

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська юридична академія»

На правах рукопису

МАРТИНЦІВ Андрій Михайлович

УДК 343.137.4

**ГРОШОВЕ СТЫГНЕННЯ ЯК ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Дисертація

на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник:

Басай Віктор Давидович,
заслужений юрист України,
академік Академії наук
Вищої освіти України,
доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові основи накладення грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження.....	14
1.1. Поняття, правова природа грошового стягнення та його місце в системі заходів забезпечення кримінального провадження.....	14
1.2. Зарубіжний досвід накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні.....	47
Висновки до розділу 1.....	64
РОЗДІЛ 2. Кримінальне процесуальне правопорушення як підстава накладення грошового стягнення.....	67
2.1. Поняття, структура та види кримінальних процесуальних правопорушень, які мають наслідком накладення грошового стягнення.....	67
2.2. Загальна характеристика кримінальних процесуальних правопорушень як підстав накладення грошового стягнення.....	87
2.2.1. Неявка без поважних причин до органу досудового розслідування та суду або повідомлення про причини свого неприбуття.....	87
2.2.2. Невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків у разі застосування особистого зобов'язання.....	105
2.2.3. Невиконання особою покладених на неї обов'язків у разі застосування до підозрюваного, обвинуваченого особистої поруки чи передання неповнолітнього під нагляд.....	114
Висновки до розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3. Процесуальний порядок застосування грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження.....	131
3.1. Порядок накладення грошового стягнення у ході досудового розслідування та судового провадження.....	131
3.2. Порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення.....	159

Висновки до розділу 3.....	186
ВИСНОВКИ.....	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	196
ДОДАТКИ.....	222

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АР – Азербайджанська Республіка;
ВССУ – Вищий спеціалізований суд України;
ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень;
ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань;
ЄС – Європейський Союз;
ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини;
ЗУНР – Західно-Українська Народна Республіка;
КК – Кримінальний кодекс;
КПК – Кримінальний процесуальний кодекс;
КР – Киргизька Республіка;
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення;
ЛР – Литовська Республіка;
ОКС – Основи кримінального судочинства;
РБ – Республіка Білорусь;
РВ – Республіка Вірменія;
РК – Республіка Казахстан;
РМ – Республіка Молдова;
РУ – Республіка Узбекистан;
РФ – Російська Федерація;
СКС – Статут кримінального судочинства;
СНД – Співдружність Незалежних Держав;
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік;
США – Сполучені Штати Америки;
ТОВ – Товариство з обмеженою відповідальністю;
УНР – Українська Народна Республіка;
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка;
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка;
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина;
ЧР – Чеська Республіка.

ВСТУП

Актуальність теми. Норми КПК України 2012 року істотно розширили коло та зміст загальних засад кримінального провадження, удосконалили процесуальні гарантії прав та свобод учасників кримінального провадження, посилили процесуальний статус сторони захисту та потерпілого. Водночас, з метою посилення дієвості кримінального провадження норми КПК України удосконалили систему заходів, спрямованих на його забезпечення.

Одним із заходів забезпечення кримінального провадження виступає грошове стягнення, яке накладається на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, визначених КПК України, за невиконання процесуальних обов'язків і передбачає внесення ними коштів у грошовій одиниці України у дохід держави на підставі ухвали слідчого судді, суду. Норми кримінального процесуального закону визначають загальні положення накладення грошового стягнення, передбачають розміри грошового стягнення, яке може застосовуватися до учасника кримінального провадження за невиконання конкретного обов'язку, врегульовують підстави і порядок застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження, що сприяє підвищенню його реального та ефективного застосування. При цьому, на відміну від норм КПК України 1960 року, норми чинного кримінального процесуального закону чітко визначають етапи, з яких складається порядок накладення грошового стягнення, та диференціюють їх зміст залежно від стадій кримінального провадження і суб'єктів ініціювання розгляду та вирішення питання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Крім того, норми чинного КПК України встановлюють підстави і порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення, нормативне закріплення якого виступає важливою гарантією як забезпечення захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, щодо яких застосовано даний захід забезпечення кримінального провадження, так і запобігання необґрунтованому його застосуванню.

Незважаючи на детальне врегулювання підстав і порядку застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження та підстав і порядку скасування ухвали про накладення грошового стягнення, норми кримінального процесуального закону містять низку недоліків і прогалин (зокрема, необхідність погодження слідчим клопотання про накладення грошового стягнення з прокурором, визначення кола учасників судового засідання з розгляду такого клопотання, коло учасників кримінального провадження, за клопотанням яких може бути скасована ухвала слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення, строки розгляду даного клопотання тощо), що призводить до виникнення проблем у правозастосовній практиці.

Дослідженню правової природи, підстав і процесуального порядку накладення грошового стягнення присвячена невелика кількість праць учених-процесуалістів. Зокрема, окремі проблеми застосування грошового стягнення у контексті дослідження заходів забезпечення кримінального провадження розглядають Ю.П. Аленін, О.М. Бондаренко, І.І. Войтович, І.В. Гловюк, О.М. Гумін, Н.С. Карпов, С.О. Ковальчук, Г.Р. Крет, Ю.М. Мірошніченко, А.В. Мурзановська, В.В. Назаров, Н.В. Неледва, М.Я. Никоненко, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, В.В. Рожнова, Т.В. Садова, В.Д. Чабанюк та інші вітчизняні науковці. Вагомий внесок у розробку проблем застосування грошового стягнення у кримінальному провадженні зроблено Б.Б. Булатовим, В.С. Вепревим, Г.Н. Ветровою, М.Х. Гафізовим, П.С. Елькінд, З.З. Зінатулліним, С.Д. Ігнатовим, В.Г. Капустянським, З.Ф. Ковригою, В.М. Корнуковим, Ю.О. Кузовенковою, Ю.Д. Лівшицем, Ю.А. Маркеловою, В.О. Михайловим, С.Г. Ольковим, І.Л. Петрухіним, Н.Н. Сафіним, А.А. Толкаченком, Л.К. Труновою, Є.В. Чукловою та іншими зарубіжними науковцями. Проте, підстави і порядок застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження в юридичній літературі досліджений недостатньо повно, а комплексне дослідження як теоретичних питань, пов'язаних із визначенням поняття, правової природи і змісту грошового стягнення, так і практичних проблем, які виникають у ході застосування даного

заходу забезпечення кримінального провадження, не проводилися взагалі, що зумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права, процесу і криміналістики Прикарпатського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» «Актуальні проблеми попередження та боротьби з кримінальними правопорушеннями в контексті інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки, яка є складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (номер державної реєстрації 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в теоретико-правовій характеристиці грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження, а також формулюванні науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України і практики його застосування у цій сфері.

Визначена мета наукового дослідження зумовила необхідність вирішення таких завдань:

охарактеризувати правову природу грошового стягнення, на підставі чого визначити його поняття та місце у системі заходів забезпечення кримінального провадження;

розглянути зарубіжний досвід накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні;

визначити поняття та склад кримінальних процесуальних правопорушень як підстави накладення грошового стягнення;

охарактеризувати види кримінальних процесуальних правопорушень, вчинення яких призводить до накладення грошового стягнення;

розкрити порядок накладення грошового стягнення у ході досудового розслідування та судового провадження;

розглянути порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення;

сформулювати пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального процесуального закону у частині закріплення підстав і порядку застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження та підстав і порядку скасування ухвали про накладення грошового стягнення.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні правовідносини, що виникають, змінюються і припиняються у процесі застосування грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження.

Предметом дослідження є грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження використана система загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. За допомогою діалектичного методу поставлені завдання досліджені у динаміці та взаємозв'язку, поглиблено понятійний апарат, з'ясовано правову природу грошового стягнення, охарактеризовано підстави його застосування та досліджено проблеми, пов'язані із застосуванням цього заходу забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування та судового розгляду (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Застосування методу системного аналізу правових норм дозволило виявити прогалини і суперечності у кримінальному процесуальному законодавстві та сформулювати пропозиції, спрямовані на його удосконалення (підрозділи 1.1, 2.2, 3.1, 3.2). Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняння норм міжнародного права, кримінального процесуального права України і окремих зарубіжних країн (підрозділ 1.2). Статистичний метод застосовувався при вивченні та узагальненні судової практики, формулюванні та обґрунтуванні висновків за їх результатами (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Соціологічний метод використовувався для отримання емпіричних даних у процесі вивчення матеріалів кримінальних проваджень, та апеляційними судами, і 418 судових рішень, розміщених в ЄДРСР (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). У процесі дослідження використовувався метод

анкетування (підрозділи 1.1, 2.2, 3.1, 3.2), за допомогою якого було опитано 140 слідчих, прокурорів, адвокатів, слідчих суддів і суддів.

Теоретичною основою дослідження є наукові положення, що містяться у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників з теорії права, кримінального, кримінального процесуального права та права ЄС.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, міжнародні правові акти у сфері захисту прав і свобод людини, акти законодавства України та окремих зарубіжних країн, рішення Конституційного Суду України.

Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення матеріалів 130 кримінальних проваджень, розглянутих місцевими та апеляційними судами, 418 судових рішень, розміщених у ЄДРСР, а також узагальнені дані анкетування 140 слідчих, прокурорів, адвокатів, слідчих суддів і суддів, яке проводилося в Івано-Франківській, Львівській, Одеській і Тернопільській областях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у кримінальній процесуальній науці України спеціальним комплексним дослідженням теоретичних, методологічних і практичних аспектів застосування грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження за КПК України з урахуванням сформованої судової практики.

У межах дослідження отримано такі результати, які мають наукову новизну:
вперше:

на основі історичного підходу, з урахуванням аналізу правових джерел різного періоду розвитку української державності, розкрито еволюцію становлення та розвитку інституту грошового стягнення у кримінальному процесі України;

розкрито порядок накладення грошового стягнення з урахуванням стадій кримінального провадження та специфіки процесуальної діяльності сторін і слідчого судді під час досудового розслідування та суду під час судового провадження;

запропоновано у порядку скасування ухвали про накладення грошового стягнення під час досудового розслідування та судового провадження виділити

такі етапи: 1) ініціювання розгляду питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення; 2) розгляд питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення; 3) постановлення ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування цієї ухвали; 4) виконання ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування цієї ухвали;

удосконалено:

визначення поняття «грошове стягнення», під яким запропоновано розуміти міру кримінальної процесуальної відповідальності, передбачену кримінальною процесуальною санкцією, яка застосовується з метою забезпечення дієвості кримінального провадження, і полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України у дохід держави на підставі ухвали слідчого судді або суду визначеним КПК України учасником провадження у разі невиконання ним процесуальних обов'язків;

визначення поняття «кримінальне процесуальне правопорушення», під яким доцільно розуміти закріплене в законі винне, суспільно-небезпечне, протиправне діяння учасника кримінального провадження, що полягає у невиконанні чи неналежному виконанні покладених на нього обов'язків у сфері кримінального судочинства, чим порушує вимоги кримінального процесуального законодавства, завдає шкоди правам і законним інтересам інших учасників кримінального провадження та має наслідком застосування передбаченої законом відповідальності;

положення про коло обставин, які підлягають дослідженню слідчим суддею, судом під час розгляду клопотання про накладення грошового стягнення. Зокрема, до їх числа запропоновано включити: 1) обставини, які підтверджують факт покладення на цього учасника кримінального провадження процесуального обов'язку; 2) обставини, які свідчать про наявність поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на

нього процесуального обов'язку; 3) обставини, які впливають на визначення розміру грошового стягнення;

дістало подальшого розвитку:

обґрунтування положення про те, що у разі невиконання кримінальних процесуальних обов'язків доцільно накладати на учасника кримінального провадження грошове стягнення, а не адміністративний штраф, адже у випадку порушення кримінальних процесуальних норм має застосовуватись кримінальна процесуальна відповідальність, а саме її штрафна санкція – накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження;

положення про можливість накладення грошового стягнення на перекладача, експерта, спеціаліста за неявку без поважних причин до органу досудового розслідування та суду і неповідомлення про причини свого неприбуття, а також на адміністрацію дитячої установи за невиконання її представником покладених на нього обов'язків у зв'язку із взяттям неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого під нагляд;

теоретичні положення про структуру порядку накладення грошового стягнення, в якій запропоновано виділити такі етапи: 1) ініціювання накладення грошового стягнення; 2) розгляд питання про накладення грошового стягнення; 3) постановлення ухвали про накладення грошового стягнення або відмову у його накладенні; 4) виконання ухвали про накладення грошового стягнення;

теоретичні положення про недоцільність запровадження апеляційного оскарження ухвал про накладення грошового стягнення. Зокрема, обґрунтовано, що слідчий суддя, суд, який постановив ухвалу про накладення грошового стягнення, достатньо володіє обставинами кримінального провадження у частині невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку, він взмозі оперативно прийняти рішення про наявність/відсутність підстав для скасування постановленої ним ухвали про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження, що дозволяє мінімізувати витрати сил, засобів і часу на розгляд клопотання про

скасування ухвали про накладення грошового стягнення та одночасно забезпечити правильне застосування норм кримінального процесуального закону.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертаційній роботі висновки і практичні рекомендації, а також пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства мають обґрунтовану теоретичну та практичну спрямованість і можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження теоретико-правових і практичних основ застосування грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження;

правотворчій сфері – для удосконалення підстав і порядку накладення грошового стягнення та скасування ухвали про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження у ході подальшого реформування КПК України;

правозастосовчій діяльності – як рекомендації для удосконалення процесуальної діяльності слідчих, прокурорів, слідчих суддів, суддів щодо застосування грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження;

навчальному процесі – для вивчення дисципліни «Кримінальний процес України», спеціальних курсів, для підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій. Результати дисертаційного дослідження були впроваджені у навчальний процес Івано-Франківського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» (Акт впровадження від 12 січня 2017 року).

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Івано-Франківського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» та обговорена на міжкафедральному семінарі кафедр кримінального процесу і криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися на таких науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній

конференції «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року), VI Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Реформи законодавства України в умовах євроінтеграції» (м. Київ, 30 жовтня 2014 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми і перспективи розвитку досудового провадження за матеріалами і кримінальними справами» (м. Мінськ, 29 травня 2015 року), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 11 наукових публікаціях, з яких 6 наукових статей опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 1 стаття – у зарубіжному періодичному виданні, а також у 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. Поняття, правова природа грошового стягнення та його місце в системі заходів забезпечення кримінального провадження

Дослідження грошового стягнення потребує короткого огляду історії формування цього правового явища. Це зумовлено наявністю незначної кількості наукових досліджень, необхідністю прийняття до уваги законодавчого досвіду попередніх етапів, врахування правового наступництва, з метою більш ефективного його застосування для забезпечення належної поведінки суб'єктів кримінального провадження, коло яких визначено відповідними нормами кримінального процесуального закону.

Протягом усієї своєї новітньої історії український народ був під владою польської, австро-угорської, російської держав, що сприяло формуванню та розвитку різних правових систем та їх історичних традицій.

Визначення правової природи грошового стягнення в кримінальному процесі України відбувалося протягом багатьох років. Варто зауважити, що в найдавніших історичних пам'ятках Руській Правді [222, с.28-43], Короткому відображенні процесів чи судових тяжб 1715 р. [73], у Правах, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. [139] грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження не визначалось взагалі. Зокрема, відсутність докладного опису заходів процесуального примусу в законодавчих актах стародавньої Русі можна пояснити тим, що в той період основне покарання за проступки кримінального характеру передбачалося у вигляді штрафу (віри), причому штраф платила громада (вервь). Тільки найбільш тяжкі злочини, такі як, наприклад, вбивство в розбої (ст. 7 Великої Редакції Руської Правди), каралися потоком і пограбуванням, тобто вигнанням з общини з конфіскацією майна.

Вперше на правовому рівні про грошове стягнення в кримінальному процесі

згадується в СКС 1864 р. Аналізуючи положення СКС, можна визначити норми, які безпосередньо стосуються накладення грошового стягнення:

1) згідно зі ст. ст. 323 і 328 СКС, судовий слідчий мав право накласти на понятого, «обізнаних осіб» – спеціалістів (лікарів, фармацевтів, професорів, вчителів, техніків, художників, ремісників, скарбників та інших) за неявку без поважних причин грошове стягнення, розмір якого становив 25 рублів. Якщо дані особи у двотижневий строк з дня оголошення їм про накладення грошового стягнення подавали докази, що підтверджували неможливість їх явки, то судовий слідчий звільняв їх від стягнення (ст. 324 СКС);

2) у ст. 438 СКС зазначалось, що у разі неявки свідка без подання законних причин, зазначених у ст. 388 СКС (позбавлення волі; неповідомлення через припинення хвороби, напад ворогів, непереборних перешкод; раптове розорення від нещасного випадку; хвороба, що позбавляє можливості відлучитися з дому; смерть батьків, чоловіка, дружини або дітей, або ж тяжка, що загрожує смертю, їх хвороба; неотримання або несвоєчасне отримання повістки), судовий слідчий накладал на нього грошове стягнення не більше 50 рублів і направляв до нього повторно повістку. Якщо свідок не з'явиться в строк і не представить до того законних причин, то до нього застосовувався привід. Ст. ст. 69 і 70 СКС регулювали порядок накладення грошового стягнення на свідка у разі неявки до мирового судді (25 рублів). Свідок мав право пред'явити підтвердження поважності причини неявки. Суд в такому випадку звільняв його від грошового стягнення. Якщо свідок повторно не з'явився в суд, то мировий суддя накладал на нього знову грошове стягнення;

3) відповідно до ст. ст. 651 – 653 СКС, присяжний засідатель за неявку в суд за викликом без законних причин піддавався грошовому стягненню: в перший раз – від десяти до ста рублів, а вдруге – від двадцяти до двохсот рублів, втретє – від тридцяти до трьохсот рублів, а також міг бути позбавлений права брати участь у виборах і бути обраним на посади, що вимагають суспільної довіри [190].

У період визвольної боротьби 1917 – 1920 рр. в умовах жорсткої боротьби за владу функціонувало кілька форм української національної державності, а

саме: УНР, Українська держава гетьмана П.П. Скоропадського, УНР часів Директорії, ЗУНР. На час їх існування в основу організації та діяльності судових органів (за винятком надзвичайних (військових) судів) були здебільшого покладені судові статuti Російської імперії 1864 р., в їх первинній редакції. Деякі новели в кримінальному процесуальному праві, що вносилися до СКС 1864 р. в досліджуваний період, аж ніяк не руйнували головні засади цього фундаментального правового акту в галузі судочинства [99, с.81-84]. Таким чином у цей історичний період правова природа грошового стягнення не змінилась.

У радянський період перші суттєві кроки у питаннях правового регулювання та теоретичного осмислення грошового стягнення були зроблені в КПК УСРР від 20.06.1927 р. (у КПК УСРР від 1922 р. не існувало окремої глави, присвяченої іншим заходам процесуального примусу – приводу, відстороненню від посади, зобов'язанню про явку і накладенню арешту на майно, – а про накладення грошового стягнення взагалі мова не йшла). В ст. 61 КПК УСРР зазначено, що особа, викликана як свідок, зобов'язана з'явитися, розповісти все, що їй відомо в справі та відповісти на поставлені запитання. Якщо свідок відмовлявся давати показання слідчому чи органам дізнання або ухилявся від явки до слідчого, ці органи зобов'язані були скласти про це протокол і направити справу в народний суд. При ухиленні свідка від явки в суд або при відмові від дачі свідчення на суді, який розглядає справу, суд мав право або накласти штраф в розмірі не більше 50 рублів, винісши про це ухвалу, або відкрити кримінальну справу за ч. 1 ст. 87 КК [186, с.26]. Такий ж захід процесуального примусу як штраф накладався відповідно до ч. 2 ст. 65 та ч. 1 ст. 74 КПК УСРР і на експертів, перекладачів та понятих у разі неявки їх в суд або відмови виконувати покладені на них процесуальні обов'язки. Також згідно із ст. 242 даного Кодексу, якщо учасники судового розгляду не підкорялися розпорядженням головуєчого, то він мав право видалити їх із зали засідання або застосувати захід впливу у вигляді штрафу до 50 рублів, або арешт строком до двох тижнів, або порушити кримінальну справу за відповідною статтею КК. Крім того, відповідно до ст. 149 КПК УСРР, грошові стягнення допускалися з майнових поручителів і

заставадавців, за умови наявності достатніх відомостей про ухилення обвинуваченого від слідства і суду.

25.12.1958 р. були прийняті ОКС СРСР і союзних республік, які регламентували лише затримання і запобіжні заходи. Про інші заходи процесуального примусу, в тому числі про накладення грошового стягнення, в даному законодавчому акті не згадується [130].

Прийнятий 28.12.1960 р. КПК УРСР, який діяв до 2012 р., передбачав накладення грошового стягнення як заходу кримінальної процесуальної відповідальності поруч з іншими заходами. Так, відповідно до ч. 2 ст. 152 поручитель повідомлявся про суть справи, по якій обирався запобіжний захід, а також попереджався про те, що коли обвинувачений, щодо якого обраний даний запобіжний захід, ухилиться від слідства і суду, то на поручителя може бути накладене грошове стягнення до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ст. 153 передбачала, що особа, яка провадить дізнання, або слідчий складав про це протокол і приєднував його до справи. Питання про грошове стягнення з поручителя вирішувалося судом у судовому засіданні при розгляді справи або в іншому судовому засіданні, в яке викликався поручитель. У ч. 3 ст. 436 зазначалось, що у разі порушення зобов'язання про забезпечення належної поведінки неповнолітнього та його явки до слідчого, прокурора і суду, до батьків, опікунів і піклувальників може бути застосоване грошове стягнення в розмірі до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [85]. Б.Б. Булатов вірно зазначає, що розміри грошових стягнень в даному випадку диференціювалися в залежності від процесуального становища особи, щодо якої виникало питання про притягнення до відповідальності за невиконання відповідних процесуальних обов'язків [17, с.214].

Поряд з можливістю накладання грошового стягнення на поручителів, осіб, під нагляд яких був відданий неповнолітній, КПК 1960 р. дозволяв застосування штрафу. Зокрема, у ст. 272 КПК 1960 р. зазначались заходи, які застосовувалися до порушників порядку судового засідання або за непідкорення розпорядженням головуєчого, серед яких виділялись: попередження, видалення із зали суду, а

також адміністративна відповідальність за ч. 1 ст. 185-3 КУпАП. Щодо неявки учасників кримінального провадження, то КПК України 1960 р. регулював ці питання наступним чином:

1) відповідно до ст. 288, коли підсудний не з'явився без поважних причин в судові засідання в справах, в яких явка його є обов'язковою, суд відкладав розгляд справи і міг покласти на підсудного судові витрати по відкладеному засіданню. Крім того, суд мав право винести ухвалу, а суддя – постанову про привід підсудного і про заміну запобіжного заходу на більш суворий або про обрання запобіжного заходу, коли його не було обрано раніше;

2) згідно зі ст. ст. 290 і 292, якщо в судові засідання не з'явився потерпілий, свідок, експерт, то суд мав право застосувати привід, а у разі злісного ухилення від явки до суду, до органів досудового слідства або дізнання дані особи несли відповідальність відповідно за ч. 1 ст. 185-3 або ст. 185-4 КУпАП [85].

Таким чином, спостерігаємо, що грошове стягнення, за задумом законодавця, накладалося поряд із адміністративним штрафом у випадках невиконання учасниками кримінального судочинства покладених на них процесуальних обов'язків, а штраф та інші заходи – ще й у випадках порушення порядку в судовому засіданні. Тому можемо стверджувати про те, що КПК 1960 р. чітко не розділяв кримінальну процесуальну і адміністративну відповідальність за невиконання або неналежне виконання учасниками кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків. Більше того, історичний огляд кримінального процесуального законодавства, що діяло до прийняття КПК України 2012 р., показує, що нормативні акти не містили достатньо чітких приписів, які б забезпечували дотримання процесуальної дисципліни учасниками процесу, зокрема в них був відсутній конкретний перелік осіб, на яких могло бути накладене грошове стягнення, а також процедура його накладення, не було визначено поняття «грошове стягнення», не розмежовувались підстави накладення грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження та підстави застосування адміністративного штрафу.

Із набранням чинності КПК України 2012 р. відбулися певні зміни в кримінальному судочинстві. Чинний КПК закріпив низку інститутів, що суттєво змінили кримінальне процесуальне законодавство України, зокрема це стосується розділу «Заходи забезпечення кримінального провадження». Важливо зазначити, що положення КПК України 2012 р. ґрунтуються на Концепції реформування кримінальної юстиції України, схваленою Радою національної безпеки і оборони України та затвердженою Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311 [70], також були враховані положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [69], вимоги ЄСПЛ. Ст. 131 КПК України визначено систему заходів забезпечення кримінального провадження, одним з яких є грошове стягнення, порядок накладення якого регламентується ст. ст. 144 – 147 КПК України.

Г. Кожевніков вважає, що перелічені у ст. 131 КПК України заходи забезпечення кримінального провадження, здатні виконати головну кримінальну процесуальну функцію – забезпечити належну поведінку суб'єктів кримінального провадження, коло яких визначено відповідними нормами кримінального процесуального закону [68, с.69].

Отже, зробивши історичний екскурс щодо становлення та розвитку накладення грошового стягнення у кримінальному процесі України умовно можна виділити чотири етапи:

1) зародження грошового стягнення у кримінальному процесі та його розвиток в законодавстві України з другої половини XIX – до початку XX ст. (СКС 1864 р.): судовий слідчий мав право накласти грошове стягнення за неявку без поважних причин на понятого, «обізнаних осіб» (лікарів, фармацевтів, професорів, вчителів, техніків, художників, ремісників, скарбників та інших), свідків, присяжних засідателів;

2) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві УСРР з початку 20-х років до кінця 50-х років XX ст. (КПК УСРР 1922 р. та 1927 р., ОКС СРСР 1958 р.): грошове стягнення розглядалось як штраф, який накладался на учасників у разі невиконання ними процесуальних обов'язків або

не підкоренню розпорядженням головуєчого у судовому засіданні. Також грошові стягнення допускалися з майнових поручителів і заставодавців, за умови наявності достатніх відомостей про ухилення обвинуваченого від слідства і суду;

3) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві УРСР з 60-х років XX ст. до 2012 р. (КПК УРСР 1960 р.): грошове стягнення – це захід кримінальної процесуальної відповідальності, що накладалась на учасників кримінального судочинства у випадках невиконання ними покладених на них процесуальних обов'язків. У випадках порушення порядку в судовому засіданні накладався адміністративний штраф;

4) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві України з квітня 2012 р. до сьогодні (КПК України 2012 р.): грошове стягнення – це захід забезпечення кримінального провадження. Позитивним є те, що даний нормативний акт закріпив підстави, порядок та межі накладення грошового стягнення.

Проте, у чинному КПК України не визначено поняття «грошове стягнення», а також до сьогодні у науці кримінального процесу не сформувалося єдиного підходу до визначення ознак цієї правової категорії, тому вважаємо за необхідне розглянути думки вчених з цього приводу для того, щоб з'ясувати правову природу грошового стягнення та його місце серед інших заходів забезпечення кримінального провадження, і в підсумку запропонувати визначення даного поняття.

Оскільки накладення грошового стягнення, як уже зазначалось, належить до заходів забезпечення кримінального провадження, то перш, ніж розпочати характеризувати дане правове явище та визначати його місце серед інших заходів кримінального провадження, слід з'ясувати, що собою являють заходи забезпечення кримінального провадження.

У новому кримінальному процесуальному законодавстві України відсутнє визначення поняття «заходи забезпечення кримінального провадження», проте на доктринальному рівні надається багато визначень поняття «примусові заходи» («заходи кримінального процесуального примусу»).

В.М. Махов і М.О. Пешков визначають примусові заходи як передбачені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні засоби примусового характеру, що застосовуються у сфері кримінального судочинства уповноваженими на те посадовими особами і державними органами, за наявності підстав і в порядку, передбаченому законом, щодо обвинувачених, підозрюваних та інших осіб для попередження і припинення їхніх неправомірних дій з метою успішного розслідування і вирішення завдань кримінального судочинства [107, с.76].

В.М. Корнуков визначає примусові заходи як передбачені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні заходи примусового характеру, що застосовуються у чітко встановленому законом порядку органом досудового розслідування, прокурором і судом стосовно обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого, свідків і деяких інших осіб для усунення дійсних і можливих перепон, що виникають у процесі розслідування кримінальних правопорушень з метою успішного вирішення завдань кримінального судочинства [71, с.43].

В.С. Чистякова зазначає, що примусовими заходами є заходи процесуального примусу, які використовуються державними органами і посадовими особами у сфері кримінального судочинства на підставі, за умов і в порядку, визначеному законом стосовно підозрюваних, обвинувачених та інших осіб, які беруть участь у справі для запобігання і припинення неправомірних дій цих осіб з метою забезпечення успішного розслідування кримінальних правопорушень та виконання інших завдань кримінального судочинства [225, с.36].

А.Я. Дубинський під заходами процесуального примусу розуміє передбачені кримінальним процесуальним законом рішення уповноважених правоохоронних органів або посадових осіб і дії з їх виконання, що тягнуть за собою обмеження особистих і майнових прав конкретних учасників судочинства, оскільки це необхідно для забезпечення нормального перебігу процесу і усунення існуючих або можливих перешкод для цього [45, с.7].

І.М. Янченко під заходами кримінального процесуального примусу розуміє заходи, пов'язані з обмеженням особистої недоторканності особи, які застосовуються у сфері кримінального судочинства посадовою особою (особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор, суддя) до суб'єкта кримінальних процесуальних відносин незалежно від його волі і бажання, за наявності достатніх підстав і умов, регламентованих кримінальним процесуальним законом [232, с.89]. Щодо кримінального процесуального примусу, то авторка вважає, що це засіб впливу у сфері кримінального судочинства посадових осіб (особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор, суддя) на суб'єктів кримінальних процесуальних відносин, пов'язаний з правовими обмеженнями особистого, майнового або організаційного характеру, шляхом застосування до них, за наявності встановлених законом достатніх підстав, процесуально-правових засобів запобігання діям, що становлять загрозу інтересам правосуддя, з метою забезпечення умов ефективного вирішення завдань кримінального судочинства [231, с.25].

На думку В.Ю. Мельникова, кримінальний процесуальний примус є сукупністю заходів державно-владного характеру, що завдають істотного, тимчасового обмеження прав і законних інтересів обвинуваченого, підозрюваного та інших учасників кримінального судочинства шляхом фізичної, психічної і моральної дії на них за наявності фактичних даних, що вказують на необхідність уживання цих заходів, на підставі винесеного компетентними посадовими особами рішення, з метою запобігання і припинення кримінальних процесуальних порушень, відновлення процесуальних правовідносин у сфері судочинства для досягнення його завдань [109, с.137].

Деякі автори вважають, що поняття «заходи забезпечення кримінального провадження» та «заходи кримінального процесуального примусу» є тотожними [89, с.329]. Проте, поняття «заходи кримінального процесуального примусу» є більш широким, оскільки, як вказує О.М. Гумін, вони охоплюють й інші заходи, крім заходів забезпечення кримінального провадження [42, с.229]. Аналогічну позицію висловлює й О.М. Миколенко, вказуючи, що серед заходів забезпечення

кримінального провадження можна знайти такі, які не пов'язані з тимчасовими обмеженнями прав і свобод особи і застосування яких не призводить до настання для цієї особи обмежень майнового, морального чи організаційного характеру (наприклад, судовий виклик, виклик слідчим чи прокурором, а також тимчасовий доступ до речей і документів) [110, с.83].

Слід погодитися з думкою Г. Кожевнікова, що заходи забезпечення кримінального провадження є кримінальним процесуальним примусом, оскільки вони у разі їх застосування здатні забезпечити виконання завдань кримінального провадження [68, с.68]. Як справедливо зауважує З.З. Зінатулін, у будь-яких формах свого прояву кримінальний процесуальний примус тим чи іншим чином пов'язаний з відповідним обмеженням (позбавленням) конституційних прав і свобод особи і називає правообмежувальний характер основною їх властивістю [52, с.87]. Саме тому застосування примусових заходів має бути законним, обґрунтованим і виправданим, що повинно забезпечуватись чіткими гарантіями недопущення безпідставного порушення згаданих вище прав. Застосування примусових заходів завжди переслідує конкретну мету. В одному випадку примусові заходи застосовуються внаслідок невиконання суб'єктами своїх процесуальних обов'язків. Прикладом таких заходів може бути привід як наслідок небажання з'явитися добровільно за викликом вповноваженої особи, обшук як наслідок відмови добровільної видачі розшукуваних об'єктів тощо. З метою попередження небажаної поведінки застосовуються превентивні примусові заходи, до яких відносяться, насамперед, запобіжні заходи, а також накладення арешту на майно [152, с.161].

Автори науково-практичного коментаря до КПК України 2012 року вважають, що заходи забезпечення кримінального провадження (кримінального процесуального примусу) – це передбачені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні засоби примусового характеру, що застосовуються у сфері кримінального судочинства уповноваженими на те посадовими особами і державними органами за наявності підстав і в порядку, передбаченому законом, щодо обвинувачених, підозрюваних та інших осіб для попередження і

припинення їхніх неправомірних дій з метою успішного розслідування і вирішення завдань кримінального судочинства [81, с.289-292].

О.В. Фірман вказує, що заходи забезпечення кримінального провадження є передбаченою кримінальним процесуальним законом групою заходів кримінального процесуального примусу, що застосовуються на підставі, за умов та у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом, державними органами та службовими особами, які ведуть кримінальне провадження, а в окремих випадках й іншими особами, щодо підозрюваного, обвинуваченого, свідка та потерпілого або інших осіб для забезпечення належного виконання ними своїх процесуальних обов'язків, попередження можливих або усунення наявних перешкод під час кримінального провадження, одержання доказів, а також виконання судових рішень у частині цивільно-правових наслідків вирішення справи [219, с.234].

На думку О.М. Бондаренка, заходами забезпечення кримінального провадження є заходи примусового характеру, що полягають у обмеженні прав та законних інтересів підозрюваних, обвинувачених та інших учасників кримінального провадження, що застосовуються уповноваженими на те особами на підставі та у порядку, передбачених КПК з метою досягнення дієвості кримінального провадження [14, с.99]. У даному визначенні наголошено на застосування цих заходів до підозрюваних, обвинувачених, але, на жаль, не включено в перелік засудженого, що є неправильним, а також вказано про застосування до «інших учасників кримінального провадження». Вважаємо, що правильніше було б вживати термін учасники кримінального провадження без перелічення, оскільки КПК чітко визначає, що учасники кримінального провадження – сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат,

понятій, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник. Сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники [80].

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження полягає в тому що: 1) застосування процесуального примусу може виявлятися у фізичному, матеріальному чи моральному (психологічному) впливі державного органу на учасника кримінального провадження; 2) застосування процесуального примусу завжди пов'язано з певними обмеженнями особистих, майнових та інших прав і свобод учасників провадження. Це може бути обмеження свободи, недоторканності житла, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, банківських вкладів і рахунків тощо. Обмеження майнового характеру — позбавлення права користуватися або розпоряджатися певним майном; 3) застосовується всупереч волі та бажанню учасників кримінального провадження та виключно на підставі закону [121, с.104].

Вважаємо за необхідне закріпити в ч. 1 ст. 131 КПК України визначення заходів забезпечення кримінального провадження: «Заходами забезпечення кримінального провадження є заходи примусового характеру, що полягають у обмеженні прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом, з метою досягнення дієвості кримінального провадження».

З'ясувавши, що собою являють заходи забезпечення кримінального провадження, слід дослідити, яке ж місце займає грошове стягнення серед інших заходів забезпечення кримінального провадження, а для цього вважаємо за

необхідне проаналізувати класифікацію заходів забезпечення кримінального провадження. Вивчаючи питання класифікації заходів забезпечення кримінального провадження, доцільно розглянути науковий досвід із проблематики класифікації заходів кримінального процесуального примусу.

З.З. Зінатулін розподіляє заходи кримінального процесуального примусу на дві групи: спрямовані на попередження неналежної поведінки учасників кримінальної процесуальної діяльності та пов'язані із збиранням і дослідженням засобів кримінального процесуального доказування [53, с.12-13]. У даному випадку грошове стягнення можна віднести до другої групи.

Ю.Д. Лівшиць усі заходи процесуального примусу поділяє на: запобіжні заходи, заходи, спрямовані на виявлення, виїмку й закріплення доказів, заходи, що забезпечують порядок судового розгляду, заходи, що не можуть бути віднесені до жодної з попередніх груп [52, с.5-6]. Грошове стягнення в даній класифікації можна було б віднести до заходів, що забезпечують порядок судового розгляду, проте це досить вузько відображало б правову природу застосування цього заходу, оскільки він застосовується відповідно до ч. 2 ст. 144 КПК України також і на стадії досудового провадження за невиконання процесуальних обов'язків.

В.В. Назаров поділяє заходи процесуального примусу на такі види: 1) превентивно-попереджувальні. До яких належать: а) запобіжні заходи; б) заходи забезпечення процесу доказування; в) інші передбачені законом заходи; 2) заходи кримінальної процесуальної відповідальності [77, с.143-144]. До даної групи, на його думку, належить грошове стягнення.

Ю.П. Аленін класифікує заходи процесуального примусу на такі види: 1) заходи, які забезпечують не ухилення підозрюваного, обвинуваченого від правосуддя; 2) заходи, що спрямовані на забезпечення отримання засобів доказування; 3) заходи процесуального примусу, за допомогою яких забезпечується законний порядок у ході провадження у справі; 4) заходи із забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна [188, с.140-141].

Ю.М. Грошевий та О.Г. Шило заходи кримінального процесуального примусу залежно від мети застосування поділяють на: 1) заходи, спрямовані на припинення або попередження протиправної поведінки осіб, які беруть участь у провадженні по кримінальній справі; 2) заходи, спрямовані на отримання доказів по справі (слідчі дії, які мають примусовий характер, наприклад, обшук,); 3) заходи, спрямовані на забезпечення виконання вироку (накладення арешту на майно обвинуваченого); 4) заходи, спрямовані на створення належних умов для здійснення провадження по кримінальній справі (наприклад, накладення грошового стягнення) [79, с.248].

Л.М. Лобойко пропонує виділяти серед засобів кримінального процесуального примусу запобіжні заходи та інші заходи процесуального характеру [93, с.129]. Відповідно до цієї класифікації, О.М. Гумін заходи забезпечення кримінального провадження поділяє на: 1) запобіжні заходи; 2) інші заходи забезпечення кримінального провадження [42, с.230]. Таким чином грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження даний автор відносить до другої групи. На нашу думку, дана класифікація є досить умовною і не відображає сутності кожного із заходів забезпечення кримінального провадження.

С.М. Смоков, виходячи з обмеження конституційних прав громадян, вважає, що заходи забезпечення кримінального провадження можна класифікувати на наступні види: 1) заходи, які обмежують суспільне і приватне життя громадян, до них слід віднести: виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, привід; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів; 2) заходи, які обмежують майнові права громадян, слід віднести: грошове стягнення; тимчасове вилучення майна; арешт майна; 3) заходи, які обмежують свободу пересування громадян, слід віднести: особисте зобов'язання; домашній арешт; особисту поруку; заставу; 4) заходи, які обмежують особисту свободу громадянина, слід віднести: затримання; тримання під вартою. Дані заходи забезпечення кримінального провадження зовсім обмежують громадянина в можливості

самостійно пересуватись та ізолюють його від суспільства, і є найсуворішими з усіх заходів, що забезпечують кримінальне провадження [158, с.629-630]. Дана класифікація є досить влучною, оскільки підкреслює, яке ж право обмежується у разі застосування заходу забезпечення кримінального провадження (наприклад, якщо мова йде про грошове стягнення, то обмежується майнове право учасника кримінального провадження), а також включає в себе всі заходи забезпечення кримінального провадження.

Таким чином, з урахуванням наведених підходів вчених до класифікації заходів процесуального примусу, грошове стягнення залежно від обраного класифікаційного критерію можна умовно віднести до заходів, що спрямовані на попередження неналежної поведінки учасників кримінальної процесуальної діяльності, до заходів кримінальної процесуальної відповідальності, до заходів, що обмежують майнові права громадян.

Доцільним є також відзначити й те, що грошове стягнення слід відрізнити від інших заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема від застави. Відповідно до ч. 1 ст. 182 КПК України, застава полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків. Підозрюваний, обвинувачений, який не тримається під вартою, не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави зобов'язаний внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому, прокурору, суду. Зазначені дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не буде прийнято рішення про зміну запобіжного заходу. З моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок, а також з моменту звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варти внаслідок внесення застави,

визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави.

Застава – це запобіжний захід, який, як зазначає І.Л. Петрухін, має своєю метою в примусовому порядку попередити протиправну чи іншу небажану, з точки зору досягнення завдань процесу, поведінку відповідних учасників кримінального провадження [132, с.64]. Цей запобіжний захід може бути застосований без вини. Застава не є, за загальним правилом, реакцією держави на протиправну поведінку обвинуваченого (іншого суб'єкта провадження), тобто не виступає у вигляді заходів юридичної відповідальності та не пов'язана із застосуванням процесуальних санкцій чи інших правових норм. Для застосування даного заходу достатньо обґрунтованого припущення, що можуть наступити небажані наслідки, попередженню яких служить застава. Завдання ж грошового стягнення полягає в покаранні осіб, які вчинили кримінальне процесуальне правопорушення, яке є підставою його застосування. Майнове забезпечення застави відбувається раніше, коли правопорушення ще не скоєно і ще невідомо – чи буде воно вчинене, в той же час як грошове стягнення – це оперативна реакція держави на вже скоєне правопорушення. Якщо ж застава внесена третьою особою, її відповідальність за незабезпечення належної поведінки реалізується не у вигляді грошового стягнення, а у вигляді звернення заставленої суми в дохід держави, про можливість чого заставодавець заздалегідь попереджається [87, с.72].

Розглянувши місце грошового стягнення серед інших заходів кримінального провадження, варто звернути увагу на те, що ми взагалі розуміємо під грошовим стягненням. Грошове стягнення застосовується з метою досягнення дієвості провадження і полягає у накладенні цього стягнення ухвалою слідчого судді або суду на визначеного КПК України учасника провадження за невиконання ним процесуальних обов'язків. Навряд чи можна погодитися з Ю.В. Францифіровим [220, с.122], котрий вважає, що грошове стягнення

відноситься до заходів процесуального примусу, які направлені на забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної правопорушенням. Такої мети перед грошовим стягненням законодавець не формулює. Його застосування зумовлене порушенням учасниками кримінального провадження обов'язків, покладених на них КПК, а також порушенням порядку в судовому засіданні. Жодне з таких порушень ніяк не пов'язане із заподіяною правопорушенням шкодою і в принципі не може забезпечувати його відшкодування.

О.В. Нікітіна грошове стягнення розглядає як захід кримінального процесуального примусу лише в тих випадках, коли це прямо передбачено відповідною статтею закону у вигляді санкції за невиконання або неналежне виконання покладених процесуальних обов'язків, що перешкоджає або може перешкодити здійсненню кримінальної процесуальної діяльності [126, с.16].

На думку І.В. Гловюк, грошове стягнення є заходом забезпечення кримінального провадження, який застосовується до учасників кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків без поважних причин, пов'язаний із несприятливими наслідками у покладенні на особу обов'язку зазнати обмеження майнового характеру у розмірі, визначеному КПК України [84, с.339].

М.Х. Гафізов зазначав, що грошове стягнення: 1) носить каральний характер, його застосування призводить до матеріальних втрат; 2) конституційному положенню про захист майна власника, в тому числі його грошових коштів, відповідає тільки судовий порядок накладення грошового стягнення; 3) грошове стягнення, будучи засобом забезпечення належної поведінки певного кола учасників кримінальної процесуальної діяльності, порядку судового розгляду, за своєю суттю є санкцією за допущене порушення норм кримінального процесуального права [33, с.51]. Як бачимо, автор звужує застосування грошового стягнення виключно на стадії судового провадження, залишаючи поза увагою досудове провадження, що є неприпустимим.

В.В. Гевко, визначаючи грошове стягнення як процесуальну відповідальність, зауважує: його суть полягає у стягненні з учасників

кримінального провадження, які умисно, без поважних причин ухиляються від виконання покладених на них законом чи судом процесуальних обов'язків, грошових коштів у дохід держави [124, с.319]. Подібної точки зору дотримуються й інші вітчизняні вчені. Так, автори підручника під редакцією Ю.М. Грошевого вважають, що за своєю правовою природою грошове стягнення є різновидом кримінальної процесуальної відповідальності, яка застосовується до учасника кримінального провадження за невиконання ним процесуального обов'язку і тим самим забезпечує дієвість окремої процесуальної дії та кримінального провадження в цілому [78, с.269]. А.В. Мурзановська вказує, що грошове стягнення має розглядатися як захід кримінальної процесуальної відповідальності, що може бути застосований до учасників кримінального провадження у разі невиконання або неналежного виконання без поважних причин обов'язків, передбачених КПК України, пов'язаний з несприятливими наслідками у вигляді накладення на особу обов'язку зазнати обмеження майнового характеру у розмірі, визначеному КПК України [118, с.253].

Для того, щоб з'ясувати чи є грошове стягнення різновидом кримінальної процесуальної відповідальності необхідно з'ясувати, що розуміється під кримінальною процесуальною відповідальністю. На думку В.М. Корнукова, кримінальна процесуальна відповідальність виступає у вигляді: 1) накладення грошового стягнення; 2) звернення встановлених сум у дохід держави; 3) позбавлення учасників процесу та інших осіб певних прав; 4) покладання на них додаткових обов'язків; 5) заходів громадського впливу [71, с.11].

У загальному Р.М. Білокінь розглядає кримінальну процесуальну відповідальність як відповідальність за вчинене протиправне діяння [10, с.55] та відзначає, що під час її характеристики потрібно враховувати обов'язок суб'єкта кримінального провадження щодо здійснення певних дій чи утримання від їх здійснення, обов'язок уповноваженої особи застосувати визначені санкцією кримінального процесуального закону заходи примусового характеру, що полягають у додаткових обтяженнях (майнового, особистого чи організаційного характеру), а також правовідносини, які виникають у зв'язку із застосуванням цих

заходів процесуального примусу [8, с.118]. З урахуванням цього, вчений вказує, що кримінальна процесуальна відповідальність полягає у примусовому виконанні визначеного законом обов'язку, який є новим чи додатковим для правопорушника та передбачає відшкодування спричиненої шкоди, відновлення порушених прав, примусове виконання первинного юридичного обов'язку чи понесення покарання за вчинення кримінального процесуального правопорушення [11, с.82].

Є.В. Чуклова під процесуальною відповідальністю розуміє юридичний обов'язок суб'єктів процесуальних правовідносин діяти відповідно до приписів процесуальних норм або сумлінно використовувати надані права, не зловживати ними, що виражається в їх правомірній поведінці, а в разі процесуального правопорушення чи зловживанні правом – у обов'язку правопорушника – зазнати несприятливих наслідків, передбачених санкцією порушеної процесуальної норми, яка виражається в засудженні і правообмеженні особистого і (або) майнового характеру [226, с.8]. Кримінальна процесуальна відповідальність має власний зміст і породжується не реалізацією покарання, а вчиненням правопорушенням. Саме існуюча норма права і її порушення – та об'єктивна основа, яка тягне за собою кримінальну процесуальну відповідальність. Законодавець орієнтується на добровільне виконання обов'язків учасниками кримінального провадження, а примус вводиться як засіб впливу на тих, хто не виконує свої обов'язки, передбачені законом, і розглядається не інакше як правопорушення [4, с.90].

На думку В.С. Вепрева, кримінальна процесуальна відповідальність – це сукупність норм, що регулюють охоронно-забезпечувальний механізм дії процесуальної відповідальності та передбачають склад протиправної поведінки у сфері кримінального процесу та кримінальних процесуальних порушень, які тягнуть за собою застосування в порядку, встановленому процедурно-процесуальними нормами, негативних наслідків такої поведінки [24, с.13-14].

Як вказує Д. Пеший, юридичну відповідальність у цілому та відповідальність за вчинення кримінальних процесуальних правопорушень зокрема відрізняє не просто державне реагування, а лише державне реагування на

неналежне виконання норм права, характерною рисою якого є його суворі законодавчі регламентації [133, с.77]. Поділяючи таку позицію, інші вчені більш широко визначають особливості кримінальної процесуальної відповідальності. Так, А.М. Падалка вказує, що особливістю кримінальної процесуальної відповідальності є те, що вона передбачена нормами КПК України за правопорушення, що сталися в межах кримінальних процесуальних правовідносин [131, с.315]. А.В. Мурзановська до особливостей кримінальної процесуальної відповідальності відносить: її встановлення нормами кримінального процесуального права (галузева належність); настання за вчинення кримінального процесуального правопорушення; суб'єктом такої відповідальності може виступати тільки відповідний суб'єкт кримінального процесу [118, с.252].

Кримінальна процесуальна відповідальність завжди має свого адресата – це учасник кримінального провадження [51]. Позитивна відповідальність впливає на поведінку правоздатних та дієздатних учасників кримінального провадження. Негативна відповідальність реалізується тільки в разі порушення норм кримінального процесуального закону конкретним учасником кримінального провадження. У позитивній кримінальній процесуальній відповідальності відсутні і підстави, і приводи для застосування будь-яких примусових заходів. Останні реалізуються лише у випадку появи під час провадження таких обставин, які роблять процес застосування примусово-правових заходів об'єктивно необхідним.

Ретроспективна кримінальна процесуальна відповідальність – це обов'язок особи зазнати додаткові, передбачені законом за вчинення порушення його приписів обмеження, а також фактичний процес їх реалізації у встановленому законом порядку [150, с.29]. Вона є важливим інструментом виховання особи у дусі поваги до закону, попередження нових порушень. Такі обмеження можуть бути встановлені у вигляді накладення грошового стягнення, позбавлення можливості використання певних процесуальних прав тощо. Вони завжди вказані безпосередньо у законі і передбачені законодавцем як відповідна реакція на вчинення тією чи іншою особою порушення кримінального процесуального закону. Для настання такої відповідальності необхідні як найменше дві умови

одночасно: по-перше, визнання законодавцем того чи іншого виду поведінки процесуальним обов'язком; по-друге, пряме посилення на ті заходи додаткових обмежень, які повинні застосовуватись у відповідь на невиконання цього обов'язку.

Кримінальна процесуальна відповідальність займає своє місце серед інших заходів примусу при забезпеченні (гарантій) в кримінальному процесі і певним чином з ними співвідноситься. У цьому плані можна погодитися з Г.Н. Ветровою, яка абсолютно вірно розглядає кримінальну процесуальну відповідальність як специфічний процесуальний засіб забезпечення кримінальних процесуальних відносин, який гарантуватиме виконання процесуальних обов'язків [27, с.50].

Як відзначали в свій час П.С. Елькінд і Н.А. Чечіна, кримінальна процесуальна відповідальність, маючи властивості будь-якого виду юридичної відповідальності, має свої особливі ознаки: 1) юридичною підставою застосування процесуальної відповідальності служать норми процесуального права, що передбачають як обов'язок (в диспозиції), порушення якої становить правопорушення, так і міру відповідальності (в санкції) за порушення відповідного правового обов'язку; 2) фактичною підставою кримінальної процесуальної відповідальності є реально вчинене правопорушення, тобто порушення вимог кримінального процесуального закону, вчинене конкретною особою – суб'єктом кримінального судочинства у формі свідомого невиконання відповідних обов'язків; 3) суб'єктами процесуальної відповідальності можуть бути тільки особи, які виконують певні процесуальні функції, наділені тими чи іншими процесуальними правами і несуть процесуальні обов'язки; 4) процесуальна відповідальність завжди виражається у формі правовідносини, врегульованих нормами кримінального процесуального права, суспільних відносин між особою, яка порушила вимогу закону і тому піддається відповідальності, та компетентним органом держави [224, с.37].

Виділення кримінальної процесуальної відповідальності як самостійного галузевого виду відповідальності нормативно ґрунтується на наявності в аналізованій галузі права власних охоронних правових приписів, які в свою чергу,

володіють таким важливим структурним елементом, як санкції. Санкція – це структурний елемент кримінальної процесуальної норми, що передбачає несприятливі наслідки, які настають для суб'єкта процесуальних відносин при невиконанні чи неналежному виконанні вимог кримінальної процесуальної норми [48, с.40]. Е.Є. Томін відзначає, що наявність у кримінальному процесуальному законодавстві України санкції, яка полягає в накладенні на порушника певної процесуальної норми стягнення та/або іншого особистого обмеження чи позбавлення певних процесуальних прав, є необхідною умовою настання кримінальної процесуальної відповідальності [168, с.344].

З.В. Попова під процесуальною санкцією розуміє необхідний елемент процесуальної норми, який визначає вид і міру юридичної відповідальності за її порушення, застосовуваний у спрощеному порядку особою (органом), що здійснює правозастосовчу діяльність (за винятком скасування незаконного правозастосовчого акта) [136, с.13].

Як вважає Ю.О. Кузовенкова, застосовуване в кримінальному судочинстві грошове стягнення є санкцією кримінальної процесуальної відповідальності [88, с.227].

С.С. Алексєєв обґрунтовано поділяє санкції на дві великі групи: 1) правовідновлювані санкції, які полягають в усуненні шкоди, що виникла в результаті неправомірної поведінки, у відновленні порушених прав, забезпеченні виконання обов'язків; 2) штрафні санкції – вони полягають в правообмеженнях, спеціальних обов'язках [2, с.272].

Кримінальні процесуальні штрафні санкції називають ще каральними санкціями. У процесуальній літературі висловлені різні точки зору на зміст каральних санкцій. В якості таких П.С. Елькінд розглядає зміну запобіжного заходу на більш суворий і видалення підсудного із залу судового засідання за порушення порядку [230, с.97]. З.Ф. Коврига до каральних кримінальних процесуальних санкцій відносить окрему ухвалу негативного змісту і відсторонення слідчого чи особи, яка провадить дізнання, від подальшого ведення розслідування [65, с.45-50]. На думку А.І. Столмакова, до каральних санкцій

відносяться зміна запобіжного заходу на більш суворий, видалення із зали судового засідання підсудного, цивільного позивача, відповідача, потерпілого і перекладача у разі порушення ними порядку або непокори розпорядженням головуєчого, видалення із зали судового засідання присутніх в ньому громадян [165, с.64-65]. На підставі аналізу норм чинного кримінального процесуального закону Р.М. Білокінь до суто каральних (штрафних) санкцій у кримінальному процесі зараховує накладення грошового стягнення, що застосовується до поручителів чи особи, яка не прибула на виклик (ч. 5 ст. 180 і ч. 1 ст. 139 КПК України), звернення застави у дохід держави (ч. 8 ст. 182 КПК України), зміну запобіжного заходу на більш суворий (ч. 2 ст. 179 КПК України), видалення із зали суду за порушення порядку судового засідання (ч. 1 ст. 330 КПК України) [9, с.217]. А.В. Мурзановська класифікує штрафні заходи на дві групи: а) пов'язані з позбавленням прав суб'єктів кримінального процесу в конкретному провадженні (скасування заходів забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному провадженні (у випадках невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, що здійснюють заходи забезпечення безпеки), відсторонення слідчого від подальшого ведення розслідування, видалення обвинуваченого (підсудного) із зали суду за порушення порядку в судовому засіданні); б) пов'язані з накладенням на суб'єкта додаткового обов'язку карального характеру (звернення застави в дохід держави; зміна раніше обраного запобіжного заходу в разі його порушення на більш суворий, грошове стягнення) [118, с.252]. Віднесення вітчизняними вченими грошового стягнення до каральних (штрафних) санкцій є цілком обґрунтованим, оскільки воно безсумнівно виступає санкцією кримінальної процесуальної відповідальності, бо являє собою вид і міру відповідальності за порушення кримінальної процесуальної норми, та тягне за собою додаткові обмеження, які повинні застосовуватись у відповідь на невиконання цього обов'язку.

Ю.А. Маркелова зазначає, що грошове стягнення – це штрафна (каральна) санкція кримінальної процесуальної відповідальності, що являє собою істотне обмеження, якого має зазнати правопорушник [100, с.156]. Такої ж думки

додержуються такі вчені як Б. Альмухаметов, Б. Булатов, Є. Варпаховська, В. Николук [3, с.22; 17, с.45; 18, с.67; 22, с.33].

Грошове стягнення є штрафною, а не правовідновлювальною санкцією, тому що саме по собі спрямоване на забезпечення виконання процесуальних обов'язків, на покарання особи, яка вчинила правопорушення. Слід підкреслити, що механізм впливу даної штрафної санкції на поведінку зобов'язаної особи, цим не вичерпується, тому грошове стягнення має найважливішу роль у забезпеченні належного порядку судочинства. Учасник кримінального провадження, до якого була застосована ця штрафна санкція сприймає її як покарання за вчинене правопорушення, і це може спонукати його до того, що в подальшому він буде виконувати процесуальні обов'язки. У подібній ситуації накладення грошового стягнення виступає як профілактичний захід запобігання в майбутньому подібних правопорушень і тільки в цьому сенсі набуває ознак правовідновлювальної санкції.

З.В. Попова поділяє процесуальні санкції на релевантні та нерелевантні. На відміну від релевантних санкцій, нерелевантні в першу чергу спрямовані на покарання особи, яка порушила правову норму, і обмеження її прав. В нерелевантних санкціях завжди яскраво виражена негативна оцінка дій правопорушника, його осуд з боку держави. Нерелевантні санкції поділяються на фінансові санкції та санкції фізичного впливу на учасників процесуальних правовідносин. В свою чергу фінансові санкції можуть бути двох видів: грошові та майнові [135, с.19]. Виходячи із сказаного, грошове стягнення є різновидом нерелевантних санкцій, а саме грошових.

Не менш важливим є також з'ясування того, які ознаки притаманні грошовому стягненню. Кожен захід забезпечення відносно системи заходів забезпечення кримінального провадження буде підпорядкованим поняттям. Зміст відношення підпорядкування передбачає таку смислову конструкцію: підпорядковане поняття включає до свого змісту всі ознаки, властиві підпорядковуючому, плюс ознаки, спеціальні тільки для підпорядкованого поняття [47, с.133]. Отже, наведене надає можливість твердити, що кожен захід

забезпечення кримінального провадження характеризується як загальними ознаками, притаманними всім заходам забезпечення, так і власними – спеціальними, які властиві лише їм. Як уже зазначалось, грошове стягнення відноситься до заходів забезпечення кримінального провадження, котрі передбачають застосування кримінального процесуального примусу. Звідси слідує, що грошовому стягненню будуть притаманні загальні ознаки, що характерні і для кримінального процесуального примусу.

О.Є. Михайлова щодо ознак кримінального процесуального примусу, виділяє такі як: 1) застосування його в сфері кримінального судочинства; 2) точна регламентація кримінальним процесуальним законом кола осіб, до яких він може застосовуватися, підстав, умов, меж і порядку його застосування; 3) забезпечення системою процесуальних гарантій особистості; 4) пов'язаний з різного роду правовими обмеженнями у вигляді особистого, матеріального і морального характеру; 5) за своїм цільовим призначенням, покликаний сприяти успішному здійсненню завдань кримінального судочинства; 6) застосування незалежно від волі і бажання осіб, щодо яких допустимо його застосування; 7) застосовується органами та посадовими особами, які здійснюють кримінальне судочинство [57, с.13; 114, с.13].

Ю.М. Мірошніченко визначає такі основні характерні ознаки кримінального процесуального примусу: 1) офіційний характер – застосовується від імені держави уповноваженими нею особами (органами); 2) правовий характер – застосовується на підставах і в порядку, визначеному законом; 3) цілеспрямований характер – застосовується з метою забезпечення кримінального провадження; 4) персоніфікований характер – застосовується до конкретно визначеної особи; 5) владно-примусовий характер – здійснюється всупереч волі зацікавленої особи; 6) правообмежувальний характер – обмежує певні конституційні права особи; 7) виключний характер – застосовується у разі відмови суб'єкта від добровільного виконання своїх процесуальних обов'язків [111, с.149].

Отже, грошове стягнення має загальні ознаки, які притаманні і іншим заходам забезпечення кримінального провадження: 1) має процесуальний характер і регулюється кримінальним процесуальним законом, а тому є складовою кримінальної процесуальної форми; 2) підстави, межі та порядок його застосування детально регламентовані законом; 3) воно спрямоване на досягнення єдиної мети – забезпечити належний порядок кримінального провадження, його дієвість; 4) має виражений примусовий характер, який залежить не від порядку реалізації цього заходу, а від його законодавчої моделі. Навіть коли особа не заперечує проти обмеження її прав і свобод, що пов'язане із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, вони все одно мають примусовий характер, оскільки сама можливість застосування примусу передбачена законом; 5) має виключний характер – тобто застосовується лише в тих випадках, коли іншими заходами публічні завдання кримінального провадження досягнути неможливо; 6) специфічним є суб'єкт застосування – ним є слідчий суддя, суд [78, с.38].

Щодо перших двох загальних ознак грошового стягнення, то вони не потребують особливого пояснення, адже заходам забезпечення кримінального провадження в чинному КПК України присвячений цілий Розділ II, а для кожного процесуального заходу, в тому числі і для грошового стягнення, передбачена окрема глава, яка розкриває особливості процесуального порядку його застосування.

Серед ознак, якими характеризуються заходи забезпечення кримінального провадження, основною можна вважати їх мету, оскільки зміст останньої визначає законодавчу ідею нормативного існування як системи заходів забезпечення кримінального провадження загалом, так і кожного окремо взятого заходу забезпечення. Також мета заходів забезпечення визначає їх законодавчу модель і місце серед інших процесуальних інститутів, які отримали своє юридичне відображення в положеннях КПК України. Отже, грошове стягнення разом із іншими заходами забезпечення кримінального провадження має за мету забезпечити належний порядок кримінального провадження, його дієвість. Під

дієвістю кримінального провадження в даному випадку слід розуміти можливість виконання завдань, заради яких воно здійснюється [124, с.306]. Завданнями ж кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

У системі норм, які присвячені правовій регламентації процесуального порядку накладення грошового стягнення, законодавець прямо не вказує на його мету. Проте, як видається, конкретна мета накладення грошового стягнення опосередковано впливає із ч. 1 ст. 144 КПК України. Відповідно до цієї процесуальної норми, накладення грошового стягнення забезпечує дієвість кримінального провадження шляхом дотримання учасниками кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків.

Ще однією сутнісною ознакою грошового стягнення є яскраво виражений примусовий характер. За законодавчим задумом заходи забезпечення кримінального провадження, передбачені ч. 2 ст. 131 КПК України, засновані на процесуальному примусі. Виконання завдань кримінального провадження можливе лише за умови забезпечення його дієвими заходами примусового характеру, яким є грошове стягнення. Аналіз кримінальних процесуальних норм, присвячених процесуальному порядку накладення грошового стягнення, дозволяє дійти висновку, що в межах цього заходу забезпечення кримінального провадження процесуальний примус спрямований на забезпечення виконання учасниками кримінального провадження процесуальних обов'язків, а в разі їх невиконання на притягнення винних до відповідальності.

Наступною ознакою, яка тісно пов'язана із попередньою, є виключний характер грошового стягнення. Сутність цієї ознаки полягає в тому, що грошове стягнення застосовується лише в тих випадках, коли іншими заходами досягнути завдання кримінального провадження неможливо. Доцільність накладення грошового стягнення зумовлена не так неможливістю іншими способами виконати завдання кримінального провадження, як неможливістю іншими способами досягти конкретної мети того чи іншого заходу забезпечення кримінального провадження без його застосування. Крім того, відповідно до Листа ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13, вирішуючи питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у кожному випадку розгляду відповідних клопотань слідчі судді зобов'язані перевірити наявність об'єктивної необхідності та виправданості такого втручання у права і свободи особи, з'ясувати можливість досягнення мети, на яку посилається автор клопотання, без застосування цих заходів [144].

До ознак грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження також відноситься наявність специфічного суб'єкта застосування, яким є слідчий суддя або суд.

Крім загальних ознак, що є характерними для будь-якого примусового заходу, грошове стягнення має індивідуальні властивості: 1) несе специфічне навантаження в кримінальному процесі, являючи собою санкцію кримінальної процесуальної відповідальності; 2) воно носить штрафний характер і є засобом покарання осіб, котрі вчинили кримінальне процесуальне правопорушення, оскільки створює для них несприятливі наслідки у вигляді матеріального обмеження у зв'язку зі вчиненням правопорушення – невиконанням процесуальних обов'язків або непокорю законним розпорядженням посадових осіб і державних органів, які на це уповноважені [86, с.17].

Таким чином, підсумовуючи викладене, вважаємо за доцільне внести зміни в КПК України, а саме в ч. 1 ст. 144: грошове стягнення у кримінальному провадженні – це міра кримінальної процесуальної відповідальності, передбачена кримінальною процесуальною санкцією, яка застосовується з метою забезпечення дієвості кримінального провадження, і полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України в дохід держави на підставі ухвали слідчого судді або суду визначеним цим Кодексом учасником провадження у разі невиконання ним процесуальних обов'язків.

Крім того, варто підсумувати та виділити основні ознаки, які притаманні грошовому стягненню у кримінальному провадженні: 1) це штрафна санкція кримінальної процесуальної відповідальності; 2) воно спрямоване на досягнення єдиної мети – забезпечити належний порядок кримінального провадження, його дієвість; 3) воно має каральний характер, його застосування приводить до матеріальних втрат; 4) підстави, межі та порядок його застосування детально регламентовані кримінальним процесуальним законом; 5) має виражений примусовий характер; 6) полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України в дохід держави; 7) накладається на учасника кримінального провадження у разі невиконання ним процесуальних обов'язків на підставі ухвали слідчого судді або суду; 8) може застосовуватись як самостійно, так і в сукупності з іншими заходами забезпечення кримінального провадження (наприклад, із запобіжними заходами).

Грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження потрібно відмежовувати від адміністративного штрафу, який застосовується в кримінальному процесі за ухилення від явки або злісну неповагу до суду і передбачений ст. 185-3 КУпАП [67].

Одним із випадків накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження є ситуація, коли підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому законом порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних

причин або не повідомив про причини свого неприбуття. Грошове стягнення за неприбуття на виклик слідчого чи прокурора названих учасників провадження накладається у розмірі від 0,25 до 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. За неприбуття на виклик слідчого судді чи суду – у розмірі від 0,5 до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 1 ст. 139 КПК України) [80]. Ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 21 грудня 2016 року № 1801-VIII встановлено, що прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня 2017 року – 1544 гривні [143]. Тобто грошове стягнення за неприбуття на виклик слідчого чи прокурора учасників кримінального провадження накладатиметься в розмірі від 386 до 772 гривень, а за неприбуття на виклик слідчого судді чи суду – у розмірі від 772 до 3088 гривень.

Відповідно до ст. 185-3 КУпАП, неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуєчого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, – тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 340 до 1700 гривень); а злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд – тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ст. 185-4 КУпАП передбачає, що за злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора – тягне за собою накладення штрафу від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 51 до 136 гривень) [67].

Аналізуючи дані норми, бачимо, що мова в них йде про фактично ті ж порушення. Проте, норми КУпАП – це норми загальної дії, котрі стосуються і адміністративного, і цивільного, і кримінального процесу, а ст. 139 КПК України є нормою, котра застосовується виключно в кримінальному процесі при накладенні грошового стягнення [167, с.16].

На думку В.М. Корнукова, відповідальність у разі невиконання учасниками своїх процесуальних обов'язків, є кримінальною процесуальною, а не адміністративною, бо її підстави, вид, розмір і межі прямо передбачені нормами кримінального процесуального права. Штраф, що накладається судом за порушення кримінальних процесуальних норм в рамках кримінального процесу, набуває характер процесуальної відповідальності, подібно тому як штраф, що застосовується в якості покарання за скоєний злочин, виступає у вигляді заходу кримінальної відповідальності [71, с.12].

Крім того, розмір грошового стягнення, що накладається за вчинення кримінального процесуального правопорушення у разі ухилення від явки, є значно більший в порівнянні з розміром адміністративного штрафу, що накладається за злісне ухилення від явки. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 139 КПК України на свідка та потерпілого за одноразове ухилення від явки в суд може бути накладено грошове стягнення у розмірі від 772 до 3088 гривень, а за злісне ухилення згідно ч. 2 ст. 139 КПК України настає адміністративна відповідальність, а саме штраф у розмірі від 340 до 1700 гривень. Хоча злісність ухилення є фактично тяжчим проступком. Злісність в ухиленні від явки, яка є обов'язковою ознакою складу правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП [67], проявляється у навмисному усуненні, неодноразовій відмові від участі у слідчих та процесуальних діях. Злісний характер ухилення від явки повинен полягати в систематичній (двічі і більше) неявці за викликом без поважних причин. Факт злісного ухилення повинен підтверджуватись документами, які підтверджують офіційні виклики особи. Як докази відсутності злісності в ухиленні від явки можуть бути надані різні юридичні документи – лікарняні листи, документи щодо відрядження та ін.. У Вищому адміністративному суді України розглянуто звернення щодо порядку застосування адміністративними судами ст. 185-3 КУпАП, де підкреслено що адміністративними судами на місці вчинення правопорушення виноситься постанова у справі про адміністративне правопорушення відповідно до вимог ст. 283 КУпАП. У такому разі протокол про адміністративне правопорушення не складається. Відповідно до ч. 2 ст. 221-1

КУпАП, постанова суду, прийнята за результатами розгляду такої справи, є остаточною і оскарженню не підлягає [38, с.4; 228]. На практиці положення ч. 3 ст. 139 КПК України фактично не діє, оскільки застосовується ч.1 ст. 139 КПК України навіть, якщо особа ухиляється від явки повторно. Так, відповідно до ухвали Суворовського районного суду м. Одеси у справі № 1527/3381/13 (кримінальне провадження № 1кп/523/102/13 від 03.06 2013 р., на потерпілого накладено грошове стягнення на користь держави у розмірі 2 мінімальних заробітних плат, тобто у розмірі 2294 гривні, за невиконання ним своїх процесуальних обов'язків, а саме за повторне ухилення від явки до суду. Слід зауважити, що ухвалою суду від 19.04.2013 року на потерпілого було уже накладено грошове стягнення у розмірі 1147 гривень, за невиконання ним своїх процесуальних обов'язків [215]. Вважаємо, що повторно грошове стягнення повинно накладатися саме за злісність ухилення від явки.

Вважаємо, що у випадку порушення кримінальних процесуальних норм має застосовуватись кримінальна процесуальна відповідальність, а саме її штрафна санкція – накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження. Ми підтримуємо позицію О.В. Белькової, яка вважає, що адміністративна відповідальність за невиконання обов'язків є зайвою в кримінальному провадженні [7, с.67]. Результати опитування показали, що таку позицію підтримують 98 (70 %) опитаних, 14 (10 %) – вказують на доцільність існування адміністративної відповідальності за злісне ухилення від явки до суду, а 28 (20 %) – вказують на можливість поєднання двох видів відповідальності (кримінальної процесуальної та адміністративної).

Виходячи із вищенаведеного, вважаємо за доцільне внести зміни у ч. 3 ст. 139 КПК України, вказавши в ній, що за злісне ухилення від явки на учасників кримінального провадження накладається грошове стягнення і чітко визначити розмір такого стягнення (від 2 до 5 розмірів прожиткового мінімуму).

Таким чином, грошове стягнення є штрафною санкцією кримінальної процесуальної відповідальності, заходом забезпечення кримінального провадження і його не слід ототожнювати з адміністративним штрафом. У разі

невиконання кримінальних процесуальних обов'язків слід накладати на учасника кримінального провадження виключно грошове стягнення, а не адміністративний штраф.

Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що становлення та розвиток накладення грошового стягнення у кримінальному процесі України пройшло у чотири етапи: 1) зародження грошового стягнення у кримінальному процесі та його розвиток в законодавстві України з другої половини XIX – до початку XX ст. (СКС 1864 р.); 2) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві УСРР з початку 20-х років до кінця 50-х років XX ст. (КПК УСРР 1922 р. та 1927 р., ОКС СРСР 1958 р.); 3) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві УРСР з 60-х років XX ст. до 2012 р. (КПК УРСР 1960 р.); 4) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві України з квітня 2012 р. до сьогодні (КПК України 2012 р.).

Грошове стягнення у кримінальному провадженні – це міра кримінальної процесуальної відповідальності, передбачена кримінальною процесуальною санкцією, яка застосовується з метою забезпечення дієвості кримінального провадження, і полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України у дохід держави на підставі ухвали слідчого судді або суду визначеним КПК України учасником провадження у разі невиконання ним процесуальних обов'язків.

Грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження не слід ототожнювати з адміністративним штрафом, який може застосовуватись до учасників кримінального провадження за ухилення від явки суду і передбачений ст. 185-3 КУпАП. У разі невиконання кримінальних процесуальних обов'язків слід накладати на учасника кримінального провадження виключно грошове стягнення, а не адміністративний штраф, адже у випадку порушення кримінальних процесуальних норм має застосовуватись кримінальна процесуальна відповідальність, а саме її штрафна санкція – накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження.

1.2. Зарубіжний досвід накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні

Без перебільшення можна стверджувати, що на сьогодні практично жодне наукове кримінальне процесуальне дослідження не відбувається без використання порівняльно-правового методу. Застосування цього методу набуває особливого значення для української кримінальної процесуальної науки у світлі сучасних тенденцій глобалізації юриспруденції [221, с.90]. Посилення міжнародної співпраці, а також розвиток міжнародних економічних, політичних та соціально-культурних зв'язків, інтенсифікація інформаційних, інтегративних та глобалізаційних процесів породжує об'єктивну необхідність у порівняльному дослідженні законодавчих систем різних держав [62, с.295]. Сутність порівняльно-правового методу полягає у зіставленні явищ та процесів правової дійсності різних держав з метою виявлення спільних та відмінних рис між цими явищами та процесами, а також термінів, які їх позначають [98, с.4].

Відповідно до положення про нерівномірність еволюції світових цивілізацій, можна стверджувати, що держави не перебувають на одному рівні культурно-правового розвитку. Порівняльне дослідження дає можливість виявити і врахувати чужі помилки і досягнення при вирішенні питань кримінального процесуального права як інструменту соціального регулювання [98, с.4]. Орієнтовані на компаративістику дослідження допомагають вдосконалити національне право або шляхом запозичення із зарубіжного законодавства окремих норм, або шляхом виключення можливих колізій між різними правовими системами [46, с.12-13]. Треба зазначити, що не потрібно перебільшувати, а тим більше абсолютизувати зарубіжний досвід вирішення певних кримінальних процесуальних проблем. Адже глобалізацію юриспруденції не слід розуміти як добровільну або примусову рецепцію національною юриспруденцією правил чужого законодавства або імплементацію міжнародних правових актів [72, с.90]. Примітивне запозичення чужих норм під різними гаслами демократизації та євроінтеграції без урахування національних особливостей призводить до руйнування національної правової системи [96, с.39].

Сьогодні поступово відбувається формування наукової проблематики, пов'язаної з теоретичними та практичними аспектами застосування положень чинного кримінального процесуального законодавства України. Одним з напрямків наукового пошуку є аналіз заходів забезпечення кримінального провадження, закріплених у розділі II КПК України. Важливість цього питання пов'язана, зокрема, з тим, що застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема грошового стягнення, передбачає втручання в права і свободи особистості. Важливо дослідити застосування грошового стягнення в порівнянні з нормативним регулюванням даного питання в законодавстві зарубіжних держав, щоб в подальшому запропонувати внесення позитивних змін в законодавство України.

У даний час практично немає жодної комплексної фундаментальної роботи по застосуванню грошового стягнення в кримінальному судочинстві України, а також не здійснювався порівняльний аналіз схожих норм в кримінальному процесуальному законодавстві ряду зарубіжних країн.

Перш, ніж перейти до розгляду кримінального процесуального законодавства щодо накладення грошового стягнення в деяких державах СНД, звернемо нашу увагу на Модельний КПК СНД, який прийнятий Постановою Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД від 17.02.1996 р. У даному міжнародному процесуальному документі країнам СНД пропонується в національних кримінальних процесуальних законодавствах закріпити такі заходи кримінального процесуального примусу як: 1) запобіжні заходи: арешт; домашній арешт; застава; підписка про невиїзд; особиста порука; порука організації; передача під нагляд поліції; передача під нагляд; передача під нагляд командування; відсторонення від посади (ч. 2 ст. 166); 2) інші заходи кримінального процесуального примусу: затримання; взяття під варту як запобіжний захід; поміщення в медичний заклад для проведення судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи підозрюваних, обвинувачених та осіб, психічний стан яких не дозволяє залучити їх в якості обвинувачених;

накладення арешту на майно підозрюваних, обвинувачених та осіб, у яких воно зберігається; відсторонення обвинувачених від посади (ч. 1 ст. 322) [116].

Як бачимо, в цьому міжнародному процесуальному документі мова взагалі не йде про накладення грошового стягнення як заходу кримінального процесуального примусу, більше того, до учасників кримінального провадження, які не з'явилися до органів досудового розслідування або суду, як правило пропонується застосовувати привід як вид кримінальної процесуальної відповідальності.

Проте, у ч. 2 ст. 179 Модельного КПК СНД закріплено, що при прийнятті на себе поруки юридична особа повинна внести грошову суму в розмірі тридцяти мінімальних розмірів оплати праці, а в ч. 5 ст. 180 сказано, що грошова сума, внесена поручителем, підлягає зверненню в дохід держави рішенням органу, в випадках, якщо поручитель: 1) не виконав свого зобов'язання щодо забезпечення належної поведінки підозрюваного або обвинуваченого; 2) довільно відмовився від поручительства [116]. Це фактично єдиний випадок, коли згадується про грошове стягнення як вид кримінальної процесуальної відповідальності поручителя.

Відповідно до ч. 1 ст. 133 КПК РБ, за невиконання без поважних причин процесуальних обов'язків і непокору законним розпорядженням органу, який здійснює кримінальне провадження, на потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, представника, свідка, експерта, спеціаліста, педагога, перекладача, понятого, а також на інших осіб може бути накладено грошове стягнення в розмірі від трьох до десяти мінімальних заробітних плат [181].

Невиконання процесуальних обов'язків та порушення порядку в судовому засіданні в КПК РФ від 22.11.2001 р. розглядаються як правопорушення, що тягнуть кримінальну процесуальну відповідальність у вигляді грошового стягнення [185]. Відповідно до ст. 118 КПК РФ, грошове стягнення як захід кримінального процесуального примусу застосовується тільки в тому випадку, якщо воно прямо передбачено відповідною статтею у вигляді санкції за невиконання процесуальних обов'язків. Грошове стягнення накладається на таких

учасників кримінального процесу: а) поручителя, тобто особу, яка письмово поручилася за дотримання підозрюваним або обвинуваченим зобов'язань, що становлять зміст запобіжного заходу у вигляді особистої поруки (ст. 103 КПК РФ). Відповідно до ч. 4 цієї статті, у разі невиконання поручителем своїх зобов'язань на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі до ста мінімальних розмірів оплати праці; б) батьків, опікунів, піклувальників, інших осіб, а також посадових осіб спеціалізованого дитячого закладу, що дали письмове зобов'язання дізнавачу, слідчому, прокурору або суду забезпечити належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого, що становить зміст запобіжного заходу у вигляді нагляду за неповнолітнім підозрюваним або обвинуваченим (ст. 105 КПК РФ). В разі невиконання ними прийнятого зобов'язання (ч. 3 ст. 105 КПК РФ), тобто незабезпечення зазначених цілей застосування запобіжного заходу, до зазначених осіб може бути застосоване грошове стягнення в розмірі до ста мінімальних розмірів оплати праці; в) присяжного засідателя, який не з'явився до суду без поважної причини (ч. 3 ст. 333 КПК РФ). Згадка у ст. 117 КПК РФ про порушення порядку в судовому засіданні як про підставу для грошового стягнення відноситься не до учасників кримінального судочинства, а виключно до присутніх в залі засідання суду першої інстанції, тобто до осіб з публіки, про що прямо сказано в ст. 258 КПК РФ. Таке порушення може виражатися в будь-яких діях, що не вписуються в процедуру судочинства, у втручанні в нього, вигуках, рухах по залу і т.д., а також, як про це йдеться безпосередньо в законі (ч. 1 ст. 258 КПК РФ), – у непокорі розпорядженням головуєчого або судового розпорядника.

З положень КПК РФ вбачається, що грошове стягнення покликане стимулювати виконання процесуальних обов'язків, передбачених КПК РФ, всіма учасниками кримінального судочинства, насамперед тих, хто служить інтересам доказування або забезпечує нормальний хід провадження у кримінальній справі [87, с.37].

Грошове стягнення і адміністративний штраф за порушення процесуальних обов'язків застосовуються у законодавстві РУ. Ст. 272 КПК РУ вказує, що при

порушенні порядку в судовому засіданні, невідкорення розпорядженням головуєчого або при прояві неповаги до суду порушник попереджається про притягнення до адміністративної відповідальності. Ст. 274 РУ передбачено, що грошові стягнення і штрафи у випадках, передбачених цим Кодексом, накладаються судом, до підсудності якого відноситься відповідна кримінальна справа, а якщо порушення процесуальних обов'язків або порядку допущені безпосередньо в судовому засіданні, ухвалу про накладення штрафу виноситься судом, що розглядає справу, в тому ж засіданні. В інших випадках питання про накладення грошового стягнення вирішується судом з викликом особи, на яку може бути накладено стягнення. Неявка цієї особи без поважних причин не перешкоджає розгляду справи. Грошове стягнення може бути накладено на:

- 1) потерпілих і свідків – за відмову виконати законні вимоги дізнавача, слідчого, прокурора і суду піддатися огляду, експертизі, надати зразки для експертного дослідження;
- 2) осіб, у яких проводиться виїмка, обшук, а також осіб, на майно яких накладено арешт (крім обвинуваченого, підозрюваного та їх близьких родичів) – за відмову видати річ на вимогу дізнавача, слідчого, прокурора;
- 3) працівників установ зв'язку – за невиконання або неналежне виконання постанови дізнавача, слідчого, прокурора про накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію;
- 4) посадових осіб та громадян – якщо вони перешкоджають проведенню огляду місця події, слідчого експерименту, ексгумації трупа, виїмки, обшуку;
- 5) учасників процесу – за розголошення даних дізнання або попереднього слідства, якщо вони були попереджені дізнавачем, слідчим, прокурором про неприпустимість їх розголошення;
- 6) керівників підприємств, установ, організацій – за перешкоджання явці за викликами дізнавача, слідчого, прокурора, суду;
- 7) осіб, які є підозрюваними, обвинуваченими, підсудними, свідками, спеціалістами, експертами, перекладачами, а так само потерпілими, цивільними позивачами, цивільними відповідачами, їх представниками, громадськими обвинувачами, громадськими захисниками, народними засідателями – за невиконання або несумлінне

виконання подання дізнавача, слідчого, прокурора або окремої ухвали суду про усунення причин злочину й умов, що сприяли його вчиненню [184].

Відповідно до КПК РК кримінальні процесуальні заходи поділяються на запобіжні заходи та інші заходи процесуального примусу, до останніх і належить грошове стягнення. Ст. 159 КПК РК передбачає, що за невиконання процесуальних обов'язків, передбачених ст. ст. 71, 78, 80, 81, 82, 90, 142, 144, 156 і 165 цього Кодексу, та порушення порядку в судовому засіданні на потерпілого, свідка, спеціаліста, перекладача та інших осіб, за винятком адвоката, прокурора і підсудного, може бути накладено грошове стягнення [182]. Якщо відповідне порушення допущено в ході судового засідання, то стягнення накладається судом у тому судовому засіданні, де це порушення було встановлено, про що виноситься постанова суду. Якщо відповідне порушення допущено в ході досудового провадження, то особа, яка здійснює досудове розслідування, або прокурор складає протокол про порушення, який направляється слідчому судді, який його розглядає протягом доби з моменту надходження до суду. В судове засідання викликається особа, на яку може бути накладено грошове стягнення. За результатами розгляду протоколу суддя виносить постанову про накладення грошового стягнення в розмірі до п'ятдесяти місячних розрахункових показників або відмову в його накладенні. При накладенні грошового стягнення суд вправі відстрочити або розстрочити виконання постанови на строк до трьох місяців. Слід зауважити, що в КПК РК встановлено єдиний розмір грошового стягнення незалежно від суб'єкта вчинення правопорушення (до прикладу, у КПК України різний розмір грошового стягнення) та єдину підставу його застосування – невиконання процесуальних обов'язків. Накладення грошового стягнення в цьому випадку є заходом кримінальної процесуальної відповідальності. Ч. 1 ст. 155 КПК РК виключає можливість накладення грошового стягнення на обвинуваченого (підсудного), оскільки в ній чітко перелічені інші заходи процесуального примусу (зобов'язання про явку, привід, тимчасове відсторонення від посади, накладення арешту на майно, заборона на наближення), що можуть застосовуватись до даної категорії осіб.

У ч. 2 ст. 115 КПК КР закріплено, що слідчий, суд має право застосувати до потерпілого, свідка та інших учасників процесу заходи процесуального примусу у вигляді підписки про явку, приводу, грошового стягнення; а в ст. 120 деталізовано, що за невиконання процесуальних обов'язків, а також порушення порядку в судовому засіданні у випадках, передбачених ст. ст. 50, 61, 63, 65, 67 цього Кодексу, на потерпілого, свідка, спеціаліста, експерта, перекладача може бути накладено грошове стягнення. Слід зазначати, що розмір грошового стягнення, відповідно до КПК КР, у разі неявки без поважної причини залежить від того, до якого учасника провадження, воно застосовується: якщо до потерпілого, свідка, то розмір грошового стягнення складає два розрахункових показники, а якщо до експерта, спеціаліста, перекладача – то п'ять [177]. Також даним КПК передбачено накладення грошового стягнення у разі порушення порядку в судовому засіданні учасником процесу, його непідкорення розпорядженням головуєчого, він попереджається, що повторне порушення ним порядку спричинить видалення його із залу судового засідання або накладення грошового стягнення в розмірі до п'яти розрахункових показників (ч. 1 ст. 271 КПК КР). Грошове стягнення не може бути накладене на обвинувача, захисника і підсудного. Цікавою є ч. 4 ст. 271 КПК КР, яка закріплює положення про те, що особи, присутні в залі судового засідання, які не є учасниками процесу, у разі порушення ними порядку за розпорядженням головуєчого видаляються із залу судового засідання або на них може бути накладено грошове стягнення в розмірі до двох розрахункових показників.

КПК РМ і КПК АР за порушення учасниками кримінального процесу своїх обов'язків передбачений захід примусу у вигляді судового штрафу. Наприклад, згідно з ч. 4 ст. 184 КПК РМ, до особи, якій неповнолітній був переданий під нагляд, у разі порушення обов'язків, може бути застосовано суддею по кримінальному переслідуванню або, залежно від обставин, судовою інстанцією судовий штраф в розмірі від 10 до 25 умовних одиниць [183]. Відповідно до ст. 201 КПК РМ судовий штраф є грошовим стягненням, що застосовується в умовних одиницях судовою інстанцією до особи за порушення, допущені в ході

кримінального судочинства. Одна умовна одиниця судового штрафу дорівнює 20 леям. Судовий штраф накладається у розмірі від 1 до 25 умовних одиниць за такі порушення: 1) невиконання будь-якою особою, присутньою в судовому засіданні, заходів, вжитих головою; 2) невиконання постанови чи ухвали про привід; 3) невинуватна неявка в орган кримінального переслідування або судову інстанцію свідка, експерта, спеціаліста, перекладача чи захисника, викликаних відповідно до закону, а також прокурора в судові засідання і неповідомлення цих осіб про неможливість з'явитися у випадку, коли їх присутність обов'язкова; 4) зволікання, проявлене експертом або перекладачем у виконанні отриманих доручень; 5) невиконання керівником установи, зобов'язаного зробити експертизу, необхідних заходів для її проведення; 6) невиконання керівником установи або безпосередніми виконавцями обов'язків по пред'явленню на вимогу органу кримінального переслідування або судової інстанції предметів і документів; 7) невиконання обов'язків по збереженню засобів доказування; 8) інші порушення, за які передбачається судовий штраф. Накладення судового штрафу не виключає кримінальну відповідальність у разі, якщо діяння є злочином.

Ст. 166.2 КПК АР передбачає накладення штрафу в разі невиконання особистим поручителем свого зобов'язання; а ст. 310.6.1 – в разі порушення порядку в залі судового засідання [175].

Ст. 205 КПК Туркменістану передбачає порядок притягнення учасників кримінального процесу до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу, який іноді називається грошовим стягненням (ч. 2 ст. 164 КПК Туркменістану – орган, що здійснює кримінальне провадження, може застосувати до потерпілого, свідка або інших учасників такі заходи процесуального примусу, як зобов'язання про явку, привід, грошове стягнення). Накладення штрафу – це каральний захід примусу, що являє собою санкцію у вигляді адміністративної відповідальності за вчинення кримінального процесуального правопорушення. При цьому розмір штрафу визначається адміністративним законодавством, а підстави його накладення – іншими статтями КПК (ст. ст. 168 і 370 КПК Туркменістану). Крім мети покарати порушника, грошове стягнення має і попереджувальне значення.

Накладення грошового стягнення здійснюється за наявності загальних умов, які характерні і для інших заходів процесуального примусу. Підставою накладення грошового стягнення є кримінальне процесуальне правопорушення, що включає в себе елементи: а) дія або бездіяльність учасника процесу, що порушує його обов'язок, передбачений КПК Туркменістану, у тому числі обов'язок дотримуватися порядку в залі судового засідання; б) вина учасника процесу. Наявність провини – загальновизнана підстава притягнення до юридичної відповідальності в усіх галузях права. У разі невиконання обов'язку з поважних причин штраф не накладається; в) учасник кримінального процесу повинен бути суб'єктом кримінального процесуального порушення. Він повинен бути осудним і досягти віку 16 років [56, с.278].

Відповідно до ст. 145 КПК РВ грошове стягнення накладається на поручителя (фізичну особу), якщо він не виконає свої зобов'язання, у п'ятисоткратному розмірі мінімальної заробітної плати, і при цьому дана сума повинна вноситись на рахунок суду поручителем під час оформлення особистої поруки. Якщо мова йде про поруку організації (ст. 146), то грошове стягнення складає тисячократний розмір мінімальної заробітної плати [180]. Зауважимо, що накладення грошового стягнення законодавцем Вірменії не виділяється як окремий захід процесуального примусу.

КПК Грузії містить главу 11 «Процесуальна відповідальність за невиконання процесуальних обов'язків і порушення порядку в суді», де передбачено накладення на учасників кримінального провадження штрафу як виду процесуальної відповідальності. Зокрема, ч. 2 ст. 85 передбачено, що у разі порушення порядку в судовому засіданні, непокори розпорядженням головуєчого у засіданні або прояви неповаги до суду головуєчий у засіданні шляхом наради на місці виносить розпорядження про накладення штрафу або (і) про видалення із залу судового засідання учасника процесу або (і) присутнього у засіданні особи. Судовий мандатурі забезпечує виведення з суду видаленої із залу засідання особи, що продовжує порушувати порядок, при цьому відносно неї можуть застосовуватися передбачені даною статтею штраф або тримання під

вартою. У ч. 6 ст. 85 зазначено, що до особи, яка порушує порядок у судовому засіданні, в тому числі – видаленої особи, може бути за розпорядженням головуєчого у засіданні застосовано штраф в розмірі від 50 до 500 ларі. Якщо особа, на яку накладено штраф, продовжує порушувати порядок, головуєчий у засіданні може негайно збільшити розмір штрафу в межах, визначених цією частиною [176]. Крім того, в ч. 8 ст. 91 та ч. 1 ст. 240 закріплено положення, що у разі неявки учасника процесу до суду без поважних причин головуєчий у засіданні приймає розпорядження про накладення на нього штрафу в розмірі від 100 до 5000 ларі, що в подальшому не звільняє даного учасника від обов'язку з'явитись в суд. Це розпорядження оскарженню не підлягає. Розмір штрафу повинен носити стримуючий характер, бути пропорційним заподіяній шкоді і відповідати фінансовому становищу особи. Також штраф може бути накладено судом за клопотанням сторони на кожного поручителя, у разі вчинення обвинуваченим діянь, для припинення яких була застосована порука (ч. 6 ст. 203) [176]. Виходячи із сказаного, слід зауважити, що в КПК Грузії грошове стягнення (штраф) відноситься до виду процесуальної відповідальності, а не інших заходів кримінального процесуального примусу.

У кримінальному процесуальному законодавстві ЛР за порушення процесуальних обов'язків на учасників судочинства може накладатися штраф. Так в ст. 163 КПК ЛР закріплено, що свідок, який без поважних причин не з'явився на процес, а також будь-яка особа, яка не з'являється до слідчого, прокурора, судді, можуть бути оштрафовані на суму тридцяти прожиткових мінімумів, а у випадках, передбачених цим Кодексом, – арешт тривалістю до одного місяця. Право призначати штраф мають прокурор, суддя досудового слідства і суд, а арешт – тільки суддя досудового слідства і суд. Згідно з цією статтею, підозрюваний чи обвинувачений також можуть бути оштрафовані за неявку під час провадження слідства без поважних причин. Прокурор видає постанову про стягнення штрафу з власної ініціативи або за клопотанням посадової особи органів досудового слідства. Суддя досудового слідства або суд видає постанову про стягнення штрафу або про арешт за власною ініціативою або за поданням

прокурора. Постанову прокурора про стягнення штрафу може бути оскаржено в порядку, встановленому ст. 63 КПК ЛР [179]. Як бачимо, фактично йдеться про грошове стягнення, яке КПК ЛР називає штрафом.

У КПК Латвії в главі 16 «Процесуальні санкції» визначено, що процесуальна санкція – захід примусу, яку уповноважена особа або слідчий суддя може застосувати до особи, що не виконує передбачені законом процесуальні обов'язки, перешкоджає проведенню процесуальної дії або проявляє неповагу до суду. У ст. 290 дається перелік видів процесуальних санкцій, до яких віднесено попередження, грошове стягнення, видалення із залу суду. Підставами накладення грошового стягнення до осіб, які залучені у кримінальний процес, кримінальне процесуальне законодавство Латвії визначає: 1) невиконання передбачених законом і встановлених у процесі процесуальних обов'язків; 2) створення перешкод щодо проведення процесуальної дії; 3) повторна неявка без поважної причини за викликом уповноваженої особи; 4) неповідомлення про неможливість з'явитися за викликом уповноваженої особи за наявності такої можливості; 5) перешкоджання особі, залученій в кримінальний процес, у виконанні її процесуальних обов'язків. Також визначено, що застосування процесуальної санкції не звільняє особу від виконання процесуальних обов'язків, а також не виключає можливості застосування передбачених законом заходів процесуального примусу.

Відповідно до ст. 292 КПК Латвії грошове стягнення накладається в розмірі одної встановленої в Латвії мінімальної місячної заробітної плати, якщо інше не встановлено в законі. Інший розмір грошового стягнення передбачено у КПК Латвії у випадках: 1) у разі порушення умов особистої поруки як запобіжного заходу за постановою слідчого судді або суду на поручителя накладається примусова сплата грошей в розмірі від 10 до 30 встановлених в Латвії мінімальних місячних заробітних плат (ч. 4 ст. 258 КПК Латвії); 2) у випадку передачі військовослужбовця (підозрюваного або обвинуваченого) під нагляд командира (начальника) підрозділу, якщо він не виконує свої зобов'язання, слідчий суддя або суд може покласти на командира (начальника) підрозділу, під

наглядом якого він перебуває, примусову сплату грошей в розмірі до 10 встановлених у Латвії мінімальних місячних заробітних плат (ч. 4 ст. 259); 3) якщо неповнолітній підозрюваний чи обвинувачений не виконує свої процесуальні обов'язки, слідчий суддя або суд може покласти на осіб, під наглядом яких він перебуває, примусову сплату грошей в розмірі до 10 встановлених в Латвії мінімальних місячних заробітних плат (ч. 5 ст. 260) [178].

Якщо особа не оскаржила застосування грошового стягнення або подана скарга відхилена, вона зобов'язана протягом 10 днів після повідомлення їй постанови або відхилення скарги добровільно сплатити ці гроші. У разі невиконання постанови добровільно, вона направляється присяжному судовому виконавцю для примусового виконання. Якщо в діях учасників кримінального провадження, до яких застосовується грошове стягнення, міститься склад адміністративного правопорушення або злочинного діяння, то ця особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності або кримінальної відповідальності. Отже, кримінальне процесуальне законодавство Латвії розглядає грошове стягнення як штрафну санкцію кримінальної процесуальної відповідальності, яку уповноважена особа або слідчий суддя може застосувати до особи, що не виконує передбачені законом процесуальні обов'язки, перешкоджає проведенню процесуальної дії або проявляє неповагу до суду.

Якщо проаналізувати кримінальне процесуальне законодавство США на предмет застосування заходів примусового характеру, то варто сказати, що, наприклад, в законодавстві США найпоширенішими запобіжними заходами є застава і порука. Під заставою розуміється грошова сума, яку обвинувачений або його офіційний представник вносить на депозит суду. Йдеться не про третю особу, а про офіційного представника обвинуваченого, який діє від імені останнього. Допуск до процесу офіційного представника пов'язаний з тим, що обвинувачений до внесення заставленої суми, як правило, перебуває під арештом. Порука ж – це матеріальна чи судова (немайнова порука) відповідальність третіх осіб, яка настає, якщо обвинувачений не з'явиться за викликом суду. Причому

предмет поруки у законодавстві США іменується заставою третіх осіб [162, с.89]. Що стосується накладення грошового стягнення, то кримінальне процесуальне законодавство США не передбачає такий захід примусу.

У кримінальному процесуальному законодавстві Англії та Уельсу право на примус здійснює, в основному, поліція, повноваження якої регулюються законом «Про поліцію і докази у кримінальних справах», а також Практичним кодексом, складеним на основі цього закону. Дані закони, а також делеговане законодавство накопичили величезну кількість прецедентів. В Англії застосовуються такі заходи кримінального процесуального примусу як арешт, затримання, обшук, виїмка, застава, майнова порука [161, с.40-43].

Майнова порука (surety) полягає в тому, що одна чи декілька осіб дають обіцянку в суді сплатити встановлену суму грошей в разі неявки обвинуваченого. При розгляді питання про звільнення під поруку суд бере до уваги платоспроможність поручителя, його надійність, ступінь зв'язків з обвинуваченим та впливу на нього. В разі неявки обвинуваченого до суду вся сума або її частина конфіскується. Якщо в поручителя з'являються сумніви щодо явки обвинуваченого, він може відмовитись від зобов'язань за умови завчасного повідомлення поліції у письмовому вигляді, що дозволяє заарештувати обвинуваченого без отримання ордера [233]. Згідно із підпунктом 7(b) розділу 3 Акту про заставу від 1976 р. (Bail Act 1976, section 3, 7(b)), батьки чи опікуни неповнолітнього, що не досяг 17-ти років, можуть взяти на себе зобов'язання щодо поруки над неповнолітнім лише за їх згодою, тоді як розмір фінансових гарантій не може бути більше 50 фунтів. Як бачимо, в Англії накладення грошового стягнення за невиконання процесуальних обов'язків можливе тільки у разі порушення умов майнової поруки.

У ст. ст. 153 і 190 КПК Бельгії вказано, що свідків допитують «у разі необхідності». Свідків допитують під присягою. Вони зобов'язані говорити тільки правду, в іншому випадку вони можуть бути звинувачені в дачі неправдивих показань. Оскільки давати показання – їх обов'язок, то в разі неявки в суд добровільно, свідки можуть бути доставлені туди примусово. Відмова від дачі

показань є порушенням і карається штрафом. Порушенням є також неявка належним чином викликаного свідка в зал засідання (ст. 80 КПК) [161, с.54]. Іншими словами за невиконання процесуального обов'язку на свідка може бути накладено грошове стягнення у виді штрафу, проте це є швидше покаранням, а не кримінальним процесуальним примусовим заходом.

Аналіз положень КПК ФРН, показує, що в ньому відповідальність за порушення процесуальних обов'язків несуть тільки свідок і експерт. У § 51 КПК ФРН сказано, що до свідка, викликаного на судове засідання в установленому порядку, який не з'явився на засідання, можуть застосовуватися: 1) витрати, пов'язані з його неявкою; 2) грошове стягнення (призначається одночасно з витратами); 3) арешт за порушення порядку проведення судового засідання, якщо звернення стягнення неможливо; 4) примусовий привід свідків.

При повторній неявці примусові заходи можуть бути призначені повторно. Стягнення витрат і призначення примусових заходів не проводиться, якщо своєчасно надходить повідомлення про досить поважну причину неявки свідка, а також, якщо надається достатнє обґрунтування того, що неявка сталася не з вини свідка. Повноваження призначати такі примусові заходи має суддя в рамках попереднього розслідування, уповноважений суддя суду, який проводить судовий розгляд.

Грошове стягнення за порушення порядку проведення судового засідання (Ordnungsgeld) може бути встановлене в розмірі від 5 до 1000 євро згідно зі ст. 6 (абз. 1) Введеного закону до Кримінального уложення (Einführungsgesetz zum Strafgesetzbuch – EGStGB) від 27.01.1877 (RGBl. I S. 77; BGBl. III 300-1) з наступними змінами та доповненнями. Якщо вина свідка незначна, суд може не призначати грошове стягнення згідно §§ 153, 47 (абз. 2)) [187, с.107].

Крім свідка, грошове стягнення може також застосовуватись згідно § 77 КПК ФРН до експерта. У разі неявки експерта або відмови дати експертний висновок, на нього накладаються: 1) витрати, що виникли у зв'язку цим; 2) грошове стягнення. При повторній неявці грошове стягнення та накладення витрат можуть бути призначені повторно. Також експерту може бути призначено

грошове стягнення, якщо він не виконує обов'язок дати експертний висновок в узгоджений розумний строк або пропускає даний термін (§ 73 абз. 1 предл. 2). Перед призначенням грошового стягнення повинно бути направлено попередження та встановлено додатковий строк. Якщо строк пропущено повторно, грошове стягнення може бути призначено повторно.

Необхідно звернути увагу і на той факт, що в КПК ФРН є Розділ IV «Провадження при накладенні грошового стягнення стосовно юридичних осіб та об'єднань». Процесуальні правила призначення грошового стягнення відносно підприємства відповідно до § 30 Закону про адміністративні правопорушення ФРН встановлені в § 444 (абз. 1, 2) КПК ФРН. Допустимим є також самостійне (окреме) призначення грошового стягнення відповідно до § 30 (абз. 4) Закону про адміністративні правопорушення ФРН, § 444 (абз. 3) КПК ФРН, якщо кримінальне провадження не відкрито або припинено, або якщо суд відмовився від призначення кримінального покарання. У даному випадку мова йде про застосування грошового стягнення як адміністративної відповідальності, а не кримінальної процесуальної.

Таким чином, КПК ФРН за невиконання процесуальних обов'язків свідка і експерта передбачає кримінальну процесуальну відповідальність у виді грошового стягнення, відшкодування збитків, арешту за порушення порядку проведення судового засідання, примусового приводу. Майнова санкція у вигляді грошового стягнення має тут форму адміністративного штрафу лише стосовно юридичних осіб та об'єднань, і цю міру суд може застосовувати в ході своєї кримінальної процесуальної або адміністративної діяльності.

Згідно з КПК Австрії, суд має обов'язок накласти стягнення відносно учасників судового розгляду. Такі стягнення можуть бути накладені на підсудного, приватного обвинувача, потерпілого, свідка, експерта і тих представників сторін, які не перебувають у підпорядкуванні органів влади (§§ 235 і 236 КПК Австрії). Оголошене рішення виконується негайно і оскарженню не підлягає (§ 237 КПК Австрії) [20, с.108]. Якщо хто-небудь зі свідків або експертів не з'явився в судові засідання, то за рішенням суду вони можуть бути піддані

примусовому приводу, а якщо це неможливо, то після заслуховування думки сторін, суд приймає рішення про продовження або про відкладення судового розгляду, про застосування щодо таких осіб необхідних заходів, що забезпечують їх явку до суду (§ 242 КПК Австрії). У тих випадках, коли суд, після заслуховування думки сторін, приймає рішення про продовження слухання справи в судовому розгляді, він може при дослідженні доказів заслухати свідчення осіб, дані ними на досудовому слідстві. Свідки та експерти, котрі не з'явилися в судове засідання, можуть бути піддані судом грошовому штрафу, якщо причини їх неявки є неповажними [20, с.111].

У ЧР питання про застосування грошових стягнень врегульовано КПК від 29.11.1961 р., § 66 якого передбачає, що «хто всупереч попереднього попередження порушує порядок провадження або ставиться до суду, державного представника, слідчого або поліцейського органу образливо, або хто без достатніх пояснень не виконує наказ чи розпорядження, виданий йому згідно з цим законом, то на нього може бути головою сенату, а в попередньому слідстві – державним представником, слідчим або поліцейським органом накладено дисциплінарне стягнення у розмірі до 50.000 крон» [174, с.48]. У даному випадку дисциплінарне стягнення – це захід кримінальної процесуальної відповідальності.

Ст. 266 КПК Болгарії закріплює, що головуючий може накласти штраф на осіб, які грубо порушують порядок судового засідання, у розмірі до 500 лев [123]. Таким чином, фактично в даній державі кримінальним процесуальним законодавством передбачається штраф як захід кримінальної процесуальної відповідальності тільки по факту порушення порядку у суді.

Своєрідно регламентовано застосування грошового стягнення в КПК Франції. Цей нормативний акт передбачає застосування штрафу за вчинення процесуальних правопорушень різними посадовими особами, чого немає в нормативних актах інших держав. Так, офіцер судової поліції – особа, яка належить до судової влади і, разом з тим, нагадує фігуру слідчого в українському кримінальному процесі, має право застосувати штраф в розмірі 3750 євро до будь-якої особи, установи чи організації, яка відмовляється надати документи,

включаючи комп'ютерні файли (ст. 60-1 КПК Франції). Така ж сума штрафу накладається окружним прокурором або слідчим суддею на осіб, які відмовилися надати відбитки пальців або сфотографуватися (ст. 78-5 КПК Франції).

На свідка, який не з'явився в суд, або, який відмовився принести присягу, або давати показання, може бути накладено штраф у розмірі 3750 євро за поданням публічного обвинувача (ст. 438 КПК Франції). За відмову особи пройти медичне обстеження і здати кров, в разі, якщо проти цієї особи є докази того, що вона вчинила зґвалтування або насильницькі дії сексуального характеру, також може бути накладений штраф (ст. 706-47-2 КПК Франції). За неявку за викликом і невиконання членами журі (колегією присяжних засідателів) процесуальних обов'язків на них може бути накладено штраф у розмірі 3750 євро.

Проведений огляд зарубіжного досвіду застосування грошового стягнення у кримінальному процесі дозволяє узагальнити підходи законодавців зарубіжних країн до визначення його правової природи: 1) грошове стягнення – це захід кримінальної процесуальної відповідальності, яка застосовується за невиконання обов'язків, закріплених у кримінальному процесуальному законі, і за порушення порядку в судовому засіданні (КПК РФ, КПК РБ, КПК РК, КПК КР, КПК РВ, КПК Австрії, КПК ЧР); 2) грошове стягнення – це штраф (каральний захід примусу), який застосовується до учасників кримінального процесу у разі порушення порядку в судовому засіданні, непокори розпорядженням головуєчого або при прояві неповаги до суду, і являє собою санкцію у вигляді адміністративної відповідальності за вчинення кримінального процесуального правопорушення (КПК РУ, КПК Туркменістану); 3) грошове стягнення – це захід примусу у вигляді судового штрафу, що застосовується судовою інстанцією до учасників кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків і порушення порядку в суді (КПК РМ та АР, КПК Грузії, КПК ЛР, КПК ФРН, КПК Болгарії, КПК Франції); 4) грошове стягнення – це процесуальна санкція, яку уповноважена особа або слідчий суддя може застосувати до особи, що не виконує передбачені законом процесуальні обов'язки, перешкоджає проведенню процесуальної дії або проявляє неповагу до суду (КПК Латвії); 5) грошове

стягнення – це штраф за невиконання процесуального обов’язку, який є покаранням, а не кримінальним процесуальним примусовим заходом (КПК Бельгії); 6) в кримінальному процесуальному законодавстві США не передбачено такого заходу примусового характеру як накладення грошового стягнення за невиконання процесуальних обов’язків учасниками кримінального провадження; в Англії накладення грошового стягнення за невиконання процесуальних обов’язків можливе тільки у разі порушення умов майнової поруки.

Висновки до Розділу 1

Становлення та розвиток накладення грошового стягнення у кримінальному процесі України пройшло у чотири умовні етапи: 1) зародження грошового стягнення у кримінальному процесі та його розвиток в законодавстві України з другої половини XIX – до початку XX ст. (СКС 1864 р.); 2) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві УСРР з початку 20-х років до кінця 50-х років XX ст. (КПК УСРР 1922 р. та 1927 р., ОКС СРСР 1958 р.); 3) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві УРСР з 60-х років XX ст. до 2012 р. (КПК УРСР 1960 р.); 4) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві України з квітня 2012 р. до сьогодні (КПК України 2012 р.).

З врахуванням відсутності нормативного визначення понять «заходи забезпечення кримінального провадження» та «грошове стягнення» у нашому законодавстві, висловлено пропозицію про доповнення в ч. 1 ст. 131 КПК України та ч. 1 ст. 144 КПК України визначеннями такого змісту: 1) заходами забезпечення кримінального провадження є заходи примусового характеру, що полягають у обмеженні прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом, з метою досягнення дієвості кримінального провадження (ч. 1 ст. 131); 2) грошове стягнення – це міра кримінальної процесуальної відповідальності, передбачена кримінальною процесуальною санкцією, яка застосовується з метою забезпечення дієвості

кримінального провадження, і полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України у дохід держави на підставі ухвали слідчого судді або суду визначеним цим Кодексом учасником провадження у разі невиконання ним процесуальних обов'язків (ч. 1 ст. 144).

Грошове стягнення слід відрізнити від інших заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема від застави. Завдання грошового стягнення полягає в покаранні осіб, які вчинили кримінальне процесуальне правопорушення, яке є підставою його застосування. Майнове забезпечення застави відбувається раніше, коли правопорушення ще не скоєно і ще невідомо – чи буде воно вчинене, в той же час як грошове стягнення – це оперативна реакція держави на вже скоєне правопорушення. Якщо ж застава внесена третьою особою, її відповідальність за незабезпечення належної поведінки реалізується не у вигляді грошового стягнення, а у вигляді звернення заставленої суми в дохід держави, про можливість чого заставодавець заздалегідь попереджається.

Грошове стягнення як захід забезпечення кримінального провадження не слід ототожнювати з адміністративним штрафом, який може застосовуватись до учасників кримінального провадження за ухилення від явки і передбачений ст. 185-3 КУпАП. Розмір грошового стягнення, що накладається за вчинення кримінального процесуального правопорушення, є значно більший в порівнянні з розміром адміністративного штрафу. У разі невиконання кримінальних процесуальних обов'язків слід накладати на учасника кримінального провадження виключно грошове стягнення, а не адміністративний штраф, адже у випадку порушення кримінальних процесуальних норм має застосовуватись кримінальна процесуальна відповідальність, а саме її штрафна санкція – накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження.

Виходячи із вище сказаного вважаємо за доцільне внести зміни в ч. 3 ст. 139 КПК України, вказавши в ній, що за злісне ухилення від явки на учасників кримінального провадження накладається грошове стягнення і чітко визначити розмір такого стягнення (від 2 до 5 розмірів прожиткового мінімуму).

Проведений огляд зарубіжного досвіду застосування грошового стягнення у кримінальному процесі дозволяє узагальнити підходи законодавців зарубіжних країн до визначення його правової природи: 1) грошове стягнення – це захід кримінальної процесуальної відповідальності, яка застосовується за невиконання обов'язків, закріплених у кримінальному процесуальному законі, і за порушення порядку в судовому засіданні (КПК РФ, КПК РБ, КПК РК, КПК КР, КПК РВ, КПК Австрії, КПК ЧР); 2) грошове стягнення – це штраф (каральний захід примусу), який застосовується до учасників кримінального процесу у разі порушення порядку в судовому засіданні, непокори розпорядженням головуєчого або при прояві неповаги до суду, і являє собою санкцію у вигляді адміністративної відповідальності за вчинення кримінального процесуального правопорушення (КПК РУ, КПК Туркменістану); 3) грошове стягнення – це захід примусу у вигляді судового штрафу, що застосовується судовою інстанцією до учасників кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків і порушення порядку в суді (КПК РМ та АР, КПК Грузії, КПК ЛР, КПК ФРН, КПК Болгарії, КПК Франції); 4) грошове стягнення – це процесуальна санкція, яку уповноважена особа або слідчий суддя може застосувати до особи, що не виконує передбачені законом процесуальні обов'язки, перешкоджає проведенню процесуальної дії або проявляє неповагу до суду (КПК Латвії); 5) грошове стягнення – це штраф за невиконання процесуального обов'язку, який є покаранням, а не кримінальним процесуальним примусовим заходом (КПК Бельгії); 6) в кримінальному процесуальному законодавстві США не передбачено такого заходу примусового характеру як накладення грошового стягнення за невиконання процесуальних обов'язків учасниками кримінального провадження; в Англії накладення грошового стягнення за невиконання процесуальних обов'язків можливе тільки у разі порушення умов майнової поруки.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ПІДСТАВА НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ

2.1. Поняття, структура та види кримінальних процесуальних правопорушень, які мають наслідком накладення грошового стягнення

Нормами чинного КПК України із метою забезпечення дієвості кримінального провадження закріплена система заходів його забезпечення, окремі з яких передбачають відповідальність за недотримання учасником кримінального провадження норм кримінального процесуального законодавства і виступають кримінальними процесуальними санкціями. У науковій літературі таку відповідальність називають кримінальною процесуальною [100, с.156], хоча в загальній теорії права такий різновид юридичної відповідальності не розглядається. Більше того, окремі автори заперечують необхідність і доцільність виокремлення такого різновиду відповідальності [155, с.187].

Водночас, оскільки у кримінальному провадженні мають місце порушення, пов'язані із недотриманням учасниками кримінального провадження кримінальних процесуальних норм, а в КПК України визначені конкретні заходи впливу як кримінальні процесуальні санкції, які застосовуються у тому чи іншому випадку, доцільним є стверджувати саме про кримінальну процесуальну відповідальність як різновид юридичної відповідальності. І хоча в порівнянні з іншими видами юридичної відповідальності, кримінальна процесуальна є недостатньо визначеною, все ж вона існує самостійно, оскільки і правопорушення, і перелік заходів впливу та порядок їх застосування регламентуються нормами кримінального процесуального законодавства.

Фактичною підставою кримінальної процесуальної відповідальності та застосування кримінальних процесуальних санкцій, у тому числі накладення грошового стягнення у науковій літературі визначають кримінальне процесуальне правопорушення [27, с.68; 65, с.67; 230, с.97], тобто невиконання або неналежне виконання зазначених у кримінальному процесуальному законі дій [65, с.67].

Чинний КПК України не дає визначення кримінального процесуального правопорушення, а серед науковців і практичних працівників немає єдності у поглядах на проблему визначення поняття, змісту і наслідків такого правопорушення. Так, Г.Н. Ветрова під кримінальним процесуальним правопорушенням розуміє винне порушення вимог кримінального процесуального закону суб'єктами кримінальних процесуальних правовідносин [28, с.65].

А.І. Столмаков обов'язковим елементом, окрім вини, визначив порушення процесуальних обов'язків і наявність шкоди. Так, на його думку, кримінальну процесуальне правопорушення можна визначити як винне протиправне діяння суб'єкта кримінального судочинства, що полягає у порушенні процесуальних обов'язків і завданні шкоди правозастосовному процесу, заборонене кримінальними процесуальними санкціями конкретної галузі права [164, с.76].

Аналіз наведених визначень дає підстави говорити про їх однобічність у визначенні поняття кримінального процесуального правопорушення та відсутність узагальненості всіх ознак, притаманних правопорушенням взагалі та кримінальним процесуальним правопорушенням зокрема. Так, у них не вказується на такі ознаки правопорушення як суспільна небезпечність, караність діяння, недостатньо чітко визначений суб'єкт, оскільки поза увагою залишається його деліктоздатність.

Варто зазначити, що в наступних визначеннях кримінального процесуального правопорушення науковці більшою мірою використовували загальнотеоретичну модель правопорушення.

У загальній теорії права правопорушення визначають як протиправне, винне, соціально шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, яке тягне за собою юридично визначені для правопорушника негативні наслідки [49, с.359]. При цьому виділяють основні ознаки правопорушення: 1) це протиправний акт поведінки, тобто такий, що порушує саме правову норму, а не будь-яку іншу із соціальних норм; 2) зовнішній акт поведінки – діяння, яке може проявлятися у формі дії або бездіяльності (не визначаються правопорушенням думки, почуття

тощо); 3) свідомий і вольовий акт поведінки, тобто вчинений особою, яка розуміє характер і значення свого діяння і може керувати своїми вчинками. Тому правопорушення – це варіант поведінки, вчинений осудною і дієздатною особою (неповнолітні і психічно хворі не визнаються законом деліктоздатними); 4) правопорушенням визнається лише винне діяння, тобто вчинене умисно або з необережності; 5) для правопорушення характерна наявність причинного зв'язку між діянням і суспільно небезпечними наслідками, що наступили, тобто такі наслідки зумовлені саме цим діянням, а не іншими причинами; 6) правопорушення завжди завдає суспільству певної шкоди, а тому завжди є небажаним, суспільно небезпечним [61, с.310].

Виходячи саме з положень загальної теорії права, С.Г. Ольков визначає кримінальне процесуальне правопорушення як прямо закріплене (не тільки заборонене) в законі винне, суспільно шкідливе (або суспільно небезпечне – для злочинів) діяння деліктоздатного суб'єкта, що полягає в порушенні норм (норми) кримінального процесуального права, за яке передбачено ретроспективну юридичну відповідальність і застосування негативних санкцій як кримінальної процесуальної, так й іншої галузевої належності [129, с.12]. Схоже визначення наводить Е.С. Томін, який під кримінальним процесуальним правопорушенням пропонує розуміти передбачене кримінальним процесуальним законодавством винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене учасником кримінального провадження, що завдає шкоди учасникам кримінального провадження, за яке законодавством передбачена відповідальність [170, с.42].

Окремі науковці більш широко підходять до визначення кримінального процесуального правопорушення, розуміючи під ним не лише винне порушення норми права, що регулює кримінальні процесуальні правовідносини, але й вказують на системність таких дій. Як зазначає В.С. Вепрев, під правопорушенням у кримінальному процесуальному праві, враховуючи зміст і призначення кримінального процесуального законодавства і теоретичного поняття правопорушення, слід розуміти одну із форм протиправної поведінки у сфері кримінального судочинства, виражену в діянні (або бездіяльності), а також

у системі дій учасника кримінального судочинства, заборонених нормами кримінального процесуального законодавства, порушення вимог і принципів кримінального процесуального закону, конституційних принципів, вчинених шляхом невиконання обов'язків або неналежного виконання [25, с.150]. Схоже за змістом визначення наводиться Л.В. Гаврилюк, на думку якої кримінальне процесуальне правопорушення слід розуміти як одну із форм протиправної поведінки суб'єкта кримінального процесу у сфері кримінального судочинства, що виражена в дії чи бездіяльності, а також у системі дій учасників кримінального судочинства, порушенні вимог і принципів кримінального процесуального законодавства, які вчиняються внаслідок невиконання обов'язків або неналежного їх виконання [31, с.73].

У свою чергу, В.Д. Чабанюк, даючи визначення поняттю кримінального процесуального правопорушення, враховує можливість порушення норм не лише КПК України, але й інших нормативно-правових актів. Зокрема, він зазначає, що під кримінальним процесуальним правопорушенням слід розуміти винне, суспільно-небезпечне діяння, вчинене суб'єктом кримінальних процесуальних правовідносин, в порушення вимог КПК, законів України, Конституції України, рішень ЄСПЛ, чинних міжнародно-правових договорів згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що завдає шкоди правам і законним інтересам учасникам процесу і тягне за собою відповідальність за їх вчинення [223, с.56].

У наведених визначеннях більш чітко та вдало виділено деякі специфічні ознаки кримінального процесуального правопорушення. Зокрема, С.Г. Ольков безспідставно звертає увагу на те, що кримінальне процесуальне правопорушення не лише заборонене, але й прямо закріплене в законі, оскільки, до прикладу, в КПК України визначено, що на поручителя може бути накладено один із видів грошового стягнення, передбачених ч. 5 ст. 180 КПК України, у разі невиконання ним взятих на себе зобов'язань при застосуванні до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у виді особистої поруки.

У кожному із визначень справедливо вказується на те, що кримінальне процесуальне правопорушення є винним (однією із форм протиправної поведінки), без уточнення при цьому форми вини (умисел чи необережність), оскільки, наприклад, у ч. 5 ст. 493 КПК України закріплено можливість накладення грошового стягнення на батьків, опікунів, піклувальників неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого у разі невиконання ними обов'язку забезпечити його прибуття до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку, оскільки таке невиконання, зазвичай, відбувається у формі необережності (недбалості чи самовпевненості), а також зазначається про його вчинення шляхом як дії, так і бездіяльності.

У кожному із визначень наведені ті чи інші уточнення як щодо діяння (наприклад, В.С. Вепрев і Л.В. Гаврилюк зазначають, що воно може полягати в порушенні вимог і принципів кримінального процесуального законодавства), так і щодо наслідків (так, В.Д. Чабанюк вказує на завдання шкоди правам і законним інтересам учасників кримінального процесу).

Водночас, кожне із визначень має окремі суперечності та неточності. Так, С.Г. Ольков обумовлює наявність деліктоздатного суб'єкта, однак, це поняття є невдалим для визначення кримінального процесуального правопорушення, оскільки є занадто широким. Порушити норму кримінального процесуального права може лише учасник кримінального провадження, вичерпний перелік яких наведено в п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України, при цьому не кожен деліктоздатний суб'єкт може бути таким учасником. Із цієї ж позиції вважаємо невдалим застосування термінів «суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин» і «суб'єкт кримінального процесу», які застосовуються у визначеннях Л.В. Гаврилюк та В.Д. Чабанюка.

Крім того, С.Г. Ольков зосереджує увагу не на санкції, яка може бути застосована за порушення, а керується саме галузевою природою порушеної норми права – норми кримінального процесуального права, оскільки за винне порушення такої норми можуть застосовуватися санкції, закріплені в дисциплінарних статутах правоохоронних органів. При цьому, як видається,

потрібно враховувати, що поняття «норми кримінального процесуального права» є більш широким і охоплює не лише норми КПК України, але й положення, які стосуються кримінального провадження та містяться в інших нормативно-правових актах (Конституції України, законах України, міжнародно-правових договорах згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, тощо), як це наведено у визначенні В.Д. Чабанюка. Проте, надання такого переліку у визначенні є недоцільним, оскільки вичерпний перелік дати не можливо, а наявність переліку окремих актів лише робить визначення надто громіздким. У даному випадку більш точнішою є позиція Л.В. Гаврилюк, яка визначає кримінальне процесуальне правопорушення як одну із форм протиправної поведінки у сфері кримінального судочинства.

Таким чином, визначення кримінального процесуального правопорушення зумовлює необхідність детального дослідження його складових частин, тобто сукупності закріплених у кримінальному процесуальному законі ознак об'єктивного і суб'єктивного характеру, за наявності яких суспільно небезпечне діяння визнається кримінальним процесуальним правопорушенням. Дослідження цих ознак, дозволить дати повне та точне визначення поняття кримінального процесуального правопорушення. Щодо правопорушень, які мають наслідком накладення грошового стягнення, то дослідження їх ознак об'єктивного і суб'єктивного характеру допоможе поглибити уявлення про сутність даного виду правопорушень, визначити їх різновиди, виявивши при цьому прогалини правового регулювання.

У теорії права склад будь-якого правопорушення розглядається як єдність чотирьох елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони [156, с.427]. Такий підхід цілком закономірно може бути застосований і для дослідження складу кримінального процесуального правопорушення. Разом з тим, у кримінальному процесуальному правопорушенні ці елементи складу мають певні особливості, а тому підлягають детальному дослідженню.

Досліджуючи об'єкт кримінального процесуального правопорушення, більшість науковців виходить з того, що ним є кримінальні процесуальні

відносини [54, с.43-44; 65, с.83; 164, с.74; 229, с.14-16], виділяючи при цьому виділяють загальний і спеціальний (безпосередній) об'єкти. Так, на думку П.С. Елькінд, С.Д. Ігнатова, З.Ф. Ковриги, Н.Н. Сафіна та А.І. Столмакова, загальний об'єкт – це сукупність відносин, що виникають у справі, які складають сутність кримінального процесу, а спеціальний об'єкт – це те, на що посягає окреме правопорушення. Спеціальними об'єктами можуть бути: відносини, які виникають у зв'язку з обранням запобіжного заходу, провадженням слідчих дій та їх процесуальним оформленням, прийняттям (винесенням) актів судово-слідчими і прокурорськими органами, дотриманням процесуальної дисципліни під час розслідування та судового розгляду (наприклад, неявка свідка, потерпілого, обвинуваченого до слідчого чи суду, порушення порядку в судовому засіданні учасниками процесу тощо) [54, с.43-44; 65, с.83; 164, с.74; 229, с.14-16].

Непорушуючи загалом двохелементної структури об'єкта кримінального процесуального правопорушення, Р.І. Назаренко дещо по-іншому підходить до його визначення. Так, загальним об'єктом на його думку є те, з приводу чого або у зв'язку з чим функціонує і розвивається вся сукупність правових відносин у процесі кримінальної процесуальної діяльності. Таким об'єктом є встановлення і реалізація кримінальних правових відносин, включаючи з'ясування фактичних обставин та їх юридичну оцінку, хоча результат може бути і негативним, тобто їх невстановлення. Спеціальним об'єктом, тобто об'єктом окремих, одиничних кримінальних процесуальних відносин є очікуваний результат поведінки (дій) суб'єктів конкретних процесуальних відносин. Таким спеціальним об'єктом може бути: вирішення заявленого клопотання, закріплення слідів злочину, забезпечення відшкодування заподіяної злочином шкоди тощо [119, с. 8-9].

У свою чергу, В. Бородінов, незаперечуючи визначення загального та безпосереднього об'єктів, відстоює позицію трьохелементної структури об'єкта кримінального процесуального правопорушення та цілком обґрунтовано виділяє родовий об'єкт, який характеризується відносинами, що виникають у зв'язку із порушенням норм, що регламентують здійснення прав і обов'язків учасниками кримінального судочинства в межах певної стадії кримінального процесу [16].

Таким чином, об'єктом кримінального процесуального правопорушення є кримінальні процесуальні відносини, які порушують встановлений нормами кримінального процесуального права порядок кримінального провадження у зв'язку з реалізацією його учасниками своїх прав та обов'язків. Загалом, можна виділити загальний, родовий і безпосередній (спеціальний) об'єкти кримінального процесуального правопорушення. Що стосується правопорушень, які є підставою для накладення грошового стягнення, то специфіка об'єкта правовідносин, що захищаються грошовим стягненням, проявляється в їх безпосередньому (спеціальному) характері.

Системний аналіз норм КПК України, в яких визначено випадки накладення на учасників кримінального провадження грошового стягнення, дає змогу класифікувати такі правовідносини на два види: 1) правовідносини, що виникають у зв'язку із залученням учасників кримінального провадження до проведення процесуальних дій. Посяганням на ці правовідносини є ухилення учасників від явки за викликом до органу досудового розслідування і суду для участі в процесуальних діях (ч. 1 ст. 139, ст. 323, ст. 325, ч. 2 ст. 326 і ч. 1 ст. 327 КПК України); 2) правовідносини, що виникають у зв'язку з безпосереднім виконанням учасниками кримінального провадження своїх обов'язків. Посяганням на ці правовідносини є невиконання або неналежне виконання учасниками кримінального провадження взятих на себе обов'язків (ч. ч. 1 і 2 ст. 179, ч. 5 ст. 180 і ч. 5 ст. 493 КПК України).

Об'єктивна сторона кримінального процесуального правопорушення – це його зовнішня сторона, яку складають протиправне діяння (дія чи бездіяльність), викликані ним суспільно небезпечні наслідки і причинний зв'язок між діянням і його наслідками [155, с.10]. Дія – це активна протиправна поведінка учасника кримінального провадження, який усвідомлює свої вчинки і здатний керувати ними, а бездіяльність – це його пасивна поведінка, що виявляється у невиконанні ним тих дій, які він зобов'язаний і може здійснити. При цьому, слід погодитися з позицією Є.В. Чуклової про те, що всі склади процесуальних правопорушень

носять формальний характер, а для притягнення до відповідальності достатньо тільки протиправних дій, що порушують нормальний хід процесу [226, с.21].

Кримінальні процесуальні правопорушення можуть вчинятися як посадовими особами, які провадять досудове розслідування у кримінальному провадженні, так і іншими учасниками провадження як у формі дії, так і бездіяльності. Так, Л.В. Гаврилюк, досліджуючи кримінальні процесуальні правопорушення слідчих, зазначає що вони виражаються у невиконанні чи неналежному виконанні покладених на них законом обов'язків, що є наслідком їх дії чи бездіяльності під час провадження досудового розслідування у кримінальних справах. До таких правопорушень автор відносить необґрунтоване взяття під варту, безпідставне засудження тощо [31, с.80].

Що стосується форм прояву об'єктивної сторони неправомірної поведінки учасників кримінального провадження, яка має наслідком накладення грошового стягнення, то системний аналіз норм КПК України, в яких визначено випадки накладення на учасників кримінального провадження грошового стягнення, дозволяє стверджувати про вчинення таких правопорушень лише у формі бездіяльності зобов'язаних учасників. Така бездіяльність може проявлятися в: 1) ухиленні учасників без поважних причин від явки за викликом до органу досудового розслідування і суду для участі в процесуальних діях (ч. 1 ст. 139, ст. 323, ст. 325, ч. 2 ст. 326 і ч. 1 ст. 327 КПК України); 2) невиконанні або неналежному виконанні учасниками кримінального провадження взятих на себе обов'язків (ч. ч. 1 і 2 ст. 179, ч. 5 ст. 180 та ч. 5 ст. 493 КПК України). При цьому, як зазначає Ю.О. Кузовенкова, ухиленням від явки потрібно вважати не лише пряму відмову від явки, але й створення обманного уявлення про те, що особа, яка викликається, вибула з місця постійного проживання, знаходиться в лікувальному закладі тощо [87, с.93].

Для характеристики об'єктивної сторони кримінального процесуального правопорушення важливе значення має встановлення причинного зв'язку між протиправною поведінкою і суспільно небезпечними наслідками, які настали. Цей зв'язок не завжди буває прямим і видимим без всебічного аналізу

правопорушення, але зовсім не свідчить про його відсутність. Як слушно зазначають М.С. Кельман і О.Г. Мурашин, причинний зв'язок між протиправним діянням та суспільно шкідливими наслідками має місце тоді, коли ці наслідки об'єктивно походять від даної дії чи бездіяльності. Причинний зв'язок існує тоді, коли, по-перше, причина (діяння) у часі передує наслідкам, по-друге, причина повинна ці наслідки викликати, по-третє, без цієї причини (діяння) конкретні наслідки не настали б [61, с.312]. Встановлення причинного зв'язку є важливим елементом для вирішення питання про те, чи є дія (бездіяльність) кримінальним процесуальним правопорушенням, і чи доцільно застосувати кримінальну процесуальну відповідальність.

Обов'язковим елементом об'єктивної сторони кримінального процесуального правопорушення є наявність наслідків. Аналізуючи зв'язок «діяння – наслідки – причинний зв'язок між ними», В.Д. Чабанюк доходить до висновку про те, що кримінальне процесуальне правопорушення може не спричинити шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам у кримінальному судочинстві [223, с.42]. Поділяючи таку позицію, Е.Є. Томін наголошує, що «наслідки протиправного діяння особи, що визнається кримінальним процесуальним правопорушенням, не є обов'язковою ознакою останнього, тобто склад будь-якого кримінального процесуального правопорушення є формальним» [169, с.229]. Проте, така позиція викликає заперечення. Кримінальне процесуальне правопорушення, як і будь-яке правопорушення, спричиняє негативні наслідки, виходячи з об'єкта, на який воно посягало. І якщо в окремих випадках встановити безпосередній (спеціальний) об'єкт є неможливим (наприклад, у випадках, коли кримінальне процесуальне правопорушення не є прямо закріпленим у законі), то родовий (який характеризується відносинами, що виникають у зв'язку із порушенням норм, що регламентують здійснення прав та обов'язків учасниками кримінального судочинства в межах певної стадії кримінального провадження) і загальний (який характеризує сукупність відносин, що виникають у справі, які складають сутність кримінального провадження) встановити не складно. Негативні наслідки

кримінального процесуального правопорушення можуть позначитися як на порядку провадження окремих слідчих (розшукових) дій на певному етапі досудового розслідування, при висуненні версій і плануванні розслідування, так і на прийнятті процесуальних рішень, захисті прав та інтересів учасників кримінального провадження.

Щодо негативних наслідків кримінального процесуального правопорушення, яке має наслідком накладення грошового стягнення, потрібно відзначити, що у разі, коли формою такого правопорушення є ухилення від явки учасника кримінального провадження до органу досудового розслідування чи суду, їх встановлення не повинно викликати труднощів: питання лише у наявності вини учасника у вчиненні таких дій. Щодо наслідків невиконання чи неналежного виконання покладеного на учасника кримінального провадження обов'язку, то їх встановлення є дещо ускладненим. Окрім того, ретельному дослідженню у таких випадках підлягає наявність причинного зв'язку між діянням і наслідками (наприклад, встановлення того, що неприбуття неповнолітнього до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду є наслідком невиконання батьками, опікунами, піклувальниками обов'язку забезпечити його прибуття).

Обов'язковим елементом кримінального процесуального правопорушення є наявність суб'єкта такого правопорушення. При цьому, особливістю виступає те, що суб'єктом кримінального процесуального правопорушення може бути лише суб'єкт кримінальної процесуальної діяльності (суб'єкт кримінального провадження). У науковій літературі, поряд із терміном «суб'єкт», досить часто зустрічається поняття «учасник» кримінального провадження. Практично всі науковці сходяться на думці про те, що ці поняття є ідентичними за своїм змістом, водночас, Є.Г. Коваленко, В.Т. Малярєнко та В.М. Тертишник зазначають, що доцільно вживати термін «учасники кримінального процесу», оскільки кримінальний процесуальний закон називає суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності як учасників процесу, наділяючи їх тими чи іншими правами та обов'язками [63, с.78; 166, с.119]. Натомість, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко, Ю.М. Грошевий, В.М. Хотенець і В.В. Назаров вважають, що

потрібно використовувати термін «суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності», оскільки термін «учасники процесу» в КПК України вживається у спеціальному та дуже вузькому значенні [41, с.81; 115, с.55].

Вважаємо, що цілком закономірно зазначені поняття можуть вживатися як синоніми при їх застосуванні у словосполученнях «кримінальний процес», «кримінальна процесуальна діяльність», водночас, таке застосування є недоречним під час характеристики кримінального процесуального правопорушення. Ми виходимо з того, що суб'єктом кримінального процесу доцільно вважати всіх фізичних осіб, які володіють необхідним обсягом правосуб'єктності для участі у кримінальному провадженні. У свою чергу, учасник – це суб'єкт кримінального провадження, який фактично бере у ньому участь, реалізуючи наданий йому обсяг правосуб'єктності. Виходячи з цього, суб'єктом кримінального правопорушення (у загальному значенні цього поняття) може бути лише учасник, який завжди повинен бути суб'єктом кримінального провадження, тобто користуватися наданою йому правосуб'єктністю. Вичерпний перелік учасників кримінального провадження визначений у п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України.

Що стосується учасників кримінального провадження, на яких може бути накладене грошове стягнення, то відповідно до КПК України ними можуть бути: 1) підозрюваний, обвинувачений у випадках неявки без поважних причин до органів досудового розслідування та суду або неповідомлення про причини свого неприбуття (ч. 1 ст. 139 і ст. 323 КПК України) та невиконання покладених на них обов'язків у разі застосування особистого зобов'язання (ч. ч. 1 і 2 ст. 179 КПК України); 2) свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи у випадку неявки без поважних причин до органів досудового розслідування та суду або неповідомлення про причини свого неприбуття (ч. 1 ст. 139, ст. 325, ч. 2 ст. 326 і ч. 1 ст. 327 КПК України); 3) поручитель у разі невиконання взятих на себе зобов'язань при застосуванні до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у виді особистої поруки (ч. 5 ст. 180 КПК України); 4) батьки, опікуни, піклувальники неповнолітнього підозрюваного,

обвинуваченого у випадку невиконання ними обов'язку щодо забезпечення його прибуття до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку (ч. 5 ст. 493 КПК України).

Суб'єктивна сторона кримінального процесуального правопорушення – це певне психічне ставлення учасника кримінального провадження до своєї протиправної поведінки та її наслідків, що характеризується виною, метою та мотивом вчинення кримінального процесуального правопорушення.

Вину доцільно розуміти як психічне ставлення учасника кримінального провадження до вчиненого ним кримінального процесуального правопорушення і його наслідків. Мотив – це внутрішнє спонукання, яким учасник кримінального провадження керувався при вчиненні правопорушення. Як зазначає Л.В. Гаврилюк, мотив обумовлює прийняття відповідного рішення і пояснює психологічні причини вчинення правопорушення [31, с.76]. Мета – це результат, якого прагне досягти учасник кримінального провадження, вчиняючи правопорушення.

Основним елементом суб'єктивної сторони є вина, яка виражається у формі умислу чи необережності [65, с.86]. У кримінальному праві умисел поділяють на прямий і непрямий. Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ст. 24 КК України) [75].

Необережність у кримінальному праві поділяють на злочинну самовпевненість і злочинну недбалість. Необережність є злочинною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення. Необережність є злочинною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого

діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити (ст. 25 КК України) [75].

Ці положення кримінального права щодо суб'єктивної сторони, зважаючи на їх загальний характер, можуть застосовуватися й до аналізу кримінального процесуального правопорушення, аналіз яких дозволяє вести мову про різні прояви суб'єктивної сторони (як у формі умислу, так і необережності) залежно від самої сутності правопорушення.

Як відзначає Е.Є. Томін, вина є обов'язковою ознакою кримінального процесуального правопорушення, тому стягнення до особи не може бути застосоване у разі, якщо порушення норм кримінального процесуального права відбулось поза свідомістю та/або волею суб'єкта [170, с.52-53]. Що стосується правопорушень, які мають наслідком накладення грошового стягнення, то з суб'єктивної сторони вчинення таких правопорушень у формі умислу не викликає жодних заперечень (наприклад, умисне ухилення учасника кримінального провадження від явки до органу досудового розслідування чи суду, свідоме невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього обов'язку). Разом з тим, як ухилення від явки, так і невиконання чи неналежне виконання обов'язку може здійснюватися й у формі необережності. Щодо неявки учасника кримінального провадження до органу досудового розслідування чи суду, то необережність матиме місце у випадках, коли особа переплутала час виклику, загубила повістку тощо. При цьому, спірною є позиція Ю.О. Кузовенкової про те, що у таких випадках, як і при наявності поважних причин неявки, суб'єктивна сторона складу правопорушення відсутня, а тому відсутні підстави для накладення грошового стягнення [87, с.96-97].

Щодо невиконання чи неналежного виконання учасником кримінального провадження покладеного на нього обов'язку, то необережність може проявитися у нездатності з об'єктивних причин здійснювати належний вплив на поведінку підозрюваного, обвинуваченого, тобто внаслідок переоцінки своїх можливостей.

Із урахуванням викладеного, під кримінальним процесуальним правопорушенням потрібно розуміти закріплене у законі винне, суспільно-

небезпечне, протиправне діяння учасника кримінального провадження, що полягає у невиконанні чи неналежному виконанні покладених на нього обов'язків у сфері кримінального судочинства, чим порушує вимоги кримінального процесуального законодавства, завдає шкоди правам і законним інтересам інших учасників кримінального провадження та має наслідком застосування передбаченої законом відповідальності. Кримінальне процесуальне правопорушення має притаманну лише йому сукупність ознак суб'єктивного і об'єктивного характеру.

При вивченні проблеми кримінальних процесуальних правопорушень важливе значення також має правильне використання науково обґрунтованої класифікації. Як зазначає В.Д. Чабанюк, вона сприяє вивченню закономірностей виникнення кримінальних процесуальних правопорушень, що дозволяє використовувати прогностичну функцію для їх попередження [223, с.46].

Найперше, потрібно відзначити, що проведений вище аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінальних процесуальних правопорушень, які мають наслідком накладення грошового стягнення, дозволяє виділити декілька класифікаційних критеріїв поділу таких правопорушень зокрема:

1) за об'єктивними ознаками вчиненого правопорушення: а) ухилення учасників кримінального провадження без поважних причин від явки за викликом до органу досудового розслідування і суду для участі в процесуальних діях (ч. 1 ст. 139, ст. 323, ст. 325, ч. 2 ст. 326 і ч. 1 ст. 327 КПК України); б) невиконання або неналежне виконання учасниками кримінального провадження взятих на себе обов'язків (ч. ч. 1 і 2 ст. 179, ч. 5 ст. 180 і ч. 5 ст. 493 КПК України);

2) за суб'єктом вчинення правопорушення: а) вчинені учасниками, на яких, згідно з їх процесуальним статусом, покладені обов'язки щодо сприяння органам досудового розслідування і суду у встановленні фактичних обставин кримінального провадження (підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач); б) вчинені учасниками, які несуть процесуальні обов'язки щодо забезпечення належної поведінки підозрюваних, обвинувачених, за яких

вони поручаються (поручитель, батьки, опікуни, піклувальники неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого);

3) за суб'єктивною стороною правопорушення: а) вчинені умисно; б) вчинені з необережності.

У науковій літературі пропонуються різноманітні критерії класифікації кримінальних процесуальних правопорушень [65, с.74; 125, с.94; 128, с.81-88; 163, с.14; 223, с.55]. Недосліджуючи їх загалом, потрібно виокремити лише ті критерії, застосування яких є доцільним для класифікації правопорушень, що мають наслідком накладення грошового стягнення.

Так, С.Г. Ольков класифікує кримінальні процесуальні правопорушення за стадіями кримінального процесу та за зв'язками із процедурою накладення стягнення [128, с.84-86]. Адаптувавши визначені критерії до сучасного кримінального процесуального права, їх повною мірою можна застосувати для класифікації правопорушень, які мають наслідком накладення грошового стягнення. Зокрема, їх доцільно класифікувати:

1) за стадією кримінального провадження, на якій вчинене правопорушення: а) вчинені у стадії досудового розслідування (відповідальність за них накладається слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи); б) вчинені у судових стадіях провадження (відповідальність за них накладається судом за клопотанням прокурора або з власної ініціативи); 2) за суб'єктом накладення стягнення: а) правопорушення, відповідальність за які покладається колегіальним органом – судом; б) правопорушення, відповідальність за які покладається посадовою особою – слідчим суддею; 3) за процедурою накладення стягнення: а) накладається за клопотанням слідчого, прокурора; б) із власної ініціативи слідчого судді, суду.

Системний аналіз норм КПК України, якими регулюється порядок застосування грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження, дає змогу виділити наступні випадки накладення на учасників кримінального провадження грошового стягнення:

1) якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття (ч. 1 ст. 139 КПК України). Це положення певною мірою деталізоване у ст. 323 КПК України, якою визначено, що у разі якщо обвинувачений, до якого не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не прибув за викликом у судове засідання, суд має право постановити ухвалу про накладення на нього грошового стягнення в порядку, передбаченому Главами 11 і 12 КПК України та у ст. 325, ч. 2 ст. 326 і ч. 1 ст. 327 КПК України, якими визначено, що у разі якщо в судове засідання не прибув за викликом потерпілий, цивільний відповідач, свідок, які належним чином були повідомлені про дату, час і місце судового засідання, суд має право накласти на них грошове стягнення у порядку, передбаченому ст. ст. 139, 144 – 147 КПК України;

2) у разі невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків у зв'язку із застосуванням до нього особистого зобов'язання (ч. ч. 1 і 2 ст. 179 КПК України);

3) у разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань при застосуванні до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у виді особистої поруки (ч. 5 ст. 180 КПК України);

4) у разі невиконання батьками, опікунами, піклувальниками неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого обов'язку забезпечити його прибуття до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку (ч. 5 ст. 493 КПК України).

Потрібно відзначити, що в науковій літературі неодноразово вказувалося на розширення кола кримінальних процесуальних правопорушень, за вчинення яких може бути накладене грошове стягнення, з огляду на їх законодавче закріплення у КПК інших країн [33, с.74-79; 87, с.109-112]. Аналіз кримінального процесуального законодавства низки країн свідчить про наявність досить

широкого кола процесуальних правопорушень, за які може бути накладене грошове стягнення. Так, в КПК окремих країн передбачена можливість накладення грошового стягнення за порушення порядку в судовому засіданні чи непокору розпорядженням суду (зокрема, ст. 117 КПК РФ і ст. 272 КПК РУ) [184; 185], за невиконання без поважних причин процесуальних обов'язків із деталізацією таких обов'язків (наприклад, за відмову експерта від дачі висновку у випадках, коли він зобов'язаний це зробити (п. 1 § 77 КПК ФРН) [187], за відмову чи ухилення спеціаліста від виконання ним своїх обов'язків без поважних причин (ч. 6 ст. 80 КПК РК і ч. 3 ст. 65 КПК КР) [177; 182], за ухилення перекладача від виконання покладених на нього обов'язків без поважних причин (ч. 3 ст. 67 КПК КР) [177], за зволікання, проявлене експертом або перекладачем у виконанні отриманих доручень (ч. 4 ст. 201 КПК РМ) [183] тощо.

Водночас, як вдало зазначає Г.Р. Крет, грошове стягнення може бути накладене на учасника кримінального провадження лише за вчинення ним кримінального процесуального правопорушення. Так, аналізуючи можливість накладення грошового стягнення за порушення порядку в судовому засіданні, автор обґрунтовано відзначає, що законодавець, надавши суду право у таких випадках застосовувати попередження та видалення із зали судового засідання (до обвинуваченого), а також попередження про відповідальність та штраф відповідно до ч. 1 ст. 185-3 КУпАП (до інших учасників), цілком обґрунтовано виходив з того, що прояв непокори суду є не кримінальним процесуальним правопорушенням, оскільки у даному випадку не порушуються кримінальні процесуальні відносини і встановлений нормами кримінального процесуального закону порядок кримінального провадження (таке порушення не впливає на порядок кримінального провадження, не створює перешкод до встановлення об'єктивної істини в справі та постановлення законного й обґрунтованого рішення), а лише здійснюється посягання на визначений ст. 9 КУпАП встановлений порядок управління, а саме судоустрою [74, с.108]. У випадках невиконання чи неналежного виконання учасником кримінального провадження (перекладачем, експертом, спеціалістом) його професійних обов'язків

законодавством України цілком закономірно передбачене притягнення до дисциплінарної відповідальності, а у випадках, коли допущені порушення містять склад кримінального правопорушення, – притягнення до кримінальної відповідальності відповідно до ст. ст. 384 і 385 КК України [74, с.107].

Таким чином, у кожному випадку віднесення правопорушення до кримінального процесуального потрібно виходити з об'єкта посягання, оскільки саме цей елемент правопорушення є визначальним для визначення правопорушення як кримінального процесуального.

Підсумовуючи викладене, потрібно вказати, що під кримінальним процесуальним правопорушенням доцільно розуміти закріплене у законі винне, суспільно-небезпечне, протиправне діяння учасника кримінального провадження, що полягає у невиконанні чи неналежному виконанні покладених на нього обов'язків у сфері кримінального судочинства, чим порушує вимоги кримінального процесуального законодавства, завдає шкоди правам і законним інтересам інших учасників кримінального провадження та має наслідком застосування передбаченої законом відповідальності. Кримінальне процесуальне правопорушення має притаманну лише йому сукупність ознак об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Щодо правопорушень, які мають наслідком накладення грошового стягнення, то їх об'єктивні ознаки характеризуються певною специфікою. Специфіка об'єкта правовідносин, що захищаються грошовим стягненням, проявляється в їх безпосередньому (спеціальному) характері. З огляду на норми КПК України, такі правовідносини можна поділити на два види: 1) правовідносини, що виникають у зв'язку із залученням учасників кримінального провадження до провадження процесуальних дій; 2) правовідносини, які виникають у зв'язку з безпосереднім виконанням учасниками кримінального провадження своїх обов'язків.

Що стосується форм прояву об'єктивної сторони неправомірної поведінки учасників кримінального провадження, яка має наслідком накладення грошового стягнення, то аналіз норм КПК України дозволяє стверджувати про вчинення

таких правопорушень лише у формі бездіяльності зобов'язаних учасників. Така бездіяльність може проявлятися в: 1) ухиленні учасників без поважних причин від явки за викликом до органу досудового розслідування і суду для участі в процесуальних діях (наслідки такого правопорушення є очевидними, і їх встановлення не повинно викликати жодних труднощів); 2) невиконанні або неналежному виконанні учасниками кримінального провадження взятих на себе обов'язків (встановлення наслідків такого правопорушення є дещо ускладненим, при цьому ретельному дослідженню підлягає наявність причинного зв'язку між діями і наслідками, наприклад, встановлення того, що неприбуття неповнолітнього до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду виступає наслідком невиконання батьками, опікунами, піклувальниками обов'язку забезпечити його прибуття).

Суб'єктом кримінального правопорушення (у загальному значенні цього поняття) може бути лише учасник кримінального провадження, оскільки він є суб'єктом кримінального провадження, який фактично бере у ньому участь, реалізуючи наданий йому обсяг правосуб'єктності. Учасниками, на яких може бути накладене грошове стягнення, відповідно до КПК України, є підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, поручитель, батьки, опікуни, піклувальники неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого.

Із суб'єктивної сторони правопорушення, які мають наслідком накладення грошового стягнення, можуть вчинятися як у формі умислу, так і у формі необережності.

Правопорушення, які мають наслідком накладення грошового стягнення, можуть бути класифіковані за такими критеріями: 1) за об'єктивними ознаками вчиненого правопорушення; 2) за суб'єктом вчинення правопорушення; 3) за суб'єктивною стороною правопорушення; 4) за стадією кримінального провадження, на якій вчинене правопорушення; 5) за суб'єктом накладення стягнення; 6) за процедурою накладення стягнення.

2.2. Загальна характеристика кримінальних процесуальних правопорушень як підстав накладення грошового стягнення

Підставою накладення грошового стягнення як заходу кримінальної процесуальної відповідальності є закріплене у законі винне, суспільно-небезпечне, протиправне діяння учасника кримінального провадження, що полягає у невиконанні чи неналежному виконанні покладених на нього обов'язків у сфері кримінального судочинства, чим порушує вимоги кримінального процесуального законодавства, завдає шкоди правам і законним інтересам інших учасників кримінального провадження та має наслідком застосування передбаченої законом відповідальності.

Для встановлення факту невиконання чи неналежного виконання учасником кримінального провадження покладених на нього обов'язків, тобто підстави для накладення грошового стягнення, як зазначає М.Х. Гафізов, потрібно встановити, по-перше, чи справді особа наділена певним процесуальним статусом, по-друге, який саме обов'язок порушений і в чому полягає порушення, по-третє, якими доказами підтверджується процесуальне правопорушення, по-четверте, відсутність обставин об'єктивного характеру, які перешкоджають виконанню обов'язку, покладеного на особу [33, с.62-63]. Встановлення зазначених обставин зумовлює необхідність дослідження особливостей і специфіки встановлення підстав для накладення грошового стягнення. При цьому вважаємо за доцільне проаналізувати загальні для всіх учасників правопорушення, за які може бути накладене грошове стягнення, із урахуванням специфіки правового статусу окремих учасників кримінального провадження та покладених на них обов'язків.

2.2.1. Неявка без поважних причин до органу досудового розслідування та суду або повідомлення про причини свого неприбуття

Відповідно до ч. 1 ст. 139 КПК України, якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом

іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення. У даному випадку законом встановлено умови правомірності неявки учасника кримінального провадження за викликом: 1) недотримання встановленого КПК України порядку виклику; 2) наявність поважних причин неявки і повідомлення про них.

Вимогою законності накладення на учасника кримінального провадження грошового стягнення є вимога кримінального процесуального закону про виклик учасника кримінального провадження у встановленому КПК України порядку та необхідність належного підтвердження факту своєчасного отримання учасником повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим способом.

Виклик учасника кримінального провадження для участі у процесуальній дії являє собою систему заходів і дій, спрямованих на його інформування про необхідність явки до слідчого, прокурора із обов'язковою вказівкою процесуального статусу, в якому перебуває викликана особа, часу, дати і місця її прибуття, слідчої (розшукової) дії, для участі в якій викликається особа, та наслідків її неприбуття [173, с.125]. Як зазначає О.В. Іващенко, виклики слідчим, прокурором та судові виклики, будучи наділеними властивістю обов'язковості, є формою повідомлення тих учасників кримінального провадження, для яких явка до органів та посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження, є обов'язковою [55, с.44].

Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні передбачено ст. 135 КПК України, ч. 1 якої передбачає такі способи виклику: 1) шляхом вручення повістки про виклик; 2) шляхом надіслання повістки поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком; 3) шляхом здійснення виклику по телефону або телеграмою. При цьому, в окремих випадках КПК України чітко встановлено спосіб виклику (наприклад, виклик підозрюваного, свідка, потерпілого, його представника, які перебувають або проживають за межами території України, здійснюється шляхом направлення повістки про виклик (ч. 7 ст. 135 і ч. 1 ст. 566 КПК України).

Вибір способу виклику законодавцем покладено на слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд. У науковій літературі вказується на різні обставини, які можуть впливати на вибір способу виклику. Так, Є.Д. Лук'янчиков зазначає, що способи передачі інформації особі, яка підлягає виклику, залежать від процесуального статусу, вікових характеристик, місця знаходження та громадянства особи [95, с.229]. Автори науково-практичного коментаря до КПК України зазначають, що засіб виклику учасника кримінального провадження, передбачений КПК, обирається слідчим, прокурором, суддею з урахуванням його ефективності. В обґрунтування ефективності можуть бути покладені певні місцеві умови, засоби зв'язку, характеристика особи, яка підлягає виклику, місце її перебування [83, с.340]. Погоджуючись із вказаним, зазначимо, що у будь-якому випадку слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд повинні враховувати всі обставини, які можуть вплинути на строки прибуття особи, яку викликають.

Відповідно до ч. 6 ст. 135 КПК України, повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду. Повістка про виклик учасника кримінального провадження підлягає особистому врученню особі, якій вона адресована, з відповідною відміткою про отримання. Разом з тим, ст. 135 КПК України встановлені винятки, обумовлені місцезнаходженням, віком і психічним станом особи:

1) у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи (ч. 2 ст. 135 КПК України). При цьому, як зазначається в юридичній літературі, важливо, щоб особи, яким вручається повістка, мали реальну можливість передати її адресату. При цьому їм має бути роз'яснено обов'язок вручити повістку без зволікання [81, с.375];

2) особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення (ч. 3 ст. 135 КПК України). При цьому враховується час і можливість

доставки таких осіб до слідчого, прокурора, суду, також визначаються строки доставки, можливості конвоювання, час доби, строки процесуальної дії, до якої залучатиметься особа, тощо;

3) у разі виклику неповнолітньої особи повістка про виклик вручається її батькам або опікунам (ч. 4 ст. 135 КПК України). Якщо при допиті неповнолітньої або малолітньої особи необхідна присутність законного представника (ст. 227 КПК України), то в повістці вказується необхідність з'явлення законного представника разом з особою, що викликається [83, с.341].

4) у разі виклику обмежено дієздатної особи повістка про виклик вручається її піклувальнику (ч. 5 ст. 135 КПК України);

5) у разі виклику особи, яка проживає за кордоном, – згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва (ч. 7 ст. 135 КПК України).

Важливою складовою повідомлення про виклик є повістка про виклик та її зміст. Повістка – це письмове повідомлення про виклик до слідчого, прокурора, слідчого судді або суду, яке адресується конкретній особі – учаснику кримінального провадження. Це стандартний бланк, в якому міститься письмове звернення до конкретної особи – підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка або іншого учасника кримінального провадження, з вимогою прибуття у визначений час до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду для дачі показань або для участі у проведенні інших процесуальних дій, де вказані адреса місця проживання, прізвище, ім'я та по батькові цієї особи, куди (назва відповідної установи, її адреса), до кого (з вказівкою посади та прізвища, а також номера кабінету) вона повинна з'явитися.

Вимоги, що ставляться до повістки у ст. 137 КПК України, є обов'язковими. Їх порушення при складанні повістки може бути підставою для скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення за неявку за викликом до органу досудового розслідування чи суду. Так, Новгород-Сіверський районний суд Чернігівської області, розглянувши 15.04.2014 р. у справі № 739/278/14-к

(кримінальне провадження № 1-кп/739/16/14) клопотання свідка ОСОБА_1 про скасування ухвали про накладення грошового стягнення від 25.03.2014 р., встановив, що отримана свідком ОСОБА_1 повістка про виклик до суду не відповідала вимогам ст. 137 КПК України у частині зазначення в ній часу, дня, місяця і року прибуття до суду, вказаний свідок фактично не був у визначеному законодавством порядку викликаний до суду та поінформований про час проведення судового засідання. За таких обставин суд дійшов до висновку про безпідставність накладення на ОСОБА_1 вказаного стягнення та необхідність задоволення клопотання [207].

У повістці також можуть бути вказані наслідки неявки за викликом, передбачені відповідними статтями КПК України. Повістка має корінець, на якому ставиться розписка про її отримання та який долучається до матеріалів розслідування як підтвердження факту отримання особою повістки про виклик. Окрім того, належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

Крім вручення повістки про виклик, кримінальний процесуальний закон передбачає можливість виклику особи шляхом надіслання повістки поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком. У випадку відправлення повістки про виклик поштою, вона, з огляду на ч. 6 ст. 135 КПК України, підлягає врученню особі працівником органу зв'язку. Відправлення повісток про виклик слідчим, прокурором та їх вручення працівниками органів зв'язку здійснюється у порядку, встановленому Правилами надання послуг поштового зв'язку, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 р. № 270, для судових повісток. Повістки про виклик вручаються адресату, а у разі його відсутності – повнолітньому члену сім'ї, а у разі відсутності адресата або повнолітніх членів його сім'ї до абонентської поштової скриньки адресата вкладається повідомлення про її надходження (п. 99 вказаних Правил). У разі

невручення рекомендованого листа з позначкою «судова повістка» з поважних причин рекомендований лист разом з бланком повідомлення про вручення повертається за зворотною адресою не пізніше ніж через п'ять календарних днів з дня надходження листа до об'єкта поштового зв'язку місця призначення із зазначенням причини невручення (п. 116 вказаних Правил) [140].

За змістом ч. 2 ст. 136 КПК України, обов'язковою умовою надіслання повістки про виклик електронною поштою є попереднє повідомлення особою, яка підлягає виклику, слідчому, прокурору адреси своєї електронної пошти. Надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти. Проте, наявність відправленого листа не є гарантією його прочитання отримувачем (відсутній Інтернет, зламаний комп'ютер тощо), що може мати наслідком застосування заходів процесуального примусу до законослухняних громадян. Тому, вважаємо, що у разі виклику електронною поштою при відправленні повідомлення з викликом потрібно встановлювати функцію «підтвердження про прочитання». При цьому підтвердженням отримання особою виклику є роздрукований звіт з електронної скриньки з підтвердженням про прочитання, який потрібно додати до рапорту про виклик особи.

Щодо виклику факсимільним зв'язком, то КПК України такий порядок взагалі не врегульований. Однак, вважаємо, що питання про порядок виклику та підтвердження про його отримання потрібно вирішувати так само, як і у випадку повідомлення електронною поштою. Зокрема, для застосування цього способу виклику особа повинна попередньо повідомити слідчому, прокурору, суду номер факсу, за яким може бути відправлена повістка про виклик. При цьому підтвердженням отримання буде звіт факсимільної машини щодо здійснення фактичного відправлення повістки, доданий до рапорту про такий виклик.

Учасник кримінального провадження може бути викликаний по телефону або телеграмою. При цьому, ст. ст. 135 і 136 КПК України, якими визначено порядок виклику у кримінальному провадженні та підтвердження його

здійснення, лише закріплюють можливість виклику такими способами, але не передбачають порядку його здійснення.

Як зазначає О.В. Іващенко, у випадку виклику особи по телефону або телеграмою слідчий, прокурор повинні сформулювати зміст такого виклику, який повинен відповідати вимогам до змісту повістки про виклик, визначеним ст. 137 КПК України [55, с.79].

Виклик особи телеграмою здійснюється у порядку, передбаченому Правилами надання та отримання телекомунікаційних послуг, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2012 р. № 295, п. 22 додатку 2 до яких закріплює, що кожна телеграма вручається особисто адресатові, а на підприємствах, в установах, організаціях, військових частинах, готелях, гуртожитках, лікувально-оздоровчих закладах тощо – призначеній для приймання телеграм особі під розписку із зазначенням дати та часу вручення телеграми. У разі відсутності адресата особа, яка здійснює доставку телеграм, залишає за відповідною адресою повідомлення про отримання телеграми, в якому зазначається номер телефону відділення зв'язку, яке здійснює доставку телеграм. Належним підтвердженням факту отримання особою телеграми, якою вона викликається для участі у слідчій (розшуковій) дії, виступатиме приєднана до матеріалів кримінального провадження довідка відділення зв'язку, яке здійснило доставку телеграми [141].

Що стосується підтвердження виклику учасника кримінального провадження по телефону, то В.І. Фаринник пропонує доповнити ст. 136 КПК України положенням, згідно з яким слідчий, прокурор після виклику особи по телефону складають рапорт, у якому зазначають дату, час, тривалість і суть розмови, дані про особу, яку викликають, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався. За необхідності вказаний виклик фіксується за допомогою технічних засобів аудіозапису [218, с.79]. Проте, як видається, у такий спосіб неможливо отримати деталізацію дзвінка, чи відбувалася взагалі розмова, з ким саме та про що вона велася. Тому, здійснювати виклик по телефону доцільно лише у тих випадках, коли слідчий, прокурор, суд впевнені в явці за викликом

учасника кримінального провадження у вказаний час і дату та визначене місце прибуття.

Із 01.10.2013 р. у судах України запроваджено проект щодо надсилання судами учасникам кримінального провадження текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень у місцевих та апеляційних загальних судах відповідно до Порядку надсилання учасникам судового процесу (кримінального провадження) текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 01.06.2013 р. № 73 [137]. Відповідно до Порядку, текст судової повістки може бути надісланий учаснику кримінального провадження SMS-повідомленням лише після подання ним до суду заявки про намір отримання судової повістки в електронному вигляді за допомогою SMS-повідомлення. Заявка оформляється безпосередньо в суді або шляхом роздруковування та заповнення учасником форми, яка розміщена на офіційному веб-порталі судової влади України.

Повістка додається до електронної обліково-статистичної картки справи як документ у справі, після чого автоматично доставляється у вигляді SMS-повідомлень на номер мобільного телефону учасника кримінального провадження. Результат доставки SMS-повідомлення на номер мобільного телефону учасника (дата та час доставки або причина недоставки) автоматично розміщується у відповідному електронному реєстрі автоматизованої системи документообігу. Відповідальний працівник апарату суду роздруковує таке повідомлення та долучає його до матеріалів справи. Таке повідомлення є підтвердженням отримання учасникам кримінального провадження повістки [137]. Недотримання порядку направлення виклику SMS-повідомленням може мати наслідком скасування ухвали про накладення грошового стягнення.

Потрібно відзначити, що ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження зазначив, що перелік способів виклику, передбачений ст. 135 КПК України, не є вичерпним, а отже особи можуть бути повідомлені і в інший спосіб [189]. Вважаємо таку

позицію не зовсім правильною, оскільки це може призвести до обмеження прав учасників кримінального провадження і дає можливість стороні обвинувачення зловживати за необхідності застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, накладення грошового стягнення. Показовим з цього приводу є приклад із судової практики. Так, Кіровський районний суд м. Донецька, розглянувши 18.03.2014 р. у справі № 258/13846/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/258/162/14) клопотання свідка ОСОБА_2 про скасування ухвали суду про накладення грошового стягнення від 05.03.2014 р., встановив, що свідок ОСОБА_2 про дату судового засідання був повідомлений співробітниками міліції, які прийшли до нього додому за декілька днів до дати судового засідання. Але на його запитання про те, до кого саме він може звернутися у суді з питання участі у вищезазначеній справі, йому відповіли, щоб він звернувся до охорони суду. Прибувши до суду, він звернувся до охоронця суду, який порекомендував з'ясувати це питання у кабінеті № 2. У канцелярії суду співробітники суду перевірили його дані по комп'ютеру та відповіли йому, що ніяких засідань з його участю як позивача, відповідача чи обвинуваченого на 05.03.2014 р. Кіровським районним судом м. Донецька не призначалося та сказали, щоб він чекав повістки із суду. У зв'язку з цим він був вимушений залишити приміщення суду. За таких обставин суд прийшов до висновку про безпідставність накладення на ОСОБА_2 вказаного стягнення та необхідність задоволення клопотання [203].

Наступною обов'язковою передумовою накладення грошового стягнення є відсутність поважної причини неприбуття за викликом до органу досудового розслідування та суду. До переліку причин неприбуття особи на виклик, які вважаються поважними, відповідно до ст. 138 КПК України належать: затримання, тримання під вартою або відбування покарання; обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення, обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини); відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо; тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово

залишити цей заклад; смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю; несвоєчасне одержання повістки про виклик; інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи за викликом.

До інших обставин, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик, як зазначають автори науково-практичного коментаря до КПК України, можна віднести: виклик такої особи у цей саме час до суду; термінове відрядження; наявність в особи малолітніх дітей, що унеможливорює їх залишення на час виклику або неможливість залишити без догляду тяжко хворого члена родини (коли за ним більше нікому доглядати) тощо [83, с.344]. Наявність поважної причини неприбуття особи за викликом встановлюється слідчим суддею, судом у кожному конкретному випадку з урахуванням викладених особою обставин та їх документального підтвердження. Так, Романівський районний суд Житомирської області, розглянувши 20.05.2013 р. у справі № 290/365/13-к клопотання обвинуваченого ОСОБА_1 про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, встановив що обвинувачений ОСОБА_1 про дату, час і місце судового засідання був повідомлений, однак 19.04.2013 р. ним у поштовому відділенні с. Колодяжне був відправлений рекомендований лист із клопотанням про відкладення розгляду справи, призначеної на 24.04.2013 р. на інший день з метою залучення адвоката, ознайомлення з матеріалами справи і заявлення можливих клопотань. Даний лист надійшов до суду 23.04. 2013 р. о 15 годині 51 хвилини (а.с. 37 – 38). За таких обставин суд дійшов до висновку, що грошове стягнення на обвинуваченого ОСОБА_1 накладено безпідставно, так як обвинувачений ОСОБА_1 не з'явився до суду, вважаючи, що його клопотання буде доставлено до суду вчасно, а тому ухвала про його накладення має бути скасована [213].

Варто зазначити, що передбачений перелік поважних причин неприбуття особи на виклик, не є вичерпним, адже такими можуть бути визнані й інші обставини, які об'єктивно унеможливають явку особи. Водночас, як зазначається в юридичній літературі, вказані обставини є такими, що найбільш

часто зустрічаються на практиці, а тому їх правове регулювання спрямоване на формування єдності правозастосовної практики, дисциплінування учасників кримінальних процесуальних відносин [81, с.376].

За наявності поважної причини слідчий суддя, суд зобов'язані відмовити у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення, якщо особа, яку було належним чином повідомлено про виклик, отримавши його, повідомила орган досудового розслідування, слідчого суддю, суд про причину, внаслідок якої вона не може прибути за викликом. Як вказує ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, таке рішення слідчим суддям необхідно приймати у тих випадках, коли під час розгляду клопотання встановлено, що підозрюваний, обвинувачений або свідок, будучи викликаними у встановленому КПК України порядку, не з'явилися до слідчого або прокурора з поважних причин, однак з об'єктивних причин (тяжка хвороба, перебування у місці, в якому відсутні засоби зв'язку) не могли повідомити про причини свого неприбуття [189].

Поважною причиною нез'явлення особи за викликом, відповідно до п. 7 ст. 138 КПК України, є несвоєчасне одержання повістки. Як зазначають автори науково-практичного коментаря до КПК України, несвоєчасність одержання учасником кримінального провадження повістки чи невручення її посвідчується відміткою на повістці чи поясненням особи, в обов'язки якої входило її вручення, а також представленням конверта з поштовим штемпелем, де вказана відповідна дата [83, с.344]. Такий порядок вирішення питання щодо несвоєчасності отримання повістки є цілком прийнятним для випадків, які охоплюються загальним положенням ч. 8 ст. 135 КПК України, відповідно до якого особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Так, Коломацький районний суд Харківської області, розглянувши 31.01.2013 р. у справі № 1-в/625/1/13 (кримінальне провадження № 625/7/13-к) клопотання засудженого ОСОБА_2 про скасування ухвали про накладення грошового

стягнення, встановив, що засуджений ОСОБА_2 повістку про виклик у судові засідання, призначене на 15.01.2013 р. отримав 17.01.2013 р., у зв'язку з чим у судовому засіданні приймати участі не міг з об'єктивних причин, про що надав до суду відповідні докази. За таких обставин суд дійшов до висновку, що грошове стягнення на засудженого ОСОБА_2 накладено безпідставно, так як згідно з п. 7 ч. 1 ст. 138 КПК України поважними причинами неприбуття особи на виклик є несвоєчасне одержання повістки про виклик, а тому ухвала про його накладення має бути скасована [204].

Проте, у випадку встановлення в КПК України строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй часу, необхідного для підготовки і прибуття за викликом. Своєчасність отримання повістки про виклик у таких випадках вирішується слідчим суддею, судом з урахуванням наведених особою обставин. Проте, такі ситуації, за аналогією, можуть охоплюватися нормою ч. 8 ст. 135 КПК України, на що вказує М.Я. Никоненко, при цьому зазначаючи про необхідність уточнення п. 7 ч. 1 ст. 138 КПК України [127, с.120]. Із урахуванням наведеного, вважаємо за необхідне п. 7 ч. 1 ст. 138 КПК України викласти у такій редакції: «несвоєчасне одержання повістки про виклик, що об'єктивно унеможливило з'явлення особи на виклик».

Серед учасників кримінального провадження, на яких може бути накладене грошове стягнення, обов'язок з'явитися за викликом до органів досудового розслідування та суду, відповідно до ч. 1 ст. 139 КПК України, покладається на підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача. Окрім того, за змістом ч. 3 ст. 326 КПК України, грошове стягнення може бути накладене на представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у разі його неявки за викликом. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 р. № 314-VII, внесено

доповнення до ряду законодавчих актів, які стосуються можливості застосування до юридичних осіб заходів кримінального правового характеру у разі вчинення уповноваженою особою юридичної особи або за її дорученням чи наказом, за змовою та в співучасті, або іншим шляхом від імені та в інтересах юридичної особи злочинів передбачених окремими статтями КК України [142]. У цих випадках юридична особа фактично виступає суб'єктом злочину, хоча юридично, відповідно до КК України, таким не є і визнається юридичною особою, щодо якої здійснюється кримінальне провадження. Водночас, участь її представника так само, як і підозрюваного, обвинуваченого, є обов'язковою, а тому, законодавець цілком обґрунтовано передбачив можливість накладення на нього грошового стягнення за неявку за викликом. Більше того, у ч. 3 ст. 326 КПК України мова йде лише про неявку, при цьому законодавець не вказує на наявність поважних причин. Тому, обґрунтованою є практика тих судів, які не враховують поважності причин неприбуття представника юридичної особи за викликом. Так, Варвинський районний суд Чернігівської області у справі № 731/362/14 (кримінальне провадження № 1-кп/731/32/14) ухвалою від 20.06.2014 р. відмовив у задоволенні клопотання представника СТОВ «Дружба-Нова» Буряка Є.І. про скасування ухвали суду від 28.05.2014 р. про накладення грошового стягнення за неявку в судові засідання представника потерпілого Бобира С.В. у зв'язку з тим, що представник СТОВ «Дружба-Нова» Бобир С.В. раптово захворів та негайно був госпіталізований у КЛПЗ «Варвинська ЦРЛ», де проходив курс лікування по 14.06.2014 р. В обґрунтування суд вказав, що не вбачає підстав для задоволення клопотання, оскільки не надано доказів того, що в судові засідання мав з'явитися саме представник СТОВ «Дружба-Нова» Бобир С.В. Крім того, на стадії досудового розслідування участь у справі приймав представник потерпілого ОСОБА_4, а в судовому засіданні при наявності повноважень потерпілого могла представити інша особа [193].

На сьогодні у теорії кримінального процесу висловлюються пропозиції щодо розширення кола учасників кримінального провадження, на яких може бути накладене грошове стягнення. Зокрема, Н. Карпов та А. Штанько вказують, що на

цивільного позивача, як і на підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача, також покладається обов'язок прибути за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді та суду, на підставі чого пропонують доповнити ч. 1 ст. 139 КПК України положенням про накладення на цивільного позивача грошового стягнення, якщо він не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття [60, с.74]. О.Д. Білоус відзначає, що «оскільки до потерпілого (з огляду на те, що він є нормативно визначеною стороною обвинувачення в кримінальному процесі) допускається застосування грошового стягнення, воно так само може бути застосоване до його представника як акцесорної (тобто залежної) фігури кримінального процесу, якою може бути будь-яка особа, у тому числі представник адвокатської професії» [12, с.268]. А.В. Мурзановська відзначає, що не зовсім зрозуміло, чому законодавець передбачив у разі неприбуття в суд без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття накладення на спеціаліста судом всіх витрат, пов'язаних з оголошенням перерви в судовому засіданні (ст. 72 КПК України). Зазначимо, що по відношенню до обвинуваченого за аналогічне правопорушення передбачено накладення грошового стягнення (на відміну від КПК 1960 року, коли на нього в такому разі покладались всі вигради, пов'язані з відкладенням судового засідання). В той же час, коли відносно експерта мова йде про адміністративну відповідальність тільки за злісне ухилення від явки до суду та органи досудового слідства (ст. ст. 185-3, 185-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Так, згідно зі ст. 70 КПК України за невиконання обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом. Тому доцільно, на нашу думку, передбачити можливість накладення на вказаних суб'єктів грошового стягнення [118, с.253]. Поділяючи наведені позиції, потрібно відзначити, що вони є цілком обґрунтованими, оскільки законодавець повинен враховувати можливість вчинення кримінального процесуального правопорушення, за яке може бути застосована санкція у вигляді грошового стягнення, будь-яким учасником кримінального провадження незалежно від його процесуального статусу, а не підходити вибірково до визначення їх кола.

На доцільність розширення кола учасників, на яких може бути накладене грошове стягнення за неявку за викликом, звертають увагу М.Х. Гафізов та Ю.А. Кузовенкова, які обґрунтовують свою позицію законодавчим закріпленням більш широкого їх кола у КПК зарубіжних країн [33, с.74-79; 87, с.109-112]. Аналіз кримінального процесуального законодавства ряду країн свідчить про наявність досить широкого кола учасників, на яких може бути накладене грошове стягнення за неявку за викликом до органу досудового розслідування та суду: спеціаліста (ч. 6 ст. 80 КПК РК, ч. 4 ст. 201 КПК РМ) [182; 183], перекладача (ч. 5 ст. 81 КПК РК, ч. 3 ст. 67 КПК КР, ч. 4 ст. 201 КПК РМ) [177; 182; 183], експерта (ч. 3 ст. 63 КПК КР, ч. 4 ст. 201 КПК РМ, п. 1 § 77 КПК ФРН) [177; 183; 187], понятого (ч. 6 с. 82 КПК РК) [182], захисника (ч. 4 ст. 201 КПК РМ) [183], прокурора (ч. 4 ст. 201 КПК РМ) [183].

Потрібно відзначити, що ст. 327 КПК України визначено наслідки неприбуття свідка, спеціаліста, перекладача і експерта. За змістом ч. 1 вказаної статті, грошове стягнення може бути накладене лише на свідка. Що стосується спеціаліста, перекладача або експерта, то у разі їх неприбуття за викликом у судові засідання, суд, заслухавши думку учасників судового провадження, після допиту інших присутніх свідків призначає нове судові засідання і вживає заходів для його прибуття. Такі заходи, згідно з ч. 2 ст. 327 КПК України полягають у здійсненні судового виклику.

Таким чином, законодавець не визначив жодних заходів впливу на спеціаліста, перекладача і експерта у разі їх неявки за викликом як у стадії досудового розслідування, так і в стадії судового розгляду, за винятком судового виклику. Проте, така позиція є незрозумілою, оскільки законодавець покладає на перекладача (п. 1 ч. 3 ст. 68 КПК України), експерта (п. 2 ч. 5 ст. 69 КПК України), спеціаліста (п. 1 ч. 5. ст. 71 КПК України) обов'язок прибути за викликом до слідчого, прокурора чи суду, невиконання якого не призводить до будь-яких наслідків.

Як справедливо вказує Є.В. Григорчук, вказані суб'єкти залучаються до кримінального провадження для виконання певної функції, зобов'язані проводити

конкретні дії і можуть нести процесуальну відповідальність за невиконання накладених обов'язків [40, с.140]. Справді, діяльність кожного з перелічених учасників впливає на встановлений нормами кримінального процесуального закону порядок кримінального провадження (перекладач здійснює переклад пояснень, показань або документів – ч. 1 ст. 68 КПК України; експерт проводить дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дає висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери його знань – ч. 1 ст. 69 КПК України; спеціаліст надає консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, надає безпосередню технічну допомогу (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) – ч. ч. 1 і 2 ст. 71 КПК України), а тому, невиконання обов'язку прибути за викликом є кримінальним процесуальним правопорушенням, яке, як і відповідні діяння свідка та інших учасників кримінального провадження, повинно мати наслідком накладення грошового стягнення.

Викладене, підтверджується результатами проведеного нами анкетування. Так, 116 (83 %) опитаних респондентів позитивно оцінили пропозицію про законодавче закріплення можливості накладення грошового стягнення на перекладача, експерта, спеціаліста у разі неявки без поважних причин за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, зазначивши при цьому про відсутність у законодавстві інших заходів впливу.

У зв'язку з наведеним пропонуємо внести такі зміни і доповнення до норм кримінального процесуального закону:

1) викласти ч. 1 ст. 139 КПК України у наступній редакції: «1. Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, перекладач, експерт, спеціаліст, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому цим Кодексом порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин

або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі: ...»;

2) доповнити ч. 1 ст. 327 КПК України реченням такого змісту: «Суд має право постановити ухвалу про накладення грошового стягнення на перекладача, експерта, спеціаліста у випадках та в порядку, передбачених главами 11 і 12 цього Кодексу».

Що стосується можливості накладення грошового стягнення на понятого, то у ч. 7 ст. 223 КПК України закріплено, що поняті можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, а тому у разі неявки за викликом на них може бути накладене грошове стягнення відповідно до положень ст. ст. 139 і 327 КПК України.

Щодо можливості накладення грошового стягнення на захисника та прокурора, то така позиція видається досить спірною. У кримінальному провадженні і захисник, і прокурор виконують покладені на них законом функції – захисту та обвинувачення відповідно. При цьому жоден із них не може відмовитися від виконання взятої на себе функції (за винятком положення ч. 1 ст. 340 КПК України, відповідно до якого прокурор повинен відмовитися від обвинувачення, якщо в результаті судового розгляду він дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується). Ці функції є для них процесуальними обов'язками, а тому їх невиконання виступає підставою для накладення дисциплінарного стягнення, а не заходу кримінальної процесуальної відповідальності. У зв'язку з цим, вважаємо обґрунтованим положення ч. 1 ст. 324 КПК України, відповідно до якого, якщо прокурор або захисник не прибув за повідомленням у судове засідання з неповажних причин, суд порушує питання про відповідальність прокурора або адвоката, які не прибули, перед органами, що згідно із законом уповноважені притягати їх до дисциплінарної відповідальності.

Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що законом встановлено умови правомірності неявки учасника кримінального провадження за викликом: 1) недотримання встановленого КПК України порядку виклику; 2) наявність поважних причин неявки і повідомлення про них.

Однією з вимог законності накладення на учасника кримінального провадження грошового стягнення є вимога кримінального процесуального закону про виклик учасника кримінального провадження у встановленому КПК України порядку та необхідність належного підтвердження факту своєчасного отримання учасником повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим способом.

Вибір способу виклику законодавцем покладено на слідчого, прокурора, суд, при цьому передбачений ст. 135 КПК України перелік способів є вичерпним і, з метою недопущення обмеження прав учасників кримінального провадження, розширеному тлумаченню не підлягає. Поважною причиною нез'явлення особи за викликом, відповідно до п. 7 ст. 138 КПК України, є несвоєчасне одержання повістки. При цьому, згідно з ч. 8 ст. 135 КПК України, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше, ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Проте, у випадку встановлення у КПК України строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй часу, необхідного для підготовки і прибуття за викликом.

Що стосується належного підтвердження факту своєчасного отримання учасником повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим способом, то це питання підлягає уточненню залежно від виду самого повідомлення. Зокрема, у разі виклику електронною поштою при відправленні повідомлення з викликом потрібно встановлювати функцію «підтвердження про прочитання». При цьому підтвердженням отримання особою виклику є роздрукований звіт з електронної скриньки із підтвердженням про прочитання, який потрібно додати до рапорту про виклик особи. Такий самий порядок доцільно застосовувати у випадку повідомлення факсимільним зв'язком. При цьому, для застосування такого способу виклику особа повинна попередньо повідомити слідчому, прокурору, суду номер факсу, за яким може бути відправлена повістка про виклик.

Підтвердженням отримання буде звіт факсимільної машини щодо здійснення фактичного відправлення повістки, доданий до рапорту про такий виклик. Проблемним є питання підтвердження виклику учасника кримінального провадження по телефону, у зв'язку з чим здійснювати виклик по телефону доцільно лише у тих випадках, коли слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд впевнені в явці за викликом учасника кримінального провадження у вказаний час і дату та визначене місце прибуття.

Серед учасників кримінального провадження, на яких може бути накладене грошове стягнення, обов'язок з'явитися за викликом до органів досудового розслідування та суду, відповідно до ч. 1 ст. 139 КПК України, покладається на підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача. Водночас, враховуючи той факт, що обов'язок прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду покладається й на перекладача, експерта, спеціаліста, а діяльність кожного з перелічених учасників впливає на встановлений нормами кримінального процесуального закону порядок кримінального провадження, невиконання обов'язку прибути за викликом є кримінальним процесуальним правопорушенням, яке, як і відповідні діяння свідка та інших учасників кримінального провадження, повинно мати наслідком накладення грошового стягнення.

Що стосується захисника та прокурора, то у кримінальному провадженні вони виконують покладені на них законом функції – захисту та обвинувачення відповідно. Ці функції є для них професійними обов'язками у кримінальному провадженні, а тому їх невиконання є підставою для накладення дисциплінарного стягнення, а не заходу кримінальної процесуальної відповідальності – грошового стягнення.

2.2.2 Невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків у разі застосування особистого зобов'язання

Відповідно до ч. ч. 1 і 2 ст. 179 КПК України, у разі застосування до підозрюваного, обвинуваченого особистого зобов'язання підозрюваному,

обвинуваченому письмово під розписку повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення. Аналізуючи норму ч. 2 ст. 179 КПК України, М.А. Самбор вказує, що вона взагалі створює умови подвійної відповідальності – накладення за одне діяння двох видів стягнень (при цьому жодного з них основного та жодного – додаткового) [154, с.136].

Перелік процесуальних обов'язків, які можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого передбачений ч. 5 ст. 194 КПК України. При цьому, як зазначається в юридичній літературі, вказані у ч. 1 ст. 179 КПК України процесуальні обов'язки підозрюваного, обвинуваченого здебільшого стосуються обмеження щодо передбаченого ст. 33 Конституції України права на свободу пересування та вільного вибору місця проживання чи перебування і право вільно залишати територію України [81, с.452-453].

Підставою накладення грошового стягнення є невиконання підозрюваним, обвинуваченим одного із обов'язків, покладених ухвалою слідчого судді, суду про застосування особистого зобов'язання.

Відповідно до п. 1 ч. 5 ст. 194 КПК України, на підозрюваного, обвинуваченого може бути покладено обов'язок прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю або за викликом у зв'язку з реалізацією завдань кримінального провадження, зокрема, для проведення процесуальних дій. Важливе значення має дотримання передбаченого КПК України порядку його здійснення, а у матеріалах кримінального провадження має міститися підтвердження отримання підозрюваним, обвинуваченим повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом. Окрім того, потрібно враховувати наявність поважних причин чи повідомлення про причини неприбуття. При цьому, як зазначають автори науково-практичного коментаря до КПК України, у випадках неможливості явки за викликом у призначений строк підозрюваний, обвинувачений повинен письмово повідомляти про це слідчого, прокурора, суд, у провадженні якого перебуває справа [83, с.407].

Відповідно до п. 2 ч. 5 ст. 194 КПК України, підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду. Вказаний обов'язок, як зазначає А.П. Слободян, обирається у випадках, коли обставини, які є предметом обґрунтування сторін кримінального провадження, свідчать про те, що мета застосування запобіжного заходу може бути досягнута при обмеженні права підозрюваного, обвинуваченого відлучатися з місця його постійного проживання або перебування [157, с.206].

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 р. № 1382-IV, місце проживання – житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово [148]. Місцем проживання може бути житловий будинок, квартира, службове житло, спеціалізовані будинки, такі як гуртожиток, спеціальний будинок для самотніх перестарілих, будинок-інтернат для інвалідів, ветеранів тощо. Окрім того, підозрюваний, обвинувачений можуть постійно проживати чи перебувати в іншому житловому приміщенні за договором найму (піднайму), оренди або на інших підставах, визначених законодавством України.

Що стосується місця перебування, то відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 р. № 1382-IV, ним є адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік [148]. Коментуючи п. 2 ч. 5 ст. 194 КПК України, вчені відзначають, що місцем тимчасового перебування є місце, де особа перебуває у зв'язку із проїздом, відрядженням, лікуванням, відпусткою, навчанням тощо. Це може бути готель, санаторій, будинок відпочинку чи інші подібні приміщення, а також житлові приміщення, що не є місцем постійного проживання громадянина [81, с.453]. Така ж позиція викладена у працях О.М. Бондаренка та А.П. Слободзян [13, с.67; 157, с.206]. Проте, як видається, таке трактування місця перебування є занадто широким у розумінні п. 2 ч. 5 ст. 194 КПК України і п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону України

«Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 р. № 1382-IV, оскільки КПК України визначено місце перебування, а не тимчасового перебування. Місце перебування, така само, як і місце проживання підозрюваного, обвинуваченого, визначаються місцем його реєстрації територіальним підрозділом Державної міграційної служби України відповідно до Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів, затвердженого Наказом МВС України від 22.11.2012 р. № 1077.

У разі необхідності відлучитися із населеного пункту, місця проживання (перебування) у зв'язку з відрядженням, лікуванням тощо підозрюваний, обвинувачений повинен письмово повідомити про це слідчого, прокурора, суд, у провадженні якого перебуває справа, та відповідно до п. 2 ч. 5 ст. 194 КПК України, отримати на це їх письмовий дозвіл. При цьому, з метою забезпечення належного виконання зобов'язання підозрюваним, обвинуваченим у письмовому повідомленні доцільно зазначати дату та час прибуття до пункту призначення, мету і строк перебування, а також дату та час повернення.

Відсутність підозрюваного, обвинуваченого за місцем проживання чи перебування без повідомлення про це відповідного органу вважається порушенням виконання особистого зобов'язання.

Відповідно до п. 3 ч. 5 ст. 194 КПК України, підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/ або місця роботи. При цьому, підозрюваний чи обвинувачений не повинен отримувати дозвіл слідчого, прокурора, суду, у провадженні якого перебуває справа.

П. 4 ч. 5 ст. 194 КПК України визначає обов'язок підозрюваного, обвинуваченого утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом. На думку О.М. Бондаренка, це є порушенням права особи на свободу спілкування, зазначеного у ст. 34 Конституції України, оскільки на законодавчому рівні не встановлено критеріїв для визначення кола осіб, з якими

суд або слідчий суддя має право обмежити спілкування обвинуваченого, оскільки зі змісту ст. 194 КПК України не зрозуміло, які особи підпадають під цю норму [13, с.68-69]. Проте, сутність будь-якого запобіжного заходу полягає в обмеженні тих чи інших прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого, а що стосується кола осіб, з якими суд або слідчий суддя має право обмежити його спілкування, то вони у кожному конкретному випадку, з урахуванням певних обставин, визначаються слідчим суддею, судом. Так, наприклад, Першотравенський міський суд Дніпропетровської області ухвалою від 06.09.2014 р. у справі № 186/1459/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/0186/152/14), змінюючи обвинуваченому ОСОБА_2 запобіжний захід із тримання під вартою на заставу, додатково застосував особисте зобов'язання, покладаючи на обвинуваченого, окрім інших, обов'язок утримуватися від спілкування з особами, що вживають наркотичні та психотропні речовини і займаються їх збутом [211].

Для обґрунтування необхідності обмеження спілкування підозрюваного, обвинуваченого з конкретними особами, в ухвалі суду варто зазначати причини, з яких підозрюваний, обвинувачений повинен утримуватися від спілкування з ними. При цьому, потрібно погодитися з авторами науково-практичного коментаря до КПК України про те, що покладення обов'язку утримуватися від спілкування з адвокатом, своїм захисником і законним представником взагалі неприпустиме, оскільки таке спілкування є одним із гарантованих законом прав на захист [83, с.407].

Варто підкреслити, що судова практика йде тим шляхом, що навіть не навмисні дії підозрюваного, обвинуваченого можуть вважатися порушенням обов'язку утримуватися від спілкування з будь-якою особою. Так, Великописарівський районний суд Сумської області, розглядаючи 18.03.2013 р. у справі № 575/101/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/575/7/13) клопотання прокурора про накладення на обвинуваченого ОСОБА_3 грошового стягнення у розмірі двох мінімальних заробітних плат, встановив, що обвинувачений порушив обов'язки, які були покладені на нього ухвалою слідчого судді Зарічного районного суду м. Суми від 28.01.2013 р., в якій визначено утримуватися від

спілкування з потерпілим ОСОБА_4, свідками ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, оскільки 04.03.2013 р. близько 16 години біля кафе «Надія» у смт. Велика Писарівка на святкуванні «Проводів зими» ОСОБА_3 випадково зустрівся з ОСОБА_4, мав з ним розмову та попросив у нього вибачення, чим порушив обов'язок, передбачений п. 4 ч. 5 ст.194 КПК України. За таких обставин суд дійшов до висновку про те, що клопотання прокурора про накладення на обвинуваченого ОСОБА_3 грошового стягнення підлягає задоволенню [194].

Відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 194 КПК України, на підозрюваного, обвинуваченого може бути покладено обов'язок не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом. За змістом цієї статті, такі місця мають загальну характеристику та повинні стосуватися або події злочину, або особи учасника кримінального провадження, наприклад, місце події, місце проживання або перебування потерпілого, свідка іншого підозрюваного чи обвинуваченого, місця масового відпочинку громадян чи місця, де здійснюється продаж алкогольних напоїв на розлив тощо. Так, Першотравенський міський суд Дніпропетровської області ухвалою від 06.09.2014 р. у справі № 186/1459/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/0186/152/14), змінюючи обвинуваченому ОСОБА_2 запобіжний захід із тримання під вартою на заставу, додатково застосував особисте зобов'язання, покладаючи на обвинуваченого, окрім інших, обов'язок не відвідувати місця, де збираються особи, що вживають або збувають заборонені в обігу речовини [211].

У кожному конкретному випадку у своїй постанові суд по можливості повинен конкретизувати таке місце і мотивувати необхідність заборони його відвідування.

П. 6 ч. 5 ст. 194 КПК України передбачає обов'язок підозрюваного, обвинуваченого пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності. Як видається, такий процесуальний обов'язок може бути покладений на підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого є достовірні відомості про наявність наркотичної чи алкогольної залежності (довідка про те, що він перебуває на обліку в диспансері, висновок судово-медичної експертизи тощо) та

у випадку вчинення ним злочину у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю чи наркотичних засобів чи окремих злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів.

Відповідно до п. 7 ч. 5 ст. 194 КПК України, на підозрюваного, обвинуваченого може бути покладено обов'язок докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання. З цього приводу слушним є зауваження А.П. Слободзяна про те, що дуже важливо зайняти вільний час підозрюваного, обвинуваченого, оскільки зайнятість особи позитивно впливає на виправлення та можливість запобігання рецидиву злочину [157, с.207]. Водночас, положення п. 7 ч. 5 ст. 194 КПК України є досить абстрактним, оскільки позбавлене будь-якої конкретики. Так, зі змісту цього положення не зрозуміло, які дії повинна вчиняти особа, щоб працевлаштуватися чи піти навчатися, в який строк підлягає виконанню такий обов'язок і які наслідки його невиконання – все ж особа має працевлаштуватися (навчатися) чи створити видимість того, що вона намагалася це зробити. Така невизначеність може призводити до необґрунтованого накладення грошового стягнення за невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладеного на нього обов'язку. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне законодавчо передбачити строки і порядок влаштування підозрюваного, обвинуваченого на роботу чи навчання, а також необхідність документального підтвердження спроб такого влаштування.

П. 8 ч. 5 ст. 194 КПК України визначає обов'язок підозрюваного, обвинуваченого здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну. До числа інших документів, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну, відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21.01.1994 р. № 3857-XII, належать проїзний документ дитини, дипломатичний паспорт, службовий паспорт, посвідчення особи моряка [147]. Крім того, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21.01.1994 р. № 3857-XII, громадянинові України може

бути тимчасово відмовлено у видачі паспорта у випадках, якщо стосовно нього в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, застосовано запобіжний захід, за умовами якого йому заборонено виїжджати за кордон, – до закінчення кримінального провадження або скасування відповідних обмежень [147].

Відповідно до п. 9 ч. 5 ст. 194 КПК України, на підозрюваного, обвинуваченого може бути покладено обов'язок носити електронний засіб контролю. Згідно з ч. 1 ст. 195 КПК України, застосування електронних засобів контролю полягає в закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відстежувати та фіксувати його місцезнаходження. Як зазначає Л.В. Гаврилюк застосування до підозрюваного, обвинуваченого електронного засобу контролю у випадку обрання до нього іншого, не пов'язаного із триманням під вартою запобіжного заходу сприятиме запобіганню його спробам відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого; відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом, тощо [32, с.100].

Відмова від носіння електронного засобу контролю, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в його роботу є невиконанням відповідного обов'язку, покладеного на підозрюваного, обвинуваченого і спричиняє наслідки, передбачені п. 2 ст. 179 КПК України (до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення). Водночас, потрібно відзначити, що у переважній більшості суди за невиконання обов'язку щодо носіння електронного засобу контролю обмежуються застосуванням більш жорсткого запобіжного заходу – тримання під вартою, ігноруючи при цьому можливість накладення грошового стягнення.

Згідно з нормами кримінального процесуального закону, про роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому покладених на нього обов'язків складається протокол роз'яснення підозрюваному (обвинуваченому) обов'язків, передбачених у ч. 2 ст. 179 та ч. 5 ст. 194 КПК України. Як зазначають вчені-процесуалісти, інформування підозрюваного, обвинуваченого про можливість настання таких

наслідків при невиконанні ним покладених на нього обов'язків має подвійне значення, що полягає, по-перше, у здійсненні на нього певного психологічного впливу з метою спонукання до виконання цих обов'язків, а по-друге, у забезпеченні визначеності у питанні правового статусу цієї особи, передбачуваності для неї правових наслідків її поведінки [78, с.311]. При цьому, потрібно вказати, що підставою накладення грошового стягнення може бути лише факт порушення умов застосування особистого зобов'язання без поважних причин. Якщо підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки з поважної причини, наприклад, не прибув до визначеної службової особи у разі хвороби і не мав можливості попередити про це особу, яка здійснює кримінальне провадження, зміна цього запобіжного заходу на більш суворий з таких підстав не відповідатиме закону.

Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що підставою накладення грошового стягнення є невиконання підозрюваним, обвинуваченим одного з обов'язків, покладених на нього ухвалою про застосування особистого зобов'язання. Аналіз визначених нормами кримінального процесуального закону процесуальних обов'язків, які можуть покладатися на підозрюваного, обвинуваченого ухвалою слідчого судді, суду, свідчить про недостатньо чітку законодавчу регламентацію окремих з них. Так, відповідно до п. 2 ч. 5 ст. 194 КПК України підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду. При цьому, як науковці, так і практичні працівники занадто широко трактують місце перебування в розумінні п. 2 ч. 5 ст. 194 КПК України, розуміючи під ним місце, де особа перебуває у зв'язку із проїздом, відрядженням, лікуванням, відпусткою тощо (готель, санаторій, будинок відпочинку чи інші подібні приміщення, а також житлові приміщення, що не є місцем постійного проживання громадянина). У даному випадку варто виходити з того, що місце перебування відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 р. № 1382-IV, така само, як і місце проживання підозрюваного, обвинуваченого,

визначаються місцем його реєстрації територіальним підрозділом Державної міграційної служби України відповідно до Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів, затвердженого Наказом МВС України від 22.11.2012 р. № 1077.

У разі необхідності відлучитися із населеного пункту, місця проживання (перебування) у зв'язку з відрядженням, лікуванням тощо підозрюваний, обвинувачений повинен письмово повідомити про це слідчого, прокурора, суд, у провадженні якого перебуває справа, та відповідно до п. 2 ч. 5 ст. 194 КПК України, отримати на це їх письмовий дозвіл. При цьому, з метою забезпечення належного виконання зобов'язання підозрюваним, обвинуваченим у письмовому повідомленні доцільно зазначати дату та час прибуття до пункту призначення, мету і строк перебування, а також дату та час повернення.

Відповідно до п. 7 ч. 5 ст. 194 КПК України, на підозрюваного, обвинуваченого може бути покладено обов'язок докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання. Водночас, зі змісту цього положення не зрозуміло, які дії повинна вчиняти особа, щоб працевлаштуватися чи піти навчатися, в який строк підлягає виконанню такий обов'язок і які наслідки його невиконання – все ж особа має працевлаштуватися (навчатися) чи створити видимість того, що вона намагалася це зробити. Така невизначеність може призводити до необґрунтованого накладення грошового стягнення за невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладеного на нього обов'язку. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне законодавчо передбачити строки і порядок влаштування підозрюваного, обвинуваченого на роботу чи навчання, а також необхідність документального підтвердження спроб такого влаштування.

2.2.3. Невиконання особою покладених на неї обов'язків у разі застосування до підозрюваного, обвинуваченого особистої поруки чи передання неповнолітнього під нагляд

Відповідно до ч. 5 ст. 180 КПК України, у разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань при застосуванні до підозрюваного, обвинуваченого

запобіжного заходу у виді особистої поруки на нього накладається грошове стягнення. Процесуальні обов'язки, які можуть бути покладені на поручителя, випливають із ч. 1 ст. 180 КПК України і полягають у тому, що він 1) поручається за дотримання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до ч. 5 ст. 194 КПК України; 2) за необхідності зобов'язаний доставити підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу. Окрім того, відповідно до ч. 4 ст. 180 КПК України, на поручителя покладається також обов'язок забезпечити явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший у разі його відмови від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. Як вказує Є.В. Григорчук, забезпечуючи виконання зазначених у вказаній нормі положень, поручитель реалізує власне призначення – забезпечення належної поведінки підозрюваного або обвинуваченого і гарантування його явки до слідчого або суду [40, с.141]. Невиконання саме цих обов'язків може мати наслідком накладення на поручителя грошового стягнення.

Схожі за змістом обов'язки, а саме забезпечення прибуття до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду і забезпечення належної поведінки покладаються на батьків, опікунів, піклувальників неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого. За невиконання таких обов'язків на них, відповідно до ч. 5 ст. 493 КПК України може бути накладене грошове стягнення. Окрім того, відповідно до ч. 3 ст. 493 КПК України, особа, яка взяла зобов'язання про нагляд, має право відмовитися від подальшого виконання цього зобов'язання, заздалегідь про це повідомивши. Зважаючи на схожість змісту обов'язків поручителя та особи, яка взяла зобов'язання про нагляд за неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим, за невиконання яких може бути накладене грошове стягнення, вважаємо за доцільне розглянути їх в межах одного підрозділу, з урахуванням особливостей кожного з видів.

Закріпивши за поручителем такі обов'язки, законодавець не передбачив реальних механізмів впливу поручителя на підозрюваного, обвинуваченого з

метою виконання останнім покладених на нього обов'язків. Відповідно до вимог ч. 1 ст. 180 КПК України, такий вплив ґрунтується на довірі, оскільки єдиною вимогою, яку законодавець закріпив до поручителя є те, що він має «заслужувати на довіру слідчого судді, суду». Проте, як видається, цього недостатньо для досягнення мети застосування запобіжного заходу – особистої поруки, оскільки така ситуація безпосередньо впливає на прийняття рішення про обрання зазначеного запобіжного заходу, яке відповідно до закону буде правомірним, але не буде враховувати всі фактичні обставини справи.

У науковій літературі вказується, що поручитель повинен заслужувати довіри своїми особистими якостями, авторитетом у суспільстві і своїм впливом на підозрюваного, обвинуваченого, що гарантував би їх явку до органу досудового розслідування чи суду [44, с.30]; авторитет має бути схвалюваним з боку суспільства [108, с.108]; особа має бути законослухняною, доброчесною, користуватися високою репутацією і бути відомою певному колу осіб, тобто особа, що заслуговує на довіру в суспільстві і державі [171, с.182]; завдяки своїм високим моральним якостям, чесним ставленням до праці й виконання громадських обов'язків особа має мати авторитет у колективі чи за місцем проживання і може забезпечити належну поведінку та явку обвинуваченого за викликом згаданих органів [115, с.166].

Таким чином, до поручителя фактично пред'являються дві вимоги: 1) довіра слідчого судді, суду до його особи. З цього приводу Д.А. Чухраєв вдало зазначає, що головною ознакою довіри до поручителя має бути усвідомлення того факту, що поручитель має стійкий намір (можливо й непрямий) сприяти завданням кримінального судочинства [227, с.969-970]; 2) можливість впливу поручителя на підозрюваного, обвинуваченого з метою забезпечення належної поведінки. При цьому, як зазначає В.О. Михайлов, належна поведінка полягає у тому, що обвинувачений не буде перешкоджати встановленню істини у справі і займатися злочинною діяльністю, а також, що обвинувачений не ухилятиметься від органів розслідування, прокурора, суду, а також від виконання вироку [113, с.85].

Обираючи особисту поруку, слідчий суддя, суд, обґрунтовує своє рішення на підставі оцінки доказів і внутрішнього переконання. Таке переконання має стосуватися припущення про можливість виконання відповідних завдань, які покладаються на поручителя у зв'язку із застосуванням особистої поруки. Безсумнівним є те, що поручитель повинен заслуговувати на довіру слідчого судді, суду, тобто позитивно характеризуватися, бути соціально адаптованим, користуватися авторитетом тощо. Окрім того, слідчий суддя, суд має впевнитися в тому, що поручитель дійсно може позитивно впливати на поведінку підозрюваного, обвинуваченого та забезпечити його явку до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу. При цьому, як вказують автори підручника з кримінального процесу за редакцією В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної та О.Г. Шило, важливою передумовою ефективної дії запобіжного заходу у вигляді особистої поруки є почуття довіри і поваги підозрюваного, обвинуваченого до поручителя. Такого роду взаємовідносини гарантують, з одного боку, прагнення самої особи до дотримання цього запобіжного заходу, а з іншого – забезпечують можливість реального впливу поручителів на її поведінку [78, с.312].

Варто відзначити, що вимога, яку законодавець закріпив до поручителя, зокрема те, що він має «заслужувати на довіру слідчого судді, суду» за змістом ч. 2 ст. 493 КПК України не визначена для батьків, опікунів, піклувальників неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Водночас, ч. 4 ст. 493 КПК України передбачає, що до передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд суд зобов'язаний зібрати відомості про особу батьків, опікунів або піклувальників, їхні стосунки з неповнолітнім і впевнитися у тому, що вони можуть належно здійснювати нагляд за неповнолітнім. Така вимога законодавця є обов'язковою і підлягає виконанню. Однак, як вказує А.В. Захарко, такі обставини не завжди з'ясовуються, що в кінцевому підсумку призводить не лише до недосягнення мети застосування примусового заходу, але й вчинення неповнолітнім нових правопорушень. Свою позицію автор обґрунтовує прикладом з практики. У ході вивчення кримінальної справи за обвинуваченням

неповнолітнього К. встановлено, що останній, після застосування до нього як запобіжного заходу нагляду батьків, вчинив три крадіжки чужого майна, після чого до нього все ж таки було застосовано запобіжний захід взяття під варту. Матеріалами кримінальної справи встановлено, що мати і батько неповнолітнього К. систематично зловживали спиртними напоями і з цієї причини виявилися неспроможними здійснювати достатній виховний вплив на неповнолітнього К., щоб припинити продовження його злочинної діяльності [50, с.407].

Досліджуючи окреслене питання, Д.Ф. Булатова вказує, що застосовуючи такий захід, орган розслідування повинен, передусім, впевнитися в тому, що особи, яким неповнолітній обвинувачений передається під нагляд, мають позитивний вплив на підлітка, правильно оцінюють вчинений ним злочин, користуються авторитетом і повагою неповнолітнього, можуть впливати на підлітка, а найголовніше – можуть забезпечити належну поведінку і повсякденний нагляд за неповнолітнім [19, с.101]. На думку Є.М. Гідулянової, слідчий суддя (суд) повинен впевнитися у наявності належних умов для виконання особами, на яких покладається нагляд за неповнолітнім, покладених на них у зв'язку з цим обов'язків, що особа батьків, опікунів або піклувальників, їхні стосунки з неповнолітнім не перешкоджатимуть належному здійсненню нагляду за неповнолітнім [34, с.341]. Цілком поділяючи наведені позиції, зазначимо, що справді для прийняття рішення про передання неповнолітнього під нагляд слідчий суддя, суд повинні враховувати низку обставин, зокрема, відомості, що характеризують батьків, опікунів, піклувальників; умови їх життя, можливості матеріального забезпечення неповнолітнього; наявність бажання та реальних можливостей взяти неповнолітнього під нагляд; спроможність позитивно впливати на нього; ставлення неповнолітнього до батьків, опікунів, піклувальників. Такі відомості повинні міститися у матеріалах кримінального провадження, лише їх комплексний аналіз дозволить прийняти правильне рішення щодо застосовуваного запобіжного заходу.

КПК України не визначає чіткої процедури ініціювання обрання особистої поруки до підозрюваного, обвинуваченого. За змістом ч. 1 ст. 180 КПК України,

поручитель має надати письмове зобов'язання про те, що він поручається за належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого. З цього приводу в науковій літературі зазначається про необхідність згоди особи, щодо якої обирається особиста порука. Так, Д.Л. Василенко пов'язує це з тим, що на підозрюваного або обвинуваченого шляхом обрання зазначених заходів покладається моральна відповідальність перед поручителем, від якої він вправі відмовитися [23, с.154]. Т.В. Садова зазначає, що особиста порука є ефективною тоді, коли для обвинуваченого розрив соціальних зв'язків з поручителями є неприпустимим і навіть гіршим, ніж можлива перспектива щодо застосування більш суворого запобіжного заходу [153, с.119]. Проте, як видається, при обранні особистої поруки варто виходити з того, що це запобіжний захід, мета якого, відповідно до ст. 177 КПК України, полягає у забезпеченні виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується. Слідчий суддя чи суд не отримує згоди підозрюваного, обвинуваченого на застосування, наприклад, особистого зобов'язання (чи обов'язків, які він погоджується виконувати), домашнього арешту (чи конкретних умов його застосування). Положення закону мають бути універсальними та охоплювати своїм регулюванням всі правовідносини, що виникають, або можуть виникнути за наявності певних підстав. У зв'язку з наведеним доцільно підтримати позицію Д.А. Чухраєва про недоцільність обов'язкового отримання згоди підозрюваного, обвинуваченого на застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки [227, с.969]. Варто зазначити, що за результатами проведеного анкетування більшість опитаних, а

саме 94 (67 %) опитаних практичних працівників вказали, що при обранні до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу – особистої поруки потрібна згода лише поручителя, 39 (28 %) опитаних зазначили, що потрібна згода обох сторін: поручителя та підозрюваного, обвинуваченого, 7 (5 %) опитаних вказали на необхідність врахування конкретних обставин справи і можливість застосування обох варіантів. У зв'язку з наведеним, вважаємо, що слідчому судді, суду необхідно надати більше можливостей щодо врахування обставин конкретного кримінального провадження за відсутності згоди підозрюваного, обвинуваченого щодо застосування особистої поруки і прийняття на підставі конкретних фактичних даних законних та обґрунтованих рішень, що сприяють виконанню завдань кримінального провадження.

Виявивши ініціативу щодо особистої поруки, поручитель фактично набуває обов'язків, передбачених ч. 1 ст. 180 КПК України, проте законодавець передбачає мінімум прав щодо реалізації таких обов'язків. Так, відповідно до ч. 3 ст. 180 КПК України, поручителю роз'яснюється, у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань і порядок реалізації такого права. При цьому, з метою реалізації поручителем взятих на себе обов'язків, його доцільно інформувати про направлення підозрюваному, обвинуваченому повістки про виклик до органу досудового розслідування чи суду; місце та час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій з метою забезпечення явки підозрюваного, обвинуваченого.

Що стосується неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, то відповідно до ч. 3 ст. 493 КПК України, передання під нагляд батьків та інших осіб можливе лише за їхньої на це згоди і згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. У даному випадку законодавець закріпив наявність згоди на застосування запобіжного заходу обох сторін. Водночас, дане положення містить певну неточність, оскільки за його змістом не зрозуміло, чи потребується згода адміністрації дитячої установи для передання їй під нагляд неповнолітнього. Це

питання є принциповим, оскільки за змістом ч. 5 ст. 493 КПК України при відібранні зобов'язання про взяття під нагляд батьки, опікуни, піклувальники, адміністрація дитячої установи попереджаються про характер підозри чи обвинувачення неповнолітнього і про їхню відповідальність у разі порушення взятого на себе зобов'язання. При цьому, у разі порушення даного зобов'язання на батьків, опікунів і піклувальників накладається грошове стягнення. Водночас, щодо адміністрації дитячої установи законодавець не передбачив можливості застосування до неї такого стягнення.

Як видається, у даному випадку варто виходити з того, що нагляд як запобіжний захід не може бути ефективним і сприяти досягненню мети його застосування без отримання згоди сторони, яка бере на себе обов'язки забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку. При цьому, немає жодного значення, на кого покладаються такі обов'язки – батьків чи адміністрацію установи для неповнолітніх. У даному випадку варто погодитися з позицією Д.Ф. Булатової про те, що згода адміністрації установи для неповнолітніх повинна бути обов'язково отримана [19, с.101]. Для цього, як зазначає А.В. Захарко, слідчий може направляти запит з метою отримання згоди в адміністрації дитячої установи щодо передачі під їхній нагляд неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого. Сторона обвинувачення може й іншим чином (допитами, отриманням довідки тощо) з'ясувати ставлення адміністрації дитячої установи з приводу доцільності застосування даного запобіжного заходу в конкретному випадку, з'ясувати, чи згодні на це відповідні посадові особи, а також можливості посадових осіб адміністрації дитячої установи виконати умови даного запобіжного заходу в разі його застосування. У випадку мотивованої незгоди адміністрації дитячої установи, пов'язаної з негативними особистими якостями даного неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, до нього повинен бути застосований інший запобіжний захід [50, с.405].

Незрозумілою є й позиція законодавця щодо неможливості накладення на адміністрацію установи для неповнолітніх грошового стягнення за невиконання

покладених на неї обов'язків. Як вказують автори науково-практичного коментаря до КПК України, письмове зобов'язання забезпечити належну поведінку та своєчасне прибуття неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду дає представник дитячої установи [82, с.394]. Тобто конкретна особа поручається за забезпечення виконання покладених на неї обов'язків щодо неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого. У разі невиконання такою особою покладених на неї обов'язків, вважаємо за можливе накладення на адміністрацію установи для неповнолітніх грошового стягнення. Що стосується конкретної особи, то до неї адміністрацією можуть бути застосовані заходи дисциплінарного стягнення.

У зв'язку з наведеним вбачається за доцільне внести наступні зміни і доповнення до кримінального процесуального закону:

1) викласти ч. 3 ст. 493 КПК України у такій редакції: «3. Передання під нагляд батьків опікунів, піклувальників, адміністрації дитячої установи можливе лише за їхньої на це згоди та згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Особа, яка взяла зобов'язання про нагляд, має право відмовитися від подальшого виконання цього зобов'язання, заздалегідь про це повідомивши»;

2) доповнити ч. 5 ст. 493 КПК України реченням наступного змісту: «При порушенні зобов'язання представником дитячої установи, грошове стягнення від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму покладається на адміністрацію дитячої установи».

Вважаємо, що нормативне закріплення наведених пропозицій сприятиме більш відповідальному ставленню як адміністрації установи до можливості взяття неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого під нагляд та вибору конкретної особи, так і виконання такою особою покладених на неї обов'язків.

У науковій літературі дискусійним є питання щодо можливості застосування до підозрюваного, обвинуваченого заходів примусу з метою виконання покладених на нього обов'язків. Так, Т.В. Садова зазначає, що пересічний громадянин не володіє жодними засобами для застосування примусу. Вона вважає, що в розпорядженні поручителя є лише метод переконання [153,

с.120]. Натомість, Д.А. Чухраєв вказує на можливість поручителя при спробі підозрюваного або обвинуваченого ухилитися від суду та слідства, здійснити його затримання та привід в орган, який застосовував запобіжний захід [227, с.970]. Цілком погоджуючись із останньою позицією, зазначимо, що законодавець все ж наділив особу правом законного застосування примусу у випадках, передбачених ст. 207 КПК України. Так, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України, кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім осіб, зазначених у ст. 482 КПК України (судді і народного депутата України): 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні. Закріплюючи таке право, законодавець, очевидно, виходив із необхідності негайного затримання особи, яка вчинила правопорушення, збереження необхідних речових доказів, попередження вчинення такою особою інших правопорушень, що в кінцевому підсумку сприяє виконанню завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини.

Для того, щоб застосування примусу, яке призводить до обмеження прав, було визнане правомірним, як зазначає В.В. Назаров, необхідною є наявність наступних обставин: по-перше, протиправна поведінка особи, по-друге, неможливість у даній ситуації іншим чином запобігти протиправній поведінці [122, с.661]. У нашому випадку, надання поручителю права на застосування примусу по суті не виходитиме за межі таких умов, за винятком лише того, що підозрюваним, обвинуваченим вчинятиметься не кримінальне, а кримінальне процесуальне правопорушення. Вважаємо, що застосування примусу може полягати у затриманні підозрюваного, обвинуваченого та його приводі до органу досудового розслідування чи суду. Право поручителя на застосування до

підозрюваного, обвинуваченого примусу буде гарантією забезпечення іншого його права, визначеного п. 4 ст. 180 КПК України, – відмовитися від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність, оскільки у такому разі поручитель зобов'язаний забезпечити явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший.

Відповідно до ч. 2 ст. 493 КПК України, на батьків, опікунів, піклувальників покладається обов'язок забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, забезпечити його належну поведінку. Окрім того, згідно з ч. 3 ст. 493 КПК України, особа, яка взяла зобов'язання про нагляд, має право відмовитися від подальшого виконання цього зобов'язання, заздалегідь про це повідомивши. При цьому, як вказують автори науково-практичного коментаря до КПК України, у такому випадку вони повинні забезпечити з'явлення неповнолітнього до слідчого, прокурора чи суду для вирішення питання про зміну обраного запобіжного заходу [83, с.1014]. Водночас, жодних правових механізмів впливу, можливості застосування примусу до неповнолітнього КПК України не передбачено.

З цього приводу Є.М. Гідулянова цілком слушно вказує на те, що інші нормативно-правові акти передбачають можливість затримання осіб у віці від 11 років до досягнення віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності, та вступають, таким чином, у протиріччя із нормами КПК України [34, с.340]. Так, відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР, уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ мають право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, з метою або передачі їх під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, або адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина (якщо вона підозрюється у вчиненні суспільно небезпечних діянь, за які КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі до п'яти років або більш

м'яке покарання, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності), або доставлення їх до суду для вирішення питання про поміщення їх у приймальники-розподільники для дітей (якщо вона підозрюється у вчиненні суспільно небезпечних діянь, за які КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності) [146]. Відповідно до ч. 5 ст. 11 Закону України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. № 565-ХІІ, міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння і не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, – до передачі їх законним представникам або направлення у приймальники-розподільники для дітей, але не більш як на вісім годин [145].

Окрім того, раніше нами вже обґрунтовувалася можливість застосування примусу пересічним громадянином (у даному випадку батьками, опікунами, піклувальниками) до особи, а тому, з урахуванням викладеного, вважаємо за можливе застосування примусу батьками, опікунами, піклувальниками до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого з метою виконання покладених на них обов'язків щодо забезпечення прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду та забезпечення його належної поведінки. При цьому, в КПК України слід чітко визначити порядок та межі застосування такого примусу. Зазначимо, що 78 (56 %) опитаних нами респондентів вважають за можливе застосування примусу у зв'язку з необхідністю виконання обов'язків, передбачених особистою порукою чи переданням під нагляд.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що грошове стягнення може бути накладене на поручителя підозрюваного, обвинуваченого, а також батьків, опікунів, піклувальників неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого за невиконання ними взятих на себе зобов'язань. Водночас, необґрунтованою вважаємо позицію законодавця щодо неможливості накладення на адміністрацію

установи для неповнолітніх грошового стягнення за невиконання покладених на неї обов'язків. У даному випадку слід виходити з того, що неповнолітній підозрюваний, обвинувачений передається під нагляд дитячій установі, адміністрація якої доручає виконання визначених обов'язків конкретній особі. У разі невиконання такою особою покладених на неї обов'язків, вважаємо за можливе накладення на адміністрацію установи для неповнолітніх грошового стягнення. Що стосується самої особи, то до неї адміністрацією можуть бути застосовані заходи дисциплінарного стягнення. При цьому, потрібно законодавчо закріпити вказівку на наявність згоди адміністрації дитячої установи на передання їй під нагляд неповнолітнього.

Процесуальні обов'язки, які можуть покладатись у зв'язку із застосуванням особистої поруки чи передання під нагляд є однотипними, впливають зі змісту ст. ст. 180 і 493 КПК України та полягають у: 1) забезпечення дотримання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків у зв'язку із застосуванням особистого зобов'язання (забезпечення належної поведінки неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого); 2) забезпечення явки підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу; 3) забезпечення явки підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший у разі його відмови від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. З метою забезпечення виконання таких обов'язків, вважаємо за можливе надання поручителю (батькам, опікунам, піклувальникам) права на застосування примусу, який може полягати у затриманні підозрюваного, обвинуваченого та його приводі до органу досудового розслідування чи суду. При цьому, в КПК України слід чітко визначити порядок та межі застосування такого примусу.

Висновки до розділу 2

Під кримінальним процесуальним правопорушенням слід розуміти закріплене в законі винне, суспільно-небезпечне, протиправне діяння учасника

кримінального провадження, що полягає у невиконанні чи неналежному виконанні покладених на нього обов'язків у сфері кримінального судочинства, чим порушує вимоги кримінального процесуального законодавства, завдає шкоди правам і законним інтересам інших учасників кримінального провадження та має наслідком застосування передбаченої законом відповідальності. Кримінальне процесуальне правопорушення має притаманну лише йому сукупність ознак об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Щодо правопорушень, які мають наслідком накладення грошового стягнення, то їх об'єктивні ознаки характеризуються певною специфікою. Специфіка об'єкта правовідносин, що захищаються грошовим стягненням, проявляється в їх безпосередньому (спеціальному) характері. З огляду на норми КПК України, такі правовідносини можна поділити на два види: 1) правовідносини, що виникають у зв'язку із залученням учасників кримінального провадження до провадження процесуальних дій; 2) правовідносини, які виникають у зв'язку з безпосереднім виконанням учасниками кримінального провадження своїх обов'язків.

За формами прояву об'єктивної сторони правопорушення, які мають наслідком накладення грошового стягнення, вчиняються лише у формі бездіяльності зобов'язаних учасників. Така бездіяльність може проявлятися в: 1) ухиленні учасників без поважних причин від явки за викликом до органу досудового розслідування і суду для участі в процесуальних діях; 2) невиконанні або неналежному виконанні учасниками кримінального провадження взятих на себе обов'язків.

Однією з вимог законності накладення на учасника кримінального провадження грошового стягнення є вимога кримінального процесуального закону про виклик учасника кримінального провадження у встановленому КПК України порядку та необхідність належного підтвердження факту своєчасного отримання учасником повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим способом. Відповідно до ч. 8 ст. 135 КПК України, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за

три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Проте, у випадку встановлення в КПК України строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй часу, необхідного для підготовки та прибуття за викликом.

Положення щодо підтвердження факту своєчасного отримання учасником повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим способом, підлягають уточненню в залежності від виду самого повідомлення. Так, у разі виклику електронною поштою при відправленні повідомлення з викликом слід встановлювати функцію «підтвердження про прочитання». При цьому підтвердженням отримання особою виклику є роздрукований звіт з електронної скриньки з підтвердженням про прочитання, який доцільно додати до рапорту про виклик особи. Такий самий порядок потрібно застосовувати у випадку повідомлення факсимільним зв'язком. Підтвердженням отримання буде звіт факсимільної машини щодо здійснення фактичного відправлення повістки, доданий до рапорту про такий виклик. Проблемним є питання підтвердження виклику учасника кримінального провадження по телефону, у зв'язку з чим, вважаємо, що здійснювати виклик по телефону доцільно лише у тих випадках, коли слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд впевнені в явці за викликом учасника кримінального провадження у вказаний час і дату та визначене місце прибуття.

Серед учасників кримінального провадження, на яких може бути накладене грошове стягнення, обов'язок з'явитися за викликом до органів досудового розслідування та суду, відповідно до ч. 1 ст. 139 КПК України, покладається на підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача. Водночас, враховуючи той факт, що обов'язок прибути за викликом до слідчого, прокурора чи суду покладається на перекладача, експерта, спеціаліста, а діяльність кожного із перелічених суб'єктів впливає на встановлений нормами кримінального процесуального права порядок кримінального провадження, невиконання обов'язку прибути за викликом є кримінальним процесуальним

правопорушенням, яке, як і у випадку неявки свідка та інших учасників, повинно мати наслідком накладення грошового стягнення.

Що стосується захисника та прокурора, то у кримінальному провадженні вони виконують покладені на них законом функції – захисту та обвинувачення відповідно. Ці функції є для них процесуальними обов'язками саме у кримінальному провадженні, а тому їх невиконання виступає підставою для накладення дисциплінарного стягнення, а не заходу кримінальної процесуальної відповідальності – грошового стягнення.

У разі застосування особистого зобов'язання, відповідно до п. 7 ч. 5 ст. 194 КПК України, на підозрюваного, обвинуваченого може бути покладено обов'язок докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання. Водночас, зі змісту положення не зрозуміло, які дії повинна вчиняти особа, щоб працевлаштуватися чи піти навчатися, в який строк підлягає виконанню такий обов'язок і які наслідки його невиконання – все ж особа має працевлаштуватися (навчатися) чи створити видимість того, що вона намагалася це зробити. Така невизначеність може призводити до необґрунтованого накладення грошового стягнення за невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладеного на нього обов'язку. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне законодавчо передбачити строки і порядок влаштування підозрюваного, обвинуваченого на роботу чи навчання, а також необхідність документального підтвердження спроб такого влаштування.

Грошове стягнення може бути накладене на поручителя підозрюваного, обвинуваченого, а також батьків, опікунів, піклувальників неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого за невиконання ними взятих на себе зобов'язань. Водночас, необґрунтованою вважаємо позицію законодавця щодо неможливості накладення на адміністрацію установи для неповнолітніх грошового стягнення за невиконання покладених на неї обов'язків. У даному випадку доцільно виходити з того, що неповнолітній підозрюваний, обвинувачений передається під нагляд дитячій установі, адміністрація якої доручає виконання визначених обов'язків конкретній особі. У разі невиконання такою особою покладених на неї обов'язків, вважаємо за можливе накладення на адміністрацію установи для неповнолітніх

грошового стягнення. Що стосується самої особи, то до неї адміністрацією можуть бути застосовані заходи дисциплінарного стягнення. При цьому, потрібно законодавчо закріпити вказівку на наявність згоди адміністрації дитячої установи на передання їй під нагляд неповнолітнього.

Із метою забезпечення виконання обов'язків, які покладаються на особу у разі застосування особистої поруки чи передання неповнолітнього під нагляд, вважаємо за доцільне надати поручителю (батькам, опікунам, піклувальникам) право на застосування примусу, який може полягати у затриманні підозрюваного, обвинуваченого та його приводі до органу досудового розслідування чи суду. При цьому, в КПК України доцільно чітко визначити порядок і межі застосування такого примусу.

РОЗДІЛ 3

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

3.1. Порядок накладення грошового стягнення у ході досудового розслідування та судового провадження

Норми ч. 2 ст. 144, ст. ст. 145 і 146 КПК України визначають порядок накладення грошового стягнення, нормативне закріплення якого забезпечує реальне та ефективне застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження. При цьому вказані норми чинного кримінального процесуального закону, на відміну від норм КПК України 1960 року [85], чітко визначають етапи, з яких складається порядок накладення грошового стягнення, та диференціюють їх зміст залежно від стадій кримінального провадження.

Аналізуючи порядок накладення грошового стягнення, вчені-процесуалісти вказують, що він включає сім етапів, вказуючи на їх наявність під час досудового розслідування та/або судового розгляду і визначаючи специфіку кожного з них залежно від вказаних стадій кримінального провадження. Зокрема, на думку цих вчених, порядок накладення грошового стягнення включає такі етапи: 1) складання клопотання; 2) погодження клопотання слідчого про накладення грошового стягнення із прокурором; 3) ініціювання накладення грошового стягнення; 4) розгляд клопотання; 5) постановлення ухвали; 6) виконання ухвали про накладення грошового стягнення; 7) скасування ухвали про накладення грошового стягнення [78, с.270-271]. Частково поділяючи наведену позицію, потрібно відзначити, що ініціювати накладення грошового стягнення у ході кримінального провадження, виходячи з норми ч. 2 ст. 144 КПК України, вправі як слідчий (лише під час досудового розслідування), прокурор, так і слідчий суддя (лише під час досудового розслідування), суд. Ініціювання накладення грошового стягнення слідчим, прокурором відбувається шляхом подання ним клопотання слідчому судді, суду. У зв'язку з цим в якості самостійного етапу порядку

накладення грошового стягнення доцільно розглядати ініціювання його накладення, яке у разі подання слідчим, прокурором відповідного клопотання включає в себе його складання. Більше того, при визначенні структури порядку накладення грошового стягнення звертає на себе увагу недоцільність включення до неї в якості самостійного етапу скасування такої ухвали. Це пояснюється тим, що скасування ухвали про накладення грошового стягнення являє собою самостійний порядок ініціювання, розгляду та вирішення даного питання і виконання ухвали слідчого судді, постановленої за його результатами, у зв'язку з чим також складається з декількох етапів.

Виходячи із цього, у структурі порядку накладення грошового стягнення доцільно виділити такі етапи: 1) ініціювання накладення грошового стягнення; 2) розгляд питання про накладення грошового стягнення; 3) постановлення ухвали про накладення грошового стягнення або відмову у його накладенні; 4) виконання ухвали про накладення грошового стягнення. Порядок накладення грошового стягнення включає в себе наведені етапи незалежно від стадії кримінального провадження. Водночас, зміст кожного з цих етапів зумовлений специфікою процесуальної діяльності сторін і суду під час досудового розслідування та судового розгляду, у зв'язку з чим порядок накладення грошового стягнення більш доцільно розглядати із конкретизацією щодо вказаних стадій кримінального провадження.

Під час досудового розслідування, з огляду на норму ч. 2 ст. 144 КПК України, ініціювати накладення грошового стягнення вправі слідчий, прокурор і слідчий суддя, а під час судового провадження – прокурор і суд. Іншим учасникам кримінального провадження норми кримінального процесуального закону не надають права ініціювати розгляд і вирішення цього питання слідчим суддею, судом. Така позиція законодавця є цілком обґрунтованою та послідовною, оскільки накладення грошового стягнення за невиконання процесуальних обов'язків пов'язане із виконанням одного із завдань кримінального провадження – швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування і судового розгляду. Виконання цього завдання нормами кримінального процесуального

закону покладається на органи досудового розслідування, прокурора і суд, у зв'язку з чим ініціювання накладення грошового стягнення за невиконання процесуальних обов'язків повинно бути правом (а у випадках, визначених КПК України, – обов'язком) слідчого, прокурора, слідчого судді, суду та не може покладатися на інших учасників кримінального провадження. Водночас, в юридичній літературі вказується, що відсутність в останніх права на звернення з таким клопотанням до слідчого судді чи суду не позбавляє їх права звертати увагу вказаних суб'єктів на можливість застосування грошового стягнення з метою забезпечення кримінального провадження [81, с.393].

Проте, під час досудового розслідування учасники кримінального провадження можуть лише підтримати клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення за умови, що вони беруть участь у його розгляді слідчим суддею. У всіх інших випадках вони вправі заявити слідчому, прокурору клопотання, яким просити його зініціювати подання слідчому судді клопотання про накладення грошового стягнення. Виходячи з цього, учасники кримінального провадження, які не наділені правом ініціювати накладення грошового стягнення, вправі звертати увагу суду на необхідність застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження лише під час судового провадження.

У ході досудового розслідування слідчий, прокурор ініціюють накладення грошового стягнення шляхом складення та подання письмового клопотання слідчому судді. Вимоги до змісту клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення чітко визначаються ст. 145 КПК України, яка, водночас, не конкретизує його структуру. В юридичній літературі обґрунтовується позиція про доцільність виділення у структурі клопотання про накладення грошового стягнення трьох частин: вступної, мотивувальної та заключної [64, с.255; 78, с.270; 81, с.394]. Поділяючи дану позицію, потрібно вказати, що наведена структура повною мірою відповідає загальноприйнятим вимогам до структури кримінальних процесуальних актів і дозволяє систематизувати відомості, які наводяться у клопотанні про накладення грошового стягнення. Зокрема, вступна частина вказаного клопотання повинна містити: назву місцевого суду, до якого

подається клопотання; назву клопотання; реєстраційний номер кримінального провадження; прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання і процесуальний статус учасника кримінального провадження, про накладення грошового стягнення на якого заявляється клопотання. У мотивувальній частині цього клопотання вказуються: процесуальний обов'язок, покладений на учасника кримінального провадження; відомості про вчинене кримінальне процесуальне правопорушення, яке призвело до невиконання даного процесуального обов'язку; відомості, що підтверджують вчинення кримінального процесуального правопорушення, яке призвело до невиконання процесуального обов'язку; розмір грошового стягнення, яке, на думку слідчого, прокурора, повинно бути застосовано до учасника кримінального провадження за порушення покладеного на нього процесуального обов'язку; вказівка на відповідні норми КПК України. Заключна частина вказаного клопотання повинна містити: прохання слідчого, прокурора про накладення на учасника кримінального провадження грошового стягнення із вказівкою на його прізвище, ім'я та по батькові та процесуальний статус та розмір грошового стягнення; прізвище, ім'я, по батькові та посаду слідчого, прокурора, який звертається з клопотанням, та його підпис; дату та місце складення клопотання.

За загальним правилом, клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення повинно бути обґрунтованим і вмотивованим. На думку вчених-процесуалістів, «обґрунтування слідчим, прокурором клопотання про накладення грошового стягнення полягає у наведенні в ньому відомостей, які підтверджують невиконання особою обов'язку (що, по суті, свідчить про наявність фактичної підстави застосування даного заходу), а також наданні копій відповідних документів, які підтверджують доводи, зазначені у клопотанні» [78, с.270]. Вмотивованим клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення виступає у разі наведення у ньому належних і достатніх мотивів та підстав для його задоволення.

На виконання вимоги обґрунтованості клопотання про накладення грошового стягнення ст. 145 КПК України покладає на слідчого, прокурора

обов'язок додати до такого клопотання копії матеріалів, якими він обґрунтовує свої доводи. Як відзначає С.О. Ковальчук, «до числа документів, копії яких підлягають доданню до клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення, можна віднести: копію повістки про виклик, яка містить підпис учасника кримінального провадження або іншої особи, визначеної ч. ч. 2 – 5 ст. 135 КПК України, про її отримання; відеозапис вручення учаснику кримінального провадження повістки; телефонограму про виклик; довідку про доставку SMS-повідомлення про виклик; проїзні документи, які вказують на перебування підозрюваного, до якого застосовано особисте зобов'язання, в іншому населеному пункті; довідку про зміну ним місця проживання та/або місця роботи; протокол допиту свідка, потерпілого, які спостерігали підозрюваного у заборонених для відвідування ним місцях, визначених слідчим суддею; повідомлення лікувального закладу про ухилення підозрюваного від проходження курсу лікування від наркотичної або алкогольної залежності; рапорт про умисне зняття, пошкодження або інше втручання у роботу електронного засобу контролю; копію ухвали слідчого судді, якою на учасника кримінального провадження покладено процесуальний обов'язок, тощо» [64, с.257-258]. Крім того, відповідно до ч. 6 ст. 132 КПК України, до клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Визначаючи порядок складення та подання клопотання про накладення грошового стягнення, норма ч. 2 ст. 144 КПК України не передбачає вказівки на погодження складеного слідчим клопотання з прокурором. Проте, така позиція законодавця не відповідає вимогам ч. 2 ст. 36 КПК України у частині покладення на прокурора під час проведення досудового розслідування виконання процесуальної функції здійснення нагляду за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Як вказує М.І. Гошовський, конструкція повноважень прокурора у новому КПК України сама по собі передбачає необхідність постійного нагляду за законністю дій слідчого [39, с.72]. Тому одним із напрямків виконання покладеної на прокурора

процесуальній функції виступає перевірка законності процесуальних дій та процесуальних актів слідчого, у тому числі й шляхом погодження або відмови у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді. При цьому необхідно погодитися з М.В. Руденком, на думку якого жоден процесуальний акт слідчого у кримінальному провадженні без затвердження (погодження) його прокурором не набуває юридичної сили [151, с.161]. Така позиція відповідає вимогам п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК України, яка дозволяє слідчому органу досудового розслідування звертатися до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження за погодженням із прокурором.

Незважаючи на нормативне формулювання норми ч. 2 ст. 144 КПК України, у слідчій практиці клопотання слідчого про накладення грошового стягнення підлягають погодженню прокурором з огляду на виконувану останнім процесуальну функцію, на що звертається увага у юридичній літературі. Так, Г.К. Кожевников відзначає, що прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, повинен перевірити додержання вимог закону при вирішенні питання слідчим про накладення грошового стягнення. Передусім прокурор перевіряє відповідність форми і змісту клопотання про накладення грошового стягнення. Надалі прокурор має перевірити наявність у матеріалах кримінального провадження доказів, які вказують на те, що особа знала про необхідність виконання нею певного процесуального обов'язку та умисно його не виконала без поважних причин [1, с.92-93].

У зв'язку з невідповідністю норми ч. 2 ст. 144 КПК України нормам кримінального процесуального закону, які визначають повноваження слідчого органу досудового розслідування, прокурора, відсутність у ній вказівки на погодження клопотання слідчого про накладення грошового стягнення з прокурором була піддана різкій критиці в юридичній літературі. Зокрема, Н. Карпов та А. Штанько вважають відсутність вказівки на таке погодження у ч. 2 ст. 144 КПК України недоліком вказаної норми, який підлягає усуненню [60, с.74]. С. Ковальчук, з метою усунення неузгодженості п. 10 ч. 2 ст. 36, п. 5 ч. 2

ст. 40 і ч. 2 ст. 144 КПК України та формування однозначної слідчої практики у частині складання клопотань про накладення грошового стягнення, вважає за доцільне викласти ч. 2 ст. 144 КПК України у новій редакції, якою передбачити вказівку на погодження клопотання слідчого з прокурором [64, с.260-261]. Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що вони є цілком обґрунтованими, оскільки внесення вказаних змін до ч. 2 ст. 144 КПК України дозволить забезпечити дієвість нагляду прокурора за законністю складеного слідчим клопотання про накладення грошового стягнення, зокрема перевірити його обґрунтованість та вмотивованість, встановити наявність підстав для накладення грошового стягнення, визначити обґрунтованість пропонованого розміру грошового стягнення тощо, що відповідає сформованій на сьогодні слідчій практиці.

Аналогічна позиція сформована й у судовій практиці. Так, п. 5 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13, за відсутності згоди (погодження) прокурора слідчий не вправі звертатися до суду з клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також про проведення слідчих (розшукових) дій, крім випадків, передбачених КПК [144].

Позиція про доцільність внесення змін до ч. 2 ст. 144 КПК України, які б закріплювали обов'язок слідчого погоджувати складене ним клопотання про накладення грошового стягнення з прокурором підтверджується й результатами проведеного анкетування. Так, зі 140 опитаних практичних працівників 122 (87,1 %) висловилися за необхідність погодження вказаного клопотання слідчого з прокурором, оскільки нормативне закріплення такого обов'язку слідчого сприятиме забезпеченню законності ініціювання питання про накладення грошового стягнення. Водночас, 18 (12,9 %) опитаних вважають, що погодження

клопотання слідчого про накладення грошового стягнення з прокурором обмежує процесуальну самостійність слідчого.

За загальним правилом, визначеним ч. 2 ст. 132 КПК України, клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. З огляду на норми ч. ч. 2 і 3 ст. 35 КПК України, клопотання про накладення грошового стягнення, що подається до суду, підлягає обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження таких матеріалів. Визначення слідчого судді для розгляду клопотання про накладення грошового стягнення здійснюється автоматизованою системою документообігу суду під час його реєстрації за принципом вірогідності, який враховує кількість проваджень, що знаходяться на розгляді у слідчих суддів, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрядженні та закінчення терміну їх повноважень.

Розгляд клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення здійснюється у порядку, визначеному ст. 146 КПК України. Як передбачає ч. 1 ст. 146 КПК України, під час досудового розслідування клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду. Такий підхід законодавця до визначення процесуального строку розгляду вказаного клопотання є цілком виправданим, оскільки ч. 1 ст. 146 КПК України закріплює лише граничний строк, під яким В.Д. Басай і С.О. Ковальчук пропонують розуміти максимально допустиму тривалість відповідного процесуального строку, встановлену КПК України або відомчим підзаконним нормативно-правовим актом [5, с.430]. Граничний строк аналогічної тривалості нормами кримінального процесуального закону встановлюється і стосовно розгляду клопотань про застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження. Так, ч. 1 ст. 151 КПК України закріплює граничний трьохденний строк для розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, ч. 1 ст. 156 КПК України – клопотання про відсторонення

від посади тощо. З однієї сторони, такий строк є достатнім для забезпечення явки у судове засідання учасників кримінального провадження, вказаних у ч. 1 ст. 146 КПК України, а з іншої сторони, – швидкого, повного та неупередженого розгляду клопотання про накладення грошового стягнення. При цьому слідчий суддя, з огляду на норму ч. 1 ст. 114 КПК України, вправі встановити процесуальний строк розгляду клопотання про накладення грошового стягнення у межах граничного строку, передбаченого ч. 1 ст. 146 КПК України, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження.

У ході обчислення процесуального строку розгляду слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення потрібно враховувати вимоги норм ст. 115 КПК України. Так, виходячи зі змісту ч. ч. 3 і 5 ст. 115 КПК України, при обчисленні процесуального строку розгляду вказаного клопотання підлягають врахуванню такі правила: 1) до нього не включається день подання клопотання до місцевого суду; 2) він закінчується о двадцять четвертій годині останнього дня строку; 3) до нього не зараховується неробочий час. Як відзначає В.Д. Басай, «у разі, якщо закінчення процесуального строку припадає на святковий, неробочий або вихідний день, він автоматично продовжується, і останнім днем цього строку вважається наступний за ним робочий день» [6, с.108]. У разі, коли святковий або неробочий день збігається з вихідним днем, то відповідно до ч. 3 ст. 67 Кодексу законів про працю України, вихідний день переноситься на наступний після святкового або неробочого [66].

Під час досудового розслідування розгляд клопотання про накладення грошового стягнення відбувається у судовому засіданні. Відповідно до ч. 1 ст. 146 КПК України, про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання. Аналізуючи норму ч. 1 ст. 146 КПК України, Н. Карпов та А. Штанько вказують, що така службова особа (слідчий, прокурор) обов'язково має брати участь у судовому засіданні, на підставі чого пропонують виключити з даної норми положення про те, що неприбуття службової особи, яка внесла клопотання про накладення грошового

стягнення, не перешкоджає його розгляду [60, с.75-76]. Поділяючи таку позицію, потрібно вказати, що необхідність участі слідчого, прокурора у розгляді вказаного клопотання зумовлена покладенням на нього тягара доказування, який В.В. Вапнярчуком визначається як «правове явище, сутність якого полягає в обумовленій інтересом процесуальній такій необхідності певного суб'єкта доказування відстояти свою правову позицію шляхом вчинення дій, спрямованих на формування доказової основи та на її обґрунтування позитивними та об'єктивно досяжними твердженнями» [21, с.149]. У ході застосування заходів забезпечення кримінального провадження тягар доказування, на думку І.В. Гловюк, являє собою «необхідність для слідчого, прокурора надати належні, допустимі, достовірні та достатні докази того, що застосування заходу забезпечення кримінального провадження потрібне для забезпечення дієвості кримінального провадження» [36, с.87]. Такий обов'язок слідчого, прокурора випливає із загального правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження, виходячи з якого під час розгляду питання про накладення грошового стягнення сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді докази обставин, на які вони посилаються (ч. 5 ст. 132 КПК України). У зв'язку з цим запровадження обов'язкової участі слідчого, прокурора у розгляді клопотання про накладення грошового стягнення дозволить слідчому судді заслухати його доводи щодо невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку. Така позиція підтверджується й результатами проведеного анкетування 140 практичних працівників, з яких 102 (78,9 %) висловилися за доцільність нормативного закріплення обов'язкової участі слідчого, прокурора у розгляді слідчим суддею клопотання про накладення грошового стягнення.

Участь у розгляді такого клопотання особи, на яку може бути накладено грошове стягнення, не може бути визнана обов'язковою, оскільки у значній кількості випадків підставою застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження виступає неприбуття учасника кримінального провадження за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді. У зв'язку з цим

норма ч. 1 ст. 146 КПК України у частині, яка передбачає, що неприбуття особи, на яку може бути накладено грошове стягнення, не перешкоджає розгляду клопотання, є цілком обґрунтованою та з огляду на закріплене ч. 1 ст. 147 КПК України право цієї особи подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення (за умови, що вона не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею) не призводить до порушення її прав. Водночас, учасник кримінального провадження, щодо накладення на якого грошового стягнення подано клопотання, повинен бути належним чином повідомлений про місце і час його розгляду.

Якщо учасник кримінального провадження, щодо якого вирішується питання про накладення грошового стягнення, бере участь у розгляді слідчим суддею клопотання, він вправі доводити поважність причин невиконання процесуального обов'язку шляхом подання у порядку ч. 5 ст. 132 КПК України доказів на обґрунтування обставин, на які він посиляється. Наприклад, у разі, якщо у клопотанні слідчого, прокурора ставиться питання про накладення грошового стягнення у зв'язку з неприбуттям учасника кримінального провадження за викликом, такими доказами можуть виступати лікарняний листок або довідка медичної установи, якою підтверджується факт тяжкої хвороби або перебування учасника кримінального провадження в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад; копія свідоцтва про смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб; документи, що підтверджують несвоєчасне одержання учасником кримінального провадження повістки про виклик, тощо. Водночас, у зв'язку з покладенням тягаря доказування під час розгляду слідчим суддею клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на слідчого, прокурора, учасник кримінального провадження, щодо якого вирішується питання про накладення грошового стягнення, не зобов'язаний доводити відсутність підстав для його застосування, а недоведення цього слідчим, прокурором призводить до відмови у задоволенні поданого ним клопотання.

Ч. 1 ст. 146 КПК України передбачає участь у розгляді клопотання про накладення грошового стягнення слідчого, прокурора та особи, щодо якої може бути застосований даний захід забезпечення кримінального провадження, та не надає слідчому судді повноважень щодо здійснення виклику інших осіб, їх заслуховування та дослідження будь-яких матеріалів, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення. У теорії кримінального процесу обґрунтовано пропонується розширити повноваження слідчого судді під час розгляду клопотання про накладення грошового стягнення. Зокрема, І. Гловюк, Д. Говорун і М. Макаров вказують на необхідність надання слідчому судді під час вирішення питання про застосування будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження, у тому числі й грошового стягнення, права заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування цього заходу [35, с.102; 97, с.105; 37, с.183]. Більше того, необхідність нормативного закріплення таких повноважень слідчого судді обґрунтовується тим, що у мотивувальній частині клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення на підтвердження невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього обов'язку можуть наводитися посилання не лише на документи, але й на показання. Зокрема, в юридичній літературі до числа відомостей, які підтверджують невиконання особою покладеного на неї обов'язку відносять показання осіб, які бачили особу у заборонених для відвідування нею місцях при особистому зобов'язанні [81, с.394]. З огляду на засаду безпосередності дослідження показань, речей і документів (п. 16 ст. 7 і ст. 23 КПК України) слідчий суддя повинен безпосередньо дослідити докази, на які посилається слідчий, прокурор у поданому ним клопотанні, у зв'язку з чим слідчий суддя підлягає наділенню повноваженнями щодо здійснення судового виклику певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення, та дослідження будь-яких матеріалів, які мають значення для вирішення питання про застосування цього заходу забезпечення

кримінального провадження. Такий висновок підтверджується й результатами проведеного анкетування 140 практичних працівників, з яких 110 (78,6 %) вказали на доцільність нормативного закріплення вказаних повноважень слідчого судді.

Викладене дозволяє запропонувати викласти ч. 1 ст. 146 КПК України у такій редакції: «1. Під час досудового розслідування клопотання про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Слідчий суддя має право здійснити судовий виклик певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення. Виклик такої особи здійснюється у порядку, передбаченому статтею 134 цього Кодексу. Слідчий суддя має право дослідити будь-які матеріалів, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення».

Під час судового провадження ініціювання накладення грошового стягнення прокурором здійснюється шляхом заявлення ним клопотання. Норми кримінального процесуального закону не передбачають обов'язковості дотримання письмової форми цього клопотання, у зв'язку з чим воно може заявлятися прокурором усно. У цьому разі клопотання прокурора про накладення грошового стягнення, з огляду на норми ч. 1 ст. 108 КПК України, заноситься до журналу судового засідання, у якому підлягає відображенню його зміст. Хоча норми кримінального процесуального закону не закріплюють вимог до змісту клопотання прокурора про накладення грошового стягнення, яке заявляється ним під час судового провадження, проте воно повинно відповідати вимогам, закріпленим ст. 145 КПК України.

У ході судового провадження клопотання про накладення грошового стягнення може заявлятися прокурором під час як судового провадження у першій інстанції, так і апеляційного та касаційного розгляду. При цьому у ході

судового провадження у першій інстанції таке клопотання може бути заявлене під час як підготовчого провадження (ч. 3 ст. 315 КПК України), так і судового розгляду (ст. 350 КПК України).

На відміну від розгляду клопотання про накладення грошового стягнення під час досудового розслідування, у ході судового провадження, відповідно до ч. 2 ст. 146 КПК України, питання про накладення грошового стягнення на особу розглядається негайно після його ініціювання. Визначаючи поняття негайності розгляду цього клопотання, потрібно керуватися позицією суддів ЄСПЛ, які вказують, що «негайно не означає, що це має відбутися миттєво, але означає, що це має відбутися якомога скоріше, з урахуванням місця, часу та обставин у кожній справі» [160, с.100]. Така позиція повною мірою відповідає вимогам ч. 2 ст. 113 КПК України, яка передбачає, що будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невиправданої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням КПК України. Таким чином, клопотання прокурора про накладення грошового стягнення підлягає розгляду одразу після його заявлення під час підготовчого провадження або судового розгляду та не може відкладатися на більш пізні етапи судового провадження або відбуватися після вирішення судом інших процесуальних питань.

Розгляд клопотання про накладення грошового стягнення під час судового провадження відбувається за участю присутніх у судовому засіданні учасників кримінального провадження. Оскільки ч. 3 ст. 315 КПК України закріплює, що при розгляді під час підготовчого судового засідання клопотань учасників судового провадження про обрання, зміну чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, суд додержується правил, передбачених розділом II КПК України, то у дане судове засідання підлягає виклику особа, щодо якої вирішується питання про накладення грошового стягнення (за умови, що така особа не належить до числа визначених ч. 2 ст. 314 КПК України учасників кримінального провадження, участь яких у підготовчому судовому засіданні є обов'язковою). У ході судового розгляду суд, з огляду на норму ст. 350 КПК

України, розглядає клопотання прокурора про накладення грошового стягнення після заслуховування думки щодо нього інших учасників судового провадження, у тому числі й особи, щодо якої вирішується питання про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження. Думка учасників судового провадження підлягає врахуванню слідчим суддею, судом, але не виступає обов'язковою для них. Так, під час розгляду Виноградівським районним судом Закарпатської області питання про накладення грошового стягнення у справі № 299/920/13-к (кримінальне провадження №12012070080000224) на свідка ОСОБА_6, заслухавши захисника ОСОБА_2, на думку якого вирішення цього питання потрібно відкласти до явки свідка у наступне судове засідання та отримання пояснення про причини його неявки, дійшов висновку про те, що за невиконання процесуальних обов'язків під час судового провадження на свідка ОСОБА_6, що не з'явилася до суду, необхідно накласти грошове стягнення у межах, встановлених ч.1 ст. 139 КПК України, на підставі чого ухвалою від 23.05.2013 р. накласти на свідка ОСОБА_6 грошове стягнення у розмірі 0,5 розміру мінімальної заробітної плати – 573 гривень 50 копійок [216]. Неприбуття особи, на яку може бути накладено грошове стягнення, за викликом у судове засідання не перешкоджає вирішенню питання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Під час розгляду клопотання про накладення грошового стягнення слідчий суддя, суд повинен дослідити факти та обставини, від встановлення наявності/відсутності яких залежатиме прийняте ним процесуальне рішення. При цьому під час судового розгляду суд, з огляду на норми ч. 1 ст. 23, ст. ст. 91 і 94, ч. 1 ст. 321, ст. ст. 337 і 349 КПК України, вправі досліджувати будь-які факти та обставини і надавати їм оцінку. У ході досудового розслідування такі факти та обставини повинні охоплюватися предметом діяльності слідчого судді, під яким В.О. Попелюшко розуміє «факти і обставини та їх правову (кримінальну і процесуальну) оцінку (кваліфікацію), що викладені сторонами, іншими учасниками провадження у поданих йому клопотаннях, скаргах, а також факти, виявлені самим слідчим суддею, з якими закон пов'язує необхідність відповідного

процесуального реагування з його боку» [134]. Виходячи зі змісту ч. 3 ст. 146 КПК України, слідчий суддя, суд у ході розгляду клопотання про накладення грошового стягнення, повинен встановити факт невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку без поважних причин. Як вказує С.В. Давиденко, «необхідними умовами накладення грошового стягнення на особу є: а) законодавче закріплення конкретного процесуального обов'язку, за невиконання якого на відповідного учасника кримінального провадження може бути накладено грошове стягнення; б) зобов'язання слідчого, прокурора, слідчого судді, суду повідомити/роз'яснити особі покладений на неї процесуальний обов'язок, наслідки його невиконання» [43, с.194]. Водночас, коло обставин, які підлягають дослідженню слідчим суддею, судом під час розгляду клопотання про накладення грошового стягнення, є більш широким. Зокрема, слідчий суддя, суд зобов'язаний дослідити:

1) обставини, які підтверджують факт покладення на цього учасника кримінального провадження процесуального обов'язку. Наприклад, у разі неприбуття учасника кримінального провадження за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, суду слідчий суддя, суд перевіряє, чи був він належним чином і з дотриманням процесуальних строків повідомлений про час і місце прибуття;

2) обставини, які свідчать про наявність поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку. При цьому слідчий суддя, суд зобов'язаний дослідити докази поважності причин невиконання процесуального обов'язку, подані учасником кримінального провадження, щодо якого вирішується питання про накладення грошового стягнення;

3) обставини, які впливають на визначення розміру грошового стягнення. Так, норми ч. 1 ст. 139, ч. 2 ст. 179, ч. 5 ст. 180, ч. 1 ст. 323, ч. 1 ст. 325, ч. 2 ст. 326, ч. 1 ст. 327 і ч. 5 ст. 493 КПК України залежно від виду допущеного учасником кримінального провадження кримінального процесуального правопорушення визначають мінімальний і максимальний розміри грошового

стягнення, яке може бути накладене, покладаючи вирішення питання про його конкретний розмір на його розсуд слідчого судді, суду. При цьому, норми кримінального процесуального закону не конкретизують обставини, які підлягають врахуванню при визначенні слідчим суддею, судом розміру грошового стягнення. У теорії кримінального процесу до числа таких обставин запропоновано відносити: майновий і сімейний стан особи, її матеріальне становище, рівень доходів, характер вчиненого нею порушення, конкретні наслідки, які настали у результаті невиконання взятих на себе зобов'язань (підозрюваний переховується, вчинив новий злочин, спричинив шкоду свідкам, потерпілим, їх майну) [33, с.141-142]. Так, Новоархангельський районний суд Кіровоградської області ухвалою від 08.07.2014 р. у справі № 394/1379/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/394/6/14) наклав на свідка ОСОБА_3 грошове стягнення у розмірі 1 розміру мінімальної заробітної плати – у сумі 1218 гривень, обґрунтувавши своє рішення тим, що неприбуттям ОСОБА_3 у судові засідання та повідомленням про причини свого неприбуття зриває судові засідання у кримінальному провадженні, безпідставно затягуючи судовий розгляд кримінального провадження, неявка свідка сторони обвинувачення робить неможливим розгляд даного кримінального провадження та приводить до порушення кримінальних процесуальних строків її розгляду [209].

За результатами розгляду клопотання про накладення грошового стягнення слідчий суддя, суд постановляє ухвалу (ч. 2 ст. 144 КПК України), якою вправі: 1) задовольнити клопотання та накласти на учасника кримінального провадження грошове стягнення; 2) відмовити у задоволенні клопотання.

Зі змісту ч. 3 ст. 146 КПК України випливає, що ухвала про накладення грошового стягнення постановляється у разі встановлення слідчим суддею, судом факту невиконання особою покладеного на неї процесуального обов'язку без поважних причин.

За відсутності фактичних підстав для застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про відмову у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення.

Аналізуючи норму ч. 3 ст. 146 КПК України, Н. Карпов та А. Штанько вказують, що «слідчий суддя має постановити ухвалу про відмову у задоволенні клопотання про накладення на особу грошового стягнення, якщо встановить, що вона з поважних причин не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок» [60, с.76]. Водночас, результати дослідження судової практики і проведеного анкетування практичних працівників свідчать про те, що коло випадків, за яких слідчий суддя, суд вправі відмовити у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення, є більш широким. Зокрема, результати дослідження судової практики дозволяють стверджувати, що ухвала про відмову у задоволенні цього клопотання підлягає постановленню слідчим суддею, судом у таких випадках:

1) відсутності відомостей, які підтверджують факт покладення на учасника кримінального провадження процесуального обов'язку. Як відзначається в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обговореному на засіданні пленуму ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ 07.02.2014 р., «правильною є практика слідчих суддів, які відмовляють у задоволенні клопотань про накладення грошового стягнення, якщо у особи процесуального обов'язку не виникло» [189]. Аналогічне рішення за результатами розгляду клопотання про накладення грошового стягнення у таких випадках підлягає постановленню і під час судового провадження;

2) неналежного повідомлення учасника кримінального провадження про час і місце прибуття або недотримання процесуальних строків здійснення такого повідомлення. Так, Дзержинський міський суд Донецької області в ухвалі від 02.12.2013 р. у справі № 225/6104/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/225/235/13) вказав, що у матеріалах справи відсутнє підтвердження отримання обвинуваченим повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом. Керуючись ст. ст. 139 і 140 КПК України, суд відмовив у задоволенні клопотання прокурора про накладення на обвинуваченого ОСОБА_1 грошового стягнення у зв'язку з неявкою до суду без поважних причин [197];

3) наявності поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку. Водночас, оскільки нормами кримінального процесуального закону на слідчого, прокурора не покладається обов'язок доводити, що учасник кримінального провадження не виконав покладений на нього процесуальний обов'язок без поважних причин, то за відсутності доказів поважності причин невиконання процесуального обов'язку, поданих учасником кримінального провадження, щодо якого вирішується питання про накладення грошового стягнення, слідчий суддя, суд повинен задовольнити клопотання про накладення грошового стягнення. Проте, слідчі судді, суди в окремих випадках покладають тягар доказування поважності причин неприбуття учасника кримінального провадження за викликом на слідчого, прокурора, який звернувся з клопотанням про накладення грошового стягнення. Так, ухвалою Ленінського районного суду м. Севастополя від 23.05.2013 р. відмовлено у задоволенні клопотання старшого слідчого відділу прокуратури Кримського регіону України з нагляду за додержанням законів у військовій сфері про накладення грошового стягнення на потерпілого А. за невиконання процесуального обов'язку, оскільки не встановлено достатніх підстав вважати, що А. не з'явився на виклик слідчого без поважних причин [189]. Проте, така практика є неприпустимою, оскільки відбувається переміщення тягаря доказування поважності причин неприбуття учасника кримінального провадження на слідчого, прокурора, що суперечить вимогам ч. 5 ст. 132 КПК України.

Результати проведеного анкетування 140 практичних працівників свідчать про те, що найбільш поширеними підставами для відмови слідчим суддею, судом у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення виступають: відсутність відомостей, які підтверджують факт покладення на учасника кримінального провадження процесуального обов'язку, на що вказали 55 (39,3 %) опитаних, неналежне повідомлення учасника кримінального провадження про час і місце прибуття або недотримання процесуальних строків здійснення такого повідомлення, на що звернули увагу 45 (32,1 %) опитаних, наявність поважних

причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку, на що звернули увагу 40 (28,6 %) опитаних.

Встановивши факт невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку без поважних причин, слідчий суддя, суд, з огляду на норму ч. 2 ст. 144 КПК України, вправі накласти грошове стягнення за власною ініціативою, про що постановити ухвалу. Зокрема, у п. 3.17 Методичних рекомендацій для адвокатів щодо здійснення захисту гарантованого державою відзначається, що слідчий суддя чи суд з власної ініціативи можуть застосувати грошове стягнення, наприклад, під час надання дозволу про взяття під варту обвинуваченого, котрий не виконував умов особистої поруки, особистого зобов'язання чи іншого заходу забезпечення кримінального провадження або не з'явився до них за викликом без поважних причин [59].

В окремих випадках, визначених нормами кримінального процесуального закону, накладення грошового стягнення виступає обов'язком слідчого судді, суду. Так, аналіз норм ч. 1 ст. 139, ч. 2 ст. 179, ч. 5 ст. 180, ч. 1 ст. 323, ч. 1 ст. 325, ч. 2 ст. 326, ч. 1 ст. 327 і ч. 5 ст. 493 КПК України, які закріплюють повноваження слідчого судді, суду щодо накладення грошового стягнення, дозволяє стверджувати, що він зобов'язаний застосувати даний захід забезпечення кримінального провадження щодо: 1) поручителя – у разі невиконання ним взятих на себе зобов'язань у зв'язку із застосуванням особистої поруки як запобіжного заходу (ч. 5 ст. 180 КПК України); 2) батьків, опікунів і піклувальників неповнолітнього підозрюваного – у разі невиконання ними взятих на себе зобов'язань у зв'язку з переданням неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд (ч. 5 ст. 493 КПК України). У випадках, визначених ч. 2 ст. 179, ч. 5 ст. 180, ч. 1 ст. 323, ч. 1 ст. 325, ч. 2 ст. 326 і ч. 1 ст. 327 КПК України, накладення грошового стягнення виступає правом слідчого судді, суду. У цих випадках, як вказують вчені, слідчий суддя, суд може скористатися ним або утриматися, враховуючи певні обставини, наприклад скрутне матеріальне становище відповідного учасника кримінального провадження [81, с.394]. Так,

Новоград-Волинський міськрайонний суд Житомирської області ухвалою від 08.01.2014 р. у справі № 285/5769/13-к із власної ініціативи наклав грошове стягнення за неявку у судові засідання у розмірі 609 гривень на обвинуваченого ОСОБА_1 і потерпілу ОСОБА_2, які були повідомлені належним чином, про що свідчать розписки про одержання судової повістки, і про причини неявки на момент розгляду провадження не повідомили [210].

Ухвала слідчого судді, суду, яка постановляється за результатами розгляду питання про накладення грошового стягнення, повинна відповідати вимогам, встановленим ст. ст. 370 і 372 КПК України. Як обґрунтовано вказує І.І. Войтович, «дотримання визначених ст. 370 і ч. 1 ст. 372 КПК України вимог до форми і змісту ухвал як виду судових рішень не лише свідчить про законність, обґрунтованість і вмотивованість ухвал слідчого судді про накладення грошового стягнення та про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення, але й дозволяє у разі розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення перевірити відповідність викладених у ній висновків наявним у матеріалах кримінального провадження правовим позиціям слідчого судді, який постановив дану ухвалу, та учасників кримінального провадження, зокрема, слідчого, прокурора, який заявив клопотання, та особи, щодо якої застосовано вказаний захід забезпечення кримінального провадження» [29, с.181-182].

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 370 КПК України, ухвала слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення повинна бути законною, обґрунтованою та вмотивованою. Законною така ухвала є у разі її постановлення компетентним слідчим суддею, судом (слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування, або судом, який здійснює судовий розгляд даного кримінального провадження) з дотриманням вимог норм кримінального процесуального закону, які закріплюють підстави і процесуальний порядок накладення грошового стягнення та вимоги до ухвали слідчого судді, суду. Обґрунтованою ухвала

слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення є у разі її постановлення на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України. Вмотивованою ухвала слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення є у разі наведення у ній належних і достатніх мотивів та підстав її ухвалення.

Ухвала слідчого судді, яка постановляється за результатами розгляду питання про накладення грошового стягнення, оформляється окремим процесуальним рішенням. Як свідчать результати дослідження судової практики, аналогічним чином у більшості випадків оформляється й ухвала суду щодо вирішення питання про накладення грошового стягнення. Водночас, у разі постановлення ухвали судом без виходу до нарадчої кімнати, вона, з огляду на норму ч. 4 ст. 371 КПК України, заноситься секретарем судового засідання в журнал судового засідання.

Вимоги до ухвали як судового рішення визначаються ст. 372 КПК України, яка диференціює їх залежно від того, чи оформляється вона у вигляді окремого процесуального рішення. Так, ухвала, що викладається окремим документом, складається з трьох частин (вступної, мотивувальної та резолютивної), а в ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються висновок суду та мотиви, з яких суд дійшов такого висновку (ч. ч. 1 і 2 ст. 372 КПК України). Таким чином, ухвала слідчого судді про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення у будь-якому випадку повинна складатися із трьох вказаних вище частин, а структура такої ухвали суду залежатиме від того, чи оформляється вона у вигляді окремого процесуального рішення.

Зміст вступної частини ухвали слідчого судді, суду, яка постановляється за результатами розгляду питання про накладення грошового стягнення, повинен відповідати вимогам ч. 1 ст. 372 КПК України. Мотивувальна частина такої

ухвали, з огляду на норму ч. 1 ст. 372 КПК України, повинна містити: відомості про процесуальний статус, прізвище, ім'я та по батькові учасника кримінального провадження, яким заявлено клопотання про накладення грошового стягнення; короткий виклад його клопотання; виклад обставин, які підтверджують або спростовують факт належного покладення на учасника кримінального провадження процесуального обов'язку та наявність або відсутність поважних причин, які зумовили невиконання ним цього обов'язку; стислий виклад змісту доказів, поданих учасниками кримінального провадження; мотиви, з яких слідчий суддя, суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався. Крім того, у мотивувальній частині ухвали про накладення грошового стягнення слідчий суддя, суд повинен вказати розмір грошового стягнення, яке підлягає застосуванню до учасника кримінального провадження, та навести мотиви, з яких він виходив при його визначенні. При цьому потрібно визнати правильною практику судів, які при визначенні розміру грошового стягнення, яке накладається на учасника кримінального провадження, у мотивувальній частині ухвали здійснюють посилення на Закон України «Про державний бюджет», який визначає розмір прожиткового мінімуму, встановлений на момент постановлення ухвали [192; 196; 208]. У резолютивній частині ухвали слідчого судді, суду, яка постановляється за результатами розгляду питання про накладення грошового стягнення, наводяться: висновки суду, в яких відображається рішення про накладення грошового стягнення (із вказанням розміру грошового стягнення та процесуального статусу учасника кримінального провадження, на якого воно накладається) або про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення; вказівка про направлення ухвали; вказівка на право особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення.

Відповідно до ч. 3 ст. 146 КПК України, копія ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення не пізніше наступного

робочого дня після її постановлення надсилається особі, на яку було накладено грошове стягнення. У разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про накладення грошового стягнення дана норма виступає гарантією закріпленого ч. 1 ст. 147 КПК України права особи, на яку його накладено, подати клопотання про скасування такої ухвали (за умови, що вона не була присутня під час розгляду цього питання), а у разі постановлення ухвали про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення – бути поінформованою про його незастосування.

Ухвала слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення не підлягає апеляційному оскарженню, що впливає зі змісту норм кримінального процесуального закону, які визначають вичерпне коло ухвал слідчого судді, що підлягають оскарженню під час досудового розслідування (ч. 1 ст. 309 КПК України), та ухвал суду, які можуть бути оскаржені у ході судового розгляду (ч. 2 ст. 392 КПК України). У зв'язку з цим, як обґрунтовано вказується в юридичній літературі, заперечення проти ухвали слідчого судді про накладення грошового стягнення та про відмову у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення можуть бути подані під час підготовчого провадження у суді [84, с.341]. Заперечення проти такої ухвали суду, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 392 КПК України, можуть бути включені до апеляційної скарги на судові рішення, передбачене ч. 1 ст. 392 КПК України.

В окремих випадках, визначених нормами кримінального процесуального закону, питання про накладення грошового стягнення вирішується слідчим суддею, судом одночасно з вирішенням інших процесуальних питань.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 139 КПК України, на підозрюваного, обвинуваченого, свідка, який був у встановленому КПК України порядку викликаний, не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, накладається грошове стягнення та до нього може бути застосовано привід. У таких випадках слідчим суддею, судом складається єдина ухвала, яка містить рішення з питань накладення грошового стягнення та

застосування приводу. Так, Ленінський районний суд м. Харкова ухвалою від 25.06.2014 р. у справі № 642/5095/14 (кримінальне провадження № 1-кп/642/470/14) у зв'язку з неявкою у підготовче судове засідання належним чином повідомленого обвинуваченого ОСОБА_1, причини неявки якого невідомі, піддав його приводу в підготовче судове засідання, відкладене на 14.07.2014 р. на 11.00 годину та накласти на нього грошове стягнення за неявку у судові засідання 25.06.2014 р. у розмірі 1000 гривень [206].

Водночас, розглядаючи клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення слідчий суддя, суд не вправі застосувати привід і відмовити у накладенні грошового стягнення. Як обґрунтовано вказується в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обговореному на засіданні пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 07.02.2014 р., «передумовою до застосування приводу та грошового стягнення можуть бути одні й ті ж підстави, слідчий суддя не має повноважень, встановивши факт невиконання особою процесуального обов'язку (з'явитися до слідчого за викликом), замість накладення грошового стягнення, як зазначено в клопотанні, приймати самостійно рішення про застосування іншого заходу забезпечення кримінального провадження – приводу» [189]. Аналогічним чином не може вийти за межі вимог, викладених у клопотанні прокурора про накладення грошового стягнення, і суд під час судового провадження. У зв'язку з цим помилковою є практика окремих судів, які за результатами розгляду клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення і застосовують привід. Так, Трускавецький міський суд Львівської області ухвалою від 03.06.2013 р. у справі № 457/456/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/457/31/13) відмовив старшому прокурору прокуратури м. Трускавця ОСОБА_7 у задоволенні клопотання про застосування приводу до потерпілого ОСОБА_6 і наклав на потерпілого ОСОБА_6 грошове стягнення у розмірі 0,5 мінімальної заробітної плати, а саме у розмірі 573,50 гривень [216].

Згідно з ч. 1 ст. 316 КПК України, після завершення підготовки до судового розгляду суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду. Оскільки під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати захід забезпечення кримінального провадження (ч. 3 ст. 315 КПК України), у тому числі за клопотанням прокурора або за власною ініціативою накласти грошове стягнення (ч. 2 ст. 144 КПК України), рішення з питання застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження підлягає відображенню в ухвалі про призначення судового розгляду. Так, Сарненський районний суд Рівненської області ухвалою від 30.10.2013 р. у справі № 572/4623/13-к застосував щодо потерпілого ОСОБА_2 захід забезпечення кримінального провадження у виді накладення грошового стягнення у розмірі 573 гривень 50 копійок і призначив судовий розгляд [214].

У разі, якщо питання про накладення грошового стягнення вирішувалося слідчим суддею, судом одночасно з вирішенням інших процесуальних питань, зміст ухвали повинен відповідати вимогам ч. 1 ст. 372 КПК України у частині розгляду та вирішення кожного із питань, у тому числі й накладення грошового стягнення. При цьому учасник кримінального провадження, щодо якого застосовано даний захід забезпечення кримінального провадження та який не був присутній у судовому засіданні, вправі подати клопотання про скасування цієї ухвали у частині накладення грошового стягнення.

Крім того, сформована судова практика дозволяє стверджувати, що грошове стягнення може застосовуватися до учасника кримінального провадження повторно. Так, Суворовський районний суд м. Одеси в ухвалі від 03.06.2013 р. у справі № 1527/3381/13 (кримінальне провадження № 1-кп/523/102/13) вказав, що враховуючи те, що ухвалою суду від 19.04.2013 р. на потерпілого ОСОБА_3 було накладено грошове стягнення у розмірі 1147 гривень за невиконання ним своїх процесуальних обов'язків, суд доходить до висновку про необхідність повторного накладення на вказаного потерпілого грошового стягнення на користь держави у розмірі, передбаченому ст. 139 КПК України, за невиконання ним своїх процесуальних обов'язків, а саме за повторне ухилення від явки до суду. На

підставі викладеного, керуючись ст. ст. 139, 144 – 147 КПК України, суд наклав на потерпілого ОСОБА_3 грошове стягнення на користь держави у розмірі двох мінімальних заробітних плат, тобто у розмірі 2294 гривні, за невиконання ним своїх процесуальних обов'язків, а саме за повторне ухилення від явки до суду [215]. Визнаючи таку судову практику правильною, потрібно відзначити, що повторне накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження може мати місце у випадках повторного невиконання покладеного на нього процесуального обов'язку. Такий висновок підтверджується й результатами проведеного анкетування 140 практичних працівників, з яких 119 (85 %) вказали на можливість повторного накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження за умови, що він повторно не виконав покладений на нього процесуальний обов'язок. Водночас, запереченню підлягає позиція 21 (15 %) практичних працівників, які вважають, що повторне накладення грошового стягнення є неможливим, оскільки учасник кримінального провадження не виконує один і той самий процесуальний обов'язок. Хоча повторне накладення грошового стягнення відбувається у зв'язку з невиконанням учасником кримінального провадження одного й того самого процесуального обов'язку, який був на нього покладений, проте мова йде про його повторне невиконання, у зв'язку з чим саме повторність виступає підставою для повторного застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження.

Відповідно до ч. 5 ст. 532 КПК України, ухвала слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення набирає законної сили з моменту її оголошення. У юридичній літературі відзначається, що «ухвали слідчого судді, суду, які не підлягають оскарженню, набувають законної сили і виконуються негайно після їх винесення» [84, с.925]. Проте, така позиція не відповідає нормі ч. 1 ст. 535 КПК України, яка передбачає, що судові рішення, що набрало законної сили, якщо інше не передбачено КПК України, звертається до виконання не пізніш як через три дні з дня набрання ним законної сили. Оскільки норми глави 12 КПК України не містять вимоги негайного виконання ухвали

слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення, вона звертається до виконання у триденний строк з дня її проголошення. Протягом цього строку слідчий суддя, суд, з огляду на норму ч. 2 ст. 535 КПК України, разом зі своїм розпорядженням про виконання ухвали про накладення грошового стягнення надсилає її копію органу державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, на який покладається обов'язок виконати дану ухвалу.

Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що порядок накладення грошового стягнення незалежно від стадії кримінального провадження, в якій застосовується даний захід забезпечення кримінального провадження, включає в себе такі етапи: 1) ініціювання накладення грошового стягнення; 2) розгляд питання про накладення грошового стягнення; 3) постановлення ухвали про накладення грошового стягнення або відмову у його накладенні; 4) виконання ухвали про накладення грошового стягнення. Зміст кожного з цих етапів зумовлений специфікою процесуальної діяльності сторін і суду під час досудового розслідування та судового провадження.

Норми кримінального процесуального закону, які врегульовують порядок накладення грошового стягнення, сформульовані законодавцем у загальному як для досудового розслідування, так і судового провадження, у зв'язку з чим не враховують особливості застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування. Із метою усунення містять наявних недоліків і прогалин доцільно: 1) запровадити обов'язок слідчого погоджувати складене ним клопотання про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження з прокурором; 2) визнати прокурора та/або слідчого обов'язковим учасником судового засідання з розгляду клопотання про накладення грошового стягнення під час досудового розслідування; 3) надати слідчому судді право здійснити судовий виклик певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення.

3.2. Порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення

Норми ст. 147 КПК України регламентують порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення, нормативне закріплення якого виступає важливою гарантією як забезпечення захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, щодо яких застосовано даний захід забезпечення кримінального провадження, так і запобігання необґрунтованому його застосуванню. У зв'язку з цим в юридичній літературі обґрунтовано вказується, що можливість скасування ухвали про накладення грошового стягнення нормами кримінального процесуального закону закріплюється з метою недопущення безпідставного обмеження прав і законних інтересів особи у кримінальному провадженні [81, с.397] та недопущення безпідставного застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження [60, с.76]. При цьому, на відміну від норм КПК УРСР 1960 року [85], які взагалі не передбачали можливості скасування процесуального рішення про накладення грошового стягнення, накладеного на учасника кримінального провадження, норми ст. 147 чинного КПК України чітко визначають процесуальний порядок скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення. Водночас, ухвала слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, на що звертається увага в юридичній літературі [78, с.271; 84, с.342], але її скасування можливе на підставі відповідного клопотання, у зв'язку з чим порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення істотно відрізняється від порядку апеляційного перегляду ухвал слідчого судді, суду.

Аналізуючи процесуальний порядок скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення, потрібно вказати, що він включає в себе чотири етапи, зміст кожного з яких, на відміну від етапів порядку його накладення, є однаковим як для досудового розслідування, так і для судового провадження. Зокрема, у структурі порядку скасування ухвали про накладення грошового стягнення доцільно виділити такі етапи: 1) ініціювання розгляду питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового

стягнення; 2) розгляд питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення; 3) постановлення ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування цієї ухвали; 4) виконання ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування цієї ухвали.

Ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення, з огляду на норму ч. 1 ст. 147 КПК України, вправі лише особа, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом. Водночас, така позиція законодавця вбачається недостатньо послідовною, оскільки обмежує можливість оскарження вказаної ухвали як особою, на яку було накладено грошове стягнення, так і іншими учасниками кримінального провадження. Зокрема, в юридичній літературі обґрунтовується позиція про доцільність надання такого права як особі, на яку накладено грошове стягнення, так і її захиснику, а також слідчому і прокурору [33, с.132].

Як свідчать результати дослідження судової практики, суди по-різному підходять до вирішення питання про наявність підстав для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, поданого іншою особою, окрім особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання.

Так, одні суди відмовляють у задоволенні таких клопотань, керуючись нормою ч. 1 ст. 147 КПК України. Зокрема, Зарічний районний суд м. Суми, вивчивши матеріали справи № 591/7720/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/591/19/14), встановив, що ухвалою суду від 23.12.2013 р. на свідка ОСОБА_2 накладено грошове стягнення за неявку без поважних причин у судові засідання 09.12.2013 р. та 23.12.2013 р. у сумі 573,50 гривень. Через канцелярію суду від ОСОБА_3, який є батьком ОСОБА_2 і не є особою на яку накладено стягнення, надійшло клопотання про скасування грошового стягнення у зв'язку з неможливістю взяти участь в судових засідання з поважних причин. На підставі

викладеного, керуючись ст. 147 КПК України, Зарічний районний суд м. Суми ухвалою від 24.07.2014 р. відмовив у задоволенні клопотання ОСОБА_3 про скасування ухвали Зарічного районного суду м. Суми від 23.12.2013 року про накладення грошового стягнення на ОСОБА_2 [198].

Інші суди розглядають такі клопотання по-суті та не відмовляють у їх задоволенні, виходячи зі змісту норми ч. 1 ст. 147 КПК України. Так, Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області у справі № 344/5416/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/344/261/14) розглянув заявлене у судовому засіданні клопотання прокурора про скасування накладеного на свідка ОСОБА_2 грошового стягнення, мотивуючи тим, що свідок не прибув з поважних причин, хоч і був повідомлений про дату та час, а грошове стягнення є більш суворим заходом, а з врахуванням фінансової ситуації в державі таке стягнення підлягає скасуванню. Заслухавши думку сторін щодо цього клопотання і вивчивши матеріали провадження з цього питання, суд визнав, що грошове стягнення на свідка накладено підставно, а доводи прокурора та свідка не знаходять свого підтвердження і є необґрунтованими. У зв'язку з цим Івано-Франківський міський суд ухвалою від 04.08.2014 р. відмовив у задоволенні клопотання прокурора про скасування накладеного на свідка ОСОБА_2 грошового стягнення [199].

Поділяючи висловлену у теорії кримінального процесу позицію про доцільність розширення кола учасників кримінального провадження, які вправі ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення, та існуючу судову практику щодо розгляду цього питання за клопотанням інших учасників кримінального провадження, окрім особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання, потрібно відзначити наступне.

По-перше, виходячи зі змісту норми ч. 1 ст. 147 КПК України, особа, на яку було накладено грошове стягнення, вправі оскаржити ухвалу про накладення грошового стягнення лише у разі, якщо вона не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом. Проте, норма ч. 1 ст. 147 КПК України обмежує право особи, на яку було накладено грошове стягнення, ініціювати

розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення у випадках, коли ця особа була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, але не могла подати докази поважності причин невиконання покладеного на неї процесуального обов'язку з огляду на їх відсутність у неї на момент розгляду клопотання про накладення грошового стягнення.

По-друге, норми кримінального процесуального закону не надають права ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення іншим учасникам кримінального провадження. Виходячи зі змісту норм кримінального процесуального закону, грошове стягнення за невиконання процесуальних обов'язків може бути накладене на підозрюваного (ч. 1 ст. 139 і ч. 2 ст. 179 КПК України), обвинуваченого (ч. 1 ст. 139, ч. 2 ст. 179 і ч. 1 ст. 323 КПК України), потерпілого (ч. 1 ст. 139 і ч. 1 ст. 325 КПК України), свідка (ч. 1 ст. 139 і ч. 1 ст. 327 КПК України), цивільного відповідача (ч. 1 ст. 139 і ч. 2 ст. 326 КПК України), представника юридичної особи, поручителя (ч. 5 ст. 180 КПК України), батьків, опікунів, піклувальників неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого (ч. 5 ст. 493 КПК України). Оскільки до участі у кримінальному провадженні можуть залучатися захисник підозрюваного, обвинуваченого (ч. 1 ст. 45 КПК України), законний представник неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого або особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною (ч. 1 ст. 44 КПК України), представник потерпілого (ч. 1 ст. 58 КПК України), законний представник неповнолітнього потерпілого або потерпілого, визнаного в установленому законом порядку недієздатним чи обмежено дієздатним (ч. 1 ст. 59 КПК України), представник цивільного відповідача (ч. 1 ст. 63 КПК України), які користуються процесуальними правами особи, захист якої вони здійснюють або інтереси якої вони представляють, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим і не може бути доручена відповідно захиснику, представнику або законному представнику (ч. 5 ст. 44, ч. 4 ст. 46, ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59 і ч. 3 ст. 63 КПК України), вказані

учасники кримінального провадження також повинні бути наділені правом ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення.

По-третє, з огляду на надане їм право подавати докази, підозрюваний, обвинувачений, їх законний представник і захисник, потерпілий, його представник і законний представник, представник цивільного відповідача (п. 8 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 44, ч. 4 ст. 46, п. 3 ч. 1 ст. 56, ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59 і ч. 3 ст. 63 КПК України) вправі подати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду докази поважності причин невиконання покладеного на нього процесуального обов'язку, у зв'язку з невиконанням якого на нього накладено грошове стягнення. Наявність у слідчого, прокурора, слідчого судді, суду доказів, які вказують на необґрунтованість застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження, у свою чергу, повинно призводити до ініціювання ними розгляду питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Більше того, доцільність надання слідчому, прокурору, слідчому судді, суду права ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення зумовлюється наявністю у них права ініціювати вирішення питання про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження (у слідчого, прокурора – за їх клопотанням, у слідчого судді, суду – за власною ініціативою – ч. 2 ст. 144 КПК України).

Викладене дозволяє стверджувати, що особа, на яку було накладено грошове стягнення, підлягає наділенню правом ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення незалежно від того, чи була вона присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом. Крім особи, на яку було накладено грошове стягнення, правом ініціювання розгляду питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення повинні наділятися як учасники кримінального провадження, які здійснюють захист або представляють інтереси особи, щодо якої було застосовано даний захід забезпечення кримінального провадження (захисник підозрюваного, обвинуваченого, законний представник

неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого або особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, представник потерпілого, законний представник неповнолітнього потерпілого або потерпілого, визнаного в установленому законом порядку недієздатним чи обмежено дієздатним, і представник цивільного відповідача – за їх клопотанням), так і суб'єкти, які здійснюють кримінальне провадження (слідчий, прокурор – за їх клопотанням і слідчий суддя, суд – за власною ініціативою).

Обґрунтованість такого висновку підтверджується й результатами проведеного анкетування 140 практичних працівників, з яких 112 (80,0 %) вказали на доцільність розширення нормативно закріпленого коло осіб, які вправі ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення. При цьому, на думку практичних працівників, які відстоюють таку позицію, наділенню правом ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення підлягають: особа, на яку було накладено грошове стягнення, незалежно від того, чи була вона присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, на що вказало 43 (30,7 %) опитаних, учасники кримінального провадження, які здійснюють захист або представляють інтереси особи, щодо якої було застосовано даний захід забезпечення кримінального провадження, на що звернуло увагу 37 (26,4 %) опитаних, суб'єкти, які здійснюють кримінальне провадження, на що вказало 32 (22,9 %) опитаних.

Водночас, 28 (20,0 %) практичних працівників вказали на недоцільність розширення нормативно закріпленого коло осіб, які вправі ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення. При цьому їх позиція обґрунтовується або тим, що застосування даного заходу кримінального провадження обмежує права лише особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, у зв'язку з чим вона повинна виступати єдиним учасником кримінального провадження, наділеним правом ініціювати скасування ухвали про накладення грошового стягнення – 17 (12,1 %) опитаних, або тим, що

розширення нормативно закріпленого кола осіб, які вправі ініціювати розгляд питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, призведе до збільшення кількості випадків подання клопотань про скасування вказаних ухвал слідчих суддів, судів і, як наслідок, до затягування строків досудового розслідування та судового провадження – 11 (7,9 %) опитаних. Водночас, таке обґрунтування не може бути визнане достатнім, оскільки, по-перше, подання клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення не повинно пов'язуватися виключно з обмеженням прав і законних інтересів особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом. По-друге, збільшення кількості випадків подання клопотань про скасування ухвал слідчих суддів, судів про накладення грошового стягнення не може призвести до затягування строків досудового розслідування та судового провадження, оскільки за загальним правилом під час досудового розслідування клопотання підлягають розгляду слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду, а під час судового провадження – розгляду судом негайно після його заявлення.

Закріплюючи порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення, норми КПК України не визначають процесуальний строк, протягом якого може бути подане клопотання про її скасування. М.В. Лиманська відзначає, що така правова ситуація є невизначеною та потребує уточнення на законодавчому рівні, на підставі чого пропонує для скасування ухвали про накладення грошового стягнення нормативно закріпити семиденний строк, який обчислювати з моменту її винесення [92, с.110]. Водночас, нормативне закріплення процесуального строку для подання клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення вбачається недоцільним, оскільки воно призведе до обмеження прав учасників кримінального провадження.

Викладене дозволяє запропонувати викласти перше речення ч. 1 ст. 147 КПК України у такій редакції: «1. Ухвала про накладення грошового стягнення може бути скасована ухвалою слідчого судді, суду за клопотанням особи, на яку було накладено грошове стягнення, незалежно від того, чи була вона присутня під

час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, учасника кримінального провадження, який здійснює її захист або представляє її інтереси, слідчого, прокурора чи за власною ініціативою».

Відповідно до ч. 1 ст. 147 КПК України, особа, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, ініціює розгляд питання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення шляхом складення та подання відповідного клопотання. Норми кримінального процесуального закону не визначають вимоги до структури і змісту клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. У юридичній літературі відстоюється позиція про трохелементну структуру клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення та визначаються вимоги до її змісту. Зокрема, автори науково-практичного коментаря до КПК України вказують, що у його вступній частині зазначаються назва клопотання; слідчий суддя чи суд, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення і якому направляється клопотання; прізвище, ім'я та по батькові учасника провадження та його статус; кримінальне провадження, у якому накладено грошове стягнення, та його реєстраційний номер. У мотивувальній частині вказується ухвала слідчого судді чи суду, якою накладено грошове стягнення із наведенням її реквізитів та змісту (коли, ким її постановлено, її номер та дата, за невиконання якого обов'язку накладено грошове стягнення, його розмір); обставини, якими особа мотивує необґрунтованість накладення грошового стягнення (наприклад, не з'явилася за викликом через стихійне лихо); відомості, які підтверджують обґрунтованість невиконання особою обов'язку (наприклад, довідка з Гідрометцентру, довідка лікаря про хворобу тощо). Закінчується мотивувальна частина таким формулюванням: «Враховуючи вищенаведене та керуючись ст. 147 КПК, прошу...». Заключна частина повинна містити саме прохання: скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення; перелік додатків, які додаються до клопотання (копії матеріалів, якими особа обґрунтовує свої доводи); дата та місце складення клопотання; прізвище, ім'я, по батькові особи, що його склала; її

підпис [81, с.397]. У будь-якому випадку, з огляду на норму ч. 5 ст. 132 КПК України, особа, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, повинна навести у клопотанні обставини, які підтверджують невиконання нею процесуального обов'язку з поважних причин, та додати до нього докази поважності причин його невиконання. Зокрема, у разі, якщо у клопотанні про скасування ухвали про накладення грошового стягнення ставиться питання про скасування даного заходу забезпечення кримінального провадження у зв'язку з неприбуттям учасника кримінального провадження за викликом з поважних причин, такими доказами можуть виступати лікарняний листок або довідка медичної установи, якою підтверджується факт тяжкої хвороби або перебування учасника кримінального провадження в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад; копія свідоцтва про смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб; документи, що підтверджують несвоєчасне одержання учасником кримінального провадження повістки про виклик, тощо.

Клопотання особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, згідно з ч. 1 ст. 147 КПК України, подається слідчому судді, суду, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення. Аналізуючи норму ч. 1 ст. 147 КПК України, вчені-процесуалісти вказують, що порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення «суттєво відрізняється від апеляційного перегляду судових рішень, перш за все тим, що ухвала про накладення грошового стягнення може бути скасована не вищестоящим судом, а тим самим слідчим суддею або судом, який її постановив, що забезпечує оперативність цього механізму та ефективність судового захисту в цих випадках» [78, с.271]. Більше того, порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення не відповідає повною мірою встановленим нормами міжнародних актів та національним законодавством вимогам щодо апеляційного оскарження ухвал слідчого судді, суду. Зокрема, А.Р. Туманянц, досліджуючи європейські стандарти захисту прав людини при

оскарженні ухвал слідчого судді під час досудового розслідування, до числа таких вимог відносить: 1) вимогу невідкладності перегляду; 2) вимогу до справедливої процедури перегляду в апеляційній інстанції рішень суду; 3) вимогу до обґрунтованості рішення, ухваленого судом апеляційної інстанції [172, с.145-146].

Доцільність запровадження перегляду вищестоящим судом ухвал про накладення грошового стягнення обґрунтовується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими-процесуалістами. Зокрема, Н. Карпов та А. Штанько, аналізуючи ст. 147 КПК України, вказують, що учаснику кримінального провадження, який не згоден з рішенням слідчого судді про накладення на нього грошового стягнення, доцільно надати право оскаржити це судове рішення в апеляційному порядку [60, с.76]. М. Гафізов, досліджуючи ст. 118 КПК РФ, вказує, що процедура касаційної перевірки (за КПК РФ) рішень судді про накладення на особу грошового стягнення або відмову у цьому слугувала б вагомою гарантією прийняття суддями законних та обґрунтованих рішень з цього питання [33, с.132]. Водночас, така позиція не заслуговує на підтримку, оскільки норми ст. 147 КПК України закріплюють дієвий та ефективний механізм захисту прав особи, щодо якої застосовано даний захід забезпечення кримінального провадження, шляхом подання нею клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення.

Більше того, запровадження апеляційного перегляду ухвал слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення призведе до порушення принципу процесуальної економії, на забезпечення якої спрямована законодавчо закріплена можливість подання вказаного клопотання слідчому судді, суду, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення. В юридичній літературі обґрунтовано звертається увага на вагоме значення процесуальної економії під час кримінального провадження. Зокрема, І.О. Сопронюк під процесуальною економією пропонує розуміти «принцип кримінального судочинства, відповідно до якого забезпечується раціональний підхід до побудови і здійснення кримінального судочинства з метою швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних і притягнення їх до відповідальності з мінімальними затратами

сил, засобів і часу учасників кримінальної процесуальної діяльності з одночасним забезпеченням правильного застосування кримінального процесуального законодавства» [159, с.349]. Оскільки слідчий суддя, суд, який постановив ухвалу про накладення грошового стягнення, достатньо володіє обставинами кримінального провадження у частині невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку, він зможе оперативно прийняти рішення про наявність/відсутність підстав для скасування постановленої ним ухвали про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження, що дозволяє мінімалізувати витрати сил, засобів і часу на розгляд клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення та одночасно забезпечити правильне застосування норм кримінального процесуального закону.

У зв'язку з неможливістю апеляційного оскарження ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення, правильною є практика судів, які відмовляють у відкритті апеляційного провадження за апеляційними скаргами на вказані судові рішення. Так, Апеляційний суд м. Києва в ухвалі від 24.03.2014 р. у справі № 11-кп/796/398/2014 (кримінальне провадження № 12012110070000277) вказав, що за змістом ст. ст. 147, 327 КПК України, про що зазначив суд першої інстанції, ухвала про накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження, постановлена під час судового розгляду при вирішенні питання про вжиття заходів для прибуття свідка в судові засідання, оскарженню в апеляційному порядку не підлягає. На підставі цього, суд відмовив у відкритті провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_3 на ухвалу Подільського районного суду м. Києва від 14.01.2014 року про накладення грошового стягнення в розмірі 1218 гривень на свідка ОСОБА_3 у кримінальному провадженні № 12012110070000277 щодо ОСОБА_4 [191].

Відповідно до ч. 2 ст. 147 КПК України, слідчий суддя, суд, визнавши доводи особи обґрунтованими, може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення, а в іншому випадку – призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового

стягнення. Аналізуючи наведену норму кримінального процесуального закону, автори науково-практичного коментаря до КПК України відзначають, що «вирішення клопотання про скасування ухвали може бути здійснено двома способами» [84, с.342]. Проте, таке твердження є недостатньо обґрунтованим, оскільки норма ч. 2 ст. 147 КПК України закріплює порядок, а не способи розгляду питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, диференціюючи його залежно від сформованого на основі вивчення клопотання та доданих до нього матеріалів внутрішнього переконання слідчого судді, суду про обґрунтованість доводів особи, яка його подала. Виходячи з цього, більш обґрунтованою виступає позиція вчених, на думку яких ч. 2 ст. 147 КПК України передбачає два порядки вирішення клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, перший з яких є спрощеним [78, с.271].

Так, перший із наведених у ч. 2 ст. 147 КПК України, спрощений порядок розгляду питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення передбачає, що на основі вивчення клопотання особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання, та доданих до нього матеріалів у слідчого судді, суду сформувався внутрішній переконання про обґрунтованість наведених доводів. Зокрема, на обґрунтованість доводів особи щодо поважності причин невиконання покладеного на неї процесуального обов'язку можуть вказувати додані до клопотання документи: лікарняний листок або довідка медичної установи, якою підтверджується факт тяжкої хвороби, копія свідоцтва про смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб, документи, що підтверджують несвоєчасне одержання учасником кримінального провадження повістки про виклик, тощо. Визнавши доводи особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання, обґрунтованими, слідчий суддя, суд самостійно скасовує ухвалу про накладення грошового стягнення без призначення судового засідання для розгляду клопотання. Як вказується в юридичній літературі, обґрунтованими доводи такого клопотання можуть бути визнані слідчим суддею, судом, наприклад, за наявності поважних причин щодо невиконання покладених

на підозрюваного обов'язків або закінчення двомісячного строку покладення на нього відповідних обов'язків, визначених ч. 6 ст. 194 КПК України [83, с.353].

Другий із визначених у ч. 2 ст. 147 КПК України, загальний порядок розгляду питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення передбачає, що на основі вивчення клопотання особи і доданих до нього матеріалів у слідчого судді, суду не сформувалося внутрішнього переконання про обґрунтованість наведених доводів. Наприклад, коли доводи особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, є необґрунтованими, недостатньо обґрунтованими, неочевидними, не підтверджуються відповідними документами, у зв'язку чим потребують перевірки. У такому випадку слідчий суддя, суд призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення.

У разі застосування загального порядку розгляду питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, відповідно до ч. 2 ст. 147 КПК України, особа, яка подала клопотання, а також слідчий, прокурор, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, повідомляються про місце та час розгляду клопотання, проте їх неприбуття не перешкоджає такому розгляду. Водночас, участь особи, яка подала клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, у такому судовому засіданні повинна бути обов'язковою. Обов'язковість її участі у судовому засіданні зумовлюється визначенням ч. 5 ст. 132 КПК України загальним правилом застосування заходів забезпечення кримінального провадження, виходячи з якого під час розгляду питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді докази обставин, на які вони посилаються. У зв'язку з цим запровадження обов'язкової участі у судовому засіданні з розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення особи, яка подала дане клопотання, дозволить слідчому судді, суду заслухати її доводи щодо поважності причин невиконання покладеного на неї процесуального обов'язку. Обґрунтованість такого висновку

підтверджується й результатами проведеного анкетування 140 практичних працівників, під час якого 120 (85,7 %) опитаних висловилися за доцільність нормативного закріплення обов'язкової участі у судовому засіданні з розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення особи, яке подала клопотання.

Участь у судовому засіданні з розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення слідчого, прокурора, за клопотанням якого було застосовано даний захід забезпечення кримінального провадження, нормою ч. 2 ст. 147 КПК України обґрунтовано визнається необов'язковою. Це пояснюється тим, що його доводи щодо невиконання особою покладеного на неї процесуального обов'язку без поважних причин та доцільність накладення на цю особу грошового стягнення викладені у поданому слідчим, прокурором клопотанні про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження, визнані судом достатніми та обґрунтованими і покладені ним в основу ухвали про накладення грошового стягнення. Тому участь слідчого, прокурора, за клопотанням якого застосовано даний захід забезпечення кримінального провадження, у судовому засіданні з розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення покладається на його розсуд і є доцільною лише у тих випадках, коли у слідчого, прокурора наявні доводи, які спростовують обґрунтованість доводів особи, яка подала клопотання, або додатково підтверджують необхідність застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

У судовому засіданні з розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, як і в судовому засіданні з розгляду клопотання про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження, норми кримінального процесуального закону не передбачають можливості участі інших, окрім особи, яка подала клопотання, та слідчого, прокурора, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, учасників кримінального провадження. Водночас, розглядаючи клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, слідчий суддя повинен користуватися повноваженнями

щодо здійснення виклику та заслуховування будь-якого свідка, який може дати показання, що мають значення для правильного вирішення питання, передбаченого ст. 147 КПК України. Зокрема, це стосується тих випадків, коли особа, яка подала клопотання, не може обґрунтувати свої доводи за допомогою тих або інших документів (у зв'язку з їх відсутністю), але вони можуть бути підтвердженні показаннями свідків. Системний аналіз норм п. 16 ст. 7 і ст. 23 КПК України, які відносять засаду безпосередності дослідження показань, речей і документів до числа загальних засад кримінального провадження та закріплюють її нормативний зміст, і норми ч. 2 ст. 147 КПК України, яка визначає порядок розгляду питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, дозволяє стверджувати, що слідчий суддя користується повноваженнями щодо безпосереднього дослідження доказів, на які посилається особа, яка подала клопотання, та які можуть міститися у показаннях, речах і документах як процесуальних джерелах доказів. У зв'язку з цим слідчий суддя повинен бути наділений повноваженнями щодо здійснення судового виклику певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Обґрунтованість такого висновку підтверджується й результатами проведеного анкетування 140 практичних працівників, у ході якого 110 (78,6 %) опитаних вказали на доцільність нормативного закріплення таких повноважень слідчого судді.

Проведений аналіз норми ч. 2 ст. 147 КПК України свідчить про недостатньо чітке з позицій юридичної техніки її формулювання, що припускає можливість її неоднозначного тлумачення та застосування. Так, самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення (за умови визнання доводів особи обґрунтованими), може як слідчий суддя під час досудового розслідування, так і суд у ході судового провадження. Проте, призначення судового засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення можливе лише під час досудового розслідування, оскільки підготовче провадження та судовий розгляд

здійснюються у судовому засіданні (ч. 1 ст. 314 і ч. 2 ст. 318 КПК України). На це звертається увага у п. 13 Листа ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13, в якому вказується, що згідно з ч. 1 ст. 147 КПК України клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення розглядається судом під час судового розгляду [144]. Тому призначення під час судового провадження судового засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення є недоречним.

У повному обсязі це стосується і повідомлення учасників кримінального провадження, вказаних у ч. 2 ст. 147 КПК України, про місце та час розгляду клопотання та наслідків їх неприбуття. Так, ч. 1 ст. 314 КПК України закріплює, що підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника. Ч. 2 ст. 318 КПК України передбачає, що судовий розгляд здійснюється з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК України, із викликом у судове засідання потерпілого та інших учасників кримінального провадження. Тому вимоги ч. 2 ст. 147 КПК України щодо повідомлення учасників кримінального провадження про місце та час розгляду клопотання та наслідків їх неприбуття стосуються виключно досудового провадження та не можуть бути поширені на судове провадження.

Більше того, закріплюючи процесуальний порядок розгляду питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, норми ч. 2 ст. 147 КПК України не визначають процесуальні строки розгляду слідчим суддею, судом клопотання особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання.

Як вбачається, на розгляд слідчим суддею клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення цілком доречно за аналогією закону поширити трьохденний процесуальний строк, який законодавцем використовується для розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі й клопотань про накладення грошового стягнення (ч. 1 ст. 146, ч. 1 ст. 151, ч. 1 ст. 156 КПК України). При цьому такий процесуальний строк для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення повинен обчислюватися з дня його надходження до суду. Трьохденний процесуальний строк виступає достатнім як для забезпечення явки у судові засідання (за умови його проведення) учасників кримінального провадження, вказаних у ч. 2 ст. 147 КПК України, так і для швидкого, повного та неупередженого розгляду слідчим суддею клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Обґрунтованість такого висновку підтверджується й результатами проведеного анкетування, у ході якого зі 140 опитаних практичних працівників 101 (72,1%) вказали, що триденний процесуальний строк є найбільш оптимальним для розгляду слідчим суддею клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Водночас, триденний процесуальний строк для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення повинен виступати граничним строком, у межах якого слідчий суддя, керуючись нормою ч. 1 ст. 114 КПК України і враховуючи обставини, встановлені під час відповідного кримінального провадження, вправі встановити процесуальний строк меншої тривалості.

На розгляд судом клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення за аналогією закону доцільно поширити вимогу негайності розгляду цього клопотання, яка застосовується для розгляду інших клопотань під час судового провадження, у тому числі й клопотання про накладення грошового стягнення (ч. 2 ст. 146 КПК України), та полягає у розгляді питання негайно після його ініціювання. Нормативне закріплення вимоги негайного розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення

дозволить забезпечити вирішення питання про скасування даного заходу забезпечення кримінального провадження одразу після його ініціювання та запобігти відкладенню його вирішення на більш пізні етапи судового провадження.

Викладене дозволяє запропонувати викласти ч. 2 ст. 147 КПК України у такій редакції: «2. Клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення розглядається під час досудового розслідування слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду, а під час судового провадження судом негайно після його подання.

Слідчий суддя, суд, визнавши доводи особи обґрунтованими, може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення. В іншому випадку слідчий суддя призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, а суд заслуховує у порядку статті 350 цього Кодексу думку щодо клопотання інших учасників судового провадження.

Під час досудового розслідування клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення розглядається за участю особи, яка подала клопотання.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється слідчий, прокурор, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, проте його неприбуття не перешкоджає такому розгляду.

Слідчий суддя має право здійснити судовий виклик певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Виклик такої особи здійснюється у порядку, передбаченому статтею 134 цього Кодексу».

Розглядаючи клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, слідчий суддя, суд досліджує факти та обставини, встановлення наявності/відсутності яких впливатиме на процесуальне рішення, що буде постановлене за результатами судового розгляду. Виходячи зі змісту ч. 3 ст. 147

КПК України, слідчий суддя, суд під час розгляду клопотання про скасування ухвали про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження повинен встановити факт безпідставного накладення на особу грошового стягнення. При цьому слідчий суддя, суд зобов'язаний дослідити обставини, які підтверджують поважність причин невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку.

За результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення слідчий суддя, суд постановляє ухвалу (ч. 4 ст. 147 КПК України), якою вправі: 1) скасувати ухвалу про накладення на особу грошового стягнення; 2) відмовити у задоволенні клопотання. Як обґрунтовано вказують автори науково-практичного коментаря до КПК України, прийняття іншого рішення за результатами розгляду клопотання, у тому числі й зменшення розміру грошового стягнення, КПК України не передбачає [81, с.398].

Зі змісту ч. 3 ст. 147 КПК України випливає, що ухвала про скасування ухвали про накладення грошового стягнення постановляється у разі встановлення слідчим суддею, судом факту безпідставного застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження. На це звертається увага й у п. 13 Листа ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13, в якому відзначається, що слідчий суддя скасовує ухвалу про накладення грошового стягнення лише у випадку визнання доводів особи, яка не була присутня при прийнятті рішення про накладення грошового стягнення, щодо безпідставності застосування такого заходу обґрунтованими [144]. В юридичній літературі обґрунтовано вказується, що «безпідставним накладення грошового стягнення слід вважати у випадках, якщо особа, щодо якої подано клопотання, виконала покладений на неї процесуальний обов'язок; якщо особа, щодо якої подано клопотання, не виконала цей обов'язок із поважних причин» [84, с.342].

Результати дослідження судової практики дозволяють стверджувати, що скасування ухвали про накладення грошового стягнення має місце у випадках:

1) наявності поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку. Наприклад, поважними причинами неприбуття учасника кримінального провадження за викликом виступають його перебування у відрядженні, на лікарняному внаслідок тяжкої хвороби або вагітності, тощо. Так, Рівненський міський суд Рівненської області ухвалою від 05.06.2014 р. у справі № 569/4947/14-к (кримінальне провадження № 12014180010001361) скасував ухвалу Рівненського міського суду Рівненської області від 07.05.2014 р. про накладення на потерпілого ОСОБА_2 грошового стягнення, мотивувавши своє рішення тим, що потерпілий ОСОБА_2 не з'явився у судове засідання з поважної причини неприбуття – через термінове відрядження, що підтвердив посвідченням про відрядження, наявним у матеріалах провадження [212]. Ічнянський районний суд Чернігівської області ухвалою від 05.03.2013 р. у справі № 733/293/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/733/15/13) скасував ухвалу Ічнянського районного суду Чернігівської області від 14.02.2013 р. про накладення на ОСОБА_1 грошового стягнення у розмірі 573 гривень 50 копійок за неявку в судове засідання без поважних причин, мотивувавши своє рішення тим, що з виданої засудженому ОСОБА_1 довідки Вузлової лікарні станції Гребінка СТГО «Південна залізниця» ФАП м. Ічня від 01.03.2013 р., видно, що останній дійсно був хворий з 13.02.2013 р. по 17.02.2013 р., діагноз: ГРВІ, t 39,6⁰С, а тому засуджений не виконав покладений на нього процесуальний обов'язок з поважних причин у розумінні п. 5 ст. 138 КПК України, а саме: не прибув в судове засідання, призначене на 14.02.2013 р. [201];

2) виконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку. Зокрема, Романівський районний суд Житомирської області ухвалою від 20.05.2013 р. у справі № 290/365/13-к скасував ухвалу Романівського районного суду Житомирської області від 23.04.2013 р. про накладення на обвинуваченого ОСОБА_1 грошового стягнення за безпідставну

неявку за викликом суду в розмірі 0,5 розміру мінімальної заробітної плати, що становить 573 гривень 50 копійок, мотивувавши своє рішення тим, що у судовому засіданні встановлено, що ОСОБОЮ_1 19.04.2013 р. в поштовому відділенні с. Колодяжне був відправлений рекомендований лист із клопотанням про відкладення розгляду справи, призначеної на 24.04.2013 р. на інший день з метою залучення адвоката, ознайомлення з матеріалами справи та заявлення можливих клопотань. Даний лист надійшов до суду 23.04.2013 року о 15 годині 51 хвилині (а.с. 37-38). За таких обставин суд приходить до висновку, що грошове стягнення на обвинуваченого ОСОБА_1 накладено безпідставно, так як ОСОБА_1 не з'явився до суду, вважаючи, що його клопотання буде доставлено до суду вчасно [213];

3) неналежного покладення на учасника кримінального провадження процесуального обов'язку. Так, Новгород-Сіверський районний суд Чернігівської області ухвалою від 15.04.2014 р. у справі № 739/278/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/739/16/14) скасував ухвалу Новгород-Сіверський районний суд Чернігівської області від 25.03.2014 р. про накладення на свідка ОСОБА_1 грошового стягнення за неприбуття на виклик до суду без поважних причин і неповідомлення про причини свого неприбуття у розмірі 800 гривень, мотивувавши своє рішення тим, що з доданої до клопотання повістки про виклик до суду, адресованої ОСОБА_1, вбачається, що у ній взагалі не зазначено час, день, місяць та рік проведення судового засідання. Враховуючи неналежне повідомлення свідка ОСОБА_1 про час, день, місяць та рік проведення судового засідання, його відсутність під час вирішення питання про накладення грошового стягнення, суд приходить до висновку про безпідставність накладення на ОСОБА_1 вказаного стягнення [207].

Як свідчать результати проведеного анкетування 140 практичних працівників, найбільш поширеною підставою для скасування ухвали про накладення грошового стягнення виступає наявність поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку, на що звернули увагу 53 (37,9 %) опитаних. Інші

підстави для скасування ухвали про накладення грошового стягнення є менш поширеними: зокрема, виконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку в якості такої підстави визначили 45 (32,1 %) опитаних, а неналежне покладення на нього процесуального обов'язку – 42 (30,0 %) опитаних.

З огляду на норму ч. 3 ст. 147 КПК України, ухвала про відмову у задоволенні клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення постановляється у разі встановлення слідчим суддею, судом факту обґрунтованого застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження. При цьому, як свідчать результати дослідження судової практики, недоведення особою, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, поважності причин невиконання покладеного на неї процесуального обов'язку призводить до відмови у задоволенні поданого клопотання. Наприклад, Красилівський районний суд Хмельницької області ухвалою від 18.10.2013 р. у справі № 677/1789/13-к (кримінальне провадження № 12013240170000047) відмовив у задоволенні клопотання потерпілого ОСОБА_1 про скасування ухвали Красилівського районного суду Хмельницької області від 09.07.2013 р. про накладення грошового стягнення в розмірі 580 гривень за невиконання покладеного на нього процесуального обов'язку без поважних причин, мотивувавши своє рішення тим, що будь-яких причин неможливості повідомити суд 08 та 09.07.2013 р. про причини свого неприбуття ОСОБА_1 не навів [205].

Крім того, залежно від причин невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку, підставою для відмови у задоволенні поданого ним клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення може слугувати відсутність доказів, які вказують на поважність причин невиконання цього обов'язку, або подання учасником кримінального провадження неналежних доказів. Так, Іршавський районний суд Закарпатської області ухвалою від 17.09.2014 р. у справі № 301/1711/14-к (кримінальне провадження № 120130700100000643) відмовив у

задоволенні клопотання свідка ОСОБА_4 про скасування накладеного грошового стягнення за невиконання процесуальних обов'язків щодо явки у судове засідання, мотивувавши своє рішення тим, що свідок ОСОБА_4 у клопотанні посилається на перебуванні на амбулаторному лікуванні, але не подала належних доказів про перебування на лікуванні у день, коли вона не з'явилася в судове засідання [200]. Широківський районний суд Дніпропетровської області ухвалою від 14.07.2014 р. у справі № 197/693/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/197/104/14) відмовив у задоволенні клопотання свідка ОСОБА_2 щодо скасування ухвали суду про накладення на неї грошового стягнення за неявку в судове засідання без поважних причин, мотивувавши своє рішення тим, що до клопотання ОСОБА_2 додала докази, які не є належними і не підтверджують поважності причини неприбуття на виклик суду [217].

В окремих випадках, розглядаючи клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, суди беруть до уваги не лише факт обґрунтованості застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження, але й подальше виконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку. Так, Кіровський районний суд м. Кіровограда, відмовляючи ухвалою від 05.05.2014 р. у справі № 404/2811/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/404/228/14) у задоволенні клопотання представника потерпілого ТОВ «Ламан Транс-Експрес» ОСОБА_1 про скасування ухвали Кіровського районного суду м. Кіровограда від 08.04.2014 р. про накладення грошового стягнення за невиконання процесуального обов'язку – неприбуття на виклик до суду без поважних причин, у розмірі 1218 (одна тисяча двісті вісімнадцять) гривень на користь держави, вказав, що, як вбачається з матеріалів справи, представник потерпілого ТОВ «ЛАМАН ТРАНС-ЕКСПРЕС» ОСОБА_1 належним чином була повідомлена про день, час і місце проведення підготовчого судового засідання, яке було призначене на 08.04.2014 р., що підтверджується телефонограмою та довідкою про доставку SMS-повідомлення (а.к.п. 12, 15, т. 1) в підготовче судове засідання не з'явилася, у зв'язку з чим підготовчий розгляд кримінального провадження відкладено на 23.04.2014 р., та

одночасно з цим судом прийнято рішення про накладення на неї грошового стягнення. Проте, представник потерпілого в судове засідання 23.04.2014 р. знову не з'явилася, про час та місце судового засідання повідомлялася належним чином, про що свідчить довідка про доставку SMS-повідомлення, та нею подане до суду клопотання про відкладення розгляду справи у зв'язку із зайнятістю при розгляді іншої справи, однак до клопотання не додано доказів неможливості прибуття до суду, зокрема, зайнятості в іншій справі, а відповідно до ст. 138 КПК України, яка визначає вичерпний перелік поважних причин неприбуття особи на виклик, причина, вказана представником потерпілого ТОВ «ЛАМАН ТРАНС-ЕКСПРЕС» ОСОБА_1, не є поважною [202].

Ухвала слідчого судді, суду про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення повинна відповідати вимогам, визначеним ст. ст. 370 і 372 КПК України. Так, з огляду на ч. 1 ст. 370 КПК України, ухвала слідчого судді, суду про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення повинна бути законною, обґрунтованою та вмотивованою. Законною така ухвала є у разі її постановлення компетентним слідчим суддею, судом (слідчим суддею, судом, який постановив ухвалу про накладення грошового стягнення) з дотриманням вимог норм кримінального процесуального закону, які закріплюють підстави і процесуальний порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення та вимоги до ухвали слідчого судді, суду. Обґрунтованою дана ухвала є у разі її постановлення на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового засідання та оціненими слідчим суддею, судом з дотриманням вимог ст. 94 КПК України. Вмотивованою вказана ухвала є у разі наведення у ній належних і достатніх мотивів та підстав її ухвалення.

З огляду на вимоги норм ч. ч. 1 і 2 ст. 372 КПК України, ухвала слідчого судді, суду про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування ухвали про накладення

грошового стягнення, яка викладається окремим документом, складається з трьох частин (вступної, мотивувальної та резолютивної), а в ухвалі, яка постановляється судом без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються його висновки і мотиви, з яких суд дійшов такого висновку. Зокрема, зміст вступної частини вказаної ухвали слідчого судді, суду повинна відповідати вимогам, визначеним ч. 1 ст. 372 КПК України. У мотивувальній частині такої ухвали, виходячи зі змісту цієї норми, слідчий суддя, суд повинен навести відомості про процесуальний статус, прізвище, ім'я та по батькові учасника кримінального провадження, яким заявлено клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення; вказати дату подання такого клопотання та навести його короткий зміст; у разі, якщо до клопотання додані докази, – стисло викласти їх зміст; навести норми закону, якими слідчий суддя, суд керувався при постановленні ухвали. Крім того, у мотивувальній частині ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення слідчий суддя, суд повинен навести обставини, які свідчать про безпідставність накладення грошового стягнення, а у мотивувальній частині ухвали про відмову у задоволенні клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення – навести обставини, які свідчать про обґрунтованість його застосування. У резолютивній частині ухвали слідчого судді про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, а також відповідної ухвали суду, яка викладається в якості окремого процесуального рішення, наводяться: висновки суду, в яких відображається рішення про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення; вказівка про направлення ухвали; вказівка на неможливість оскарження ухвали.

Відповідно до ч. 4 ст. 147 КПК України, ухвала слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення оскарженню не підлягає. У зв'язку з цим обґрунтованою є позиція авторів науково-практичного коментаря до КПК України, які вказують,

що заперечення проти ухвали слідчого судді за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді, а заперечення проти такої ухвали суду можуть бути включені до апеляційної скарги на рішення, передбачені ч. 1 ст. 392 КПК України [84, с.342].

З огляду на норми ч. 5 ст. 532 і ч. 1 ст. 535 КПК України, ухвала слідчого судді, суду про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення набирає законної сили з моменту її оголошення та звертається до виконання не пізніш як через три дні з дня набрання нею законної сили. Протягом триденного строку з дня оголошення ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення слідчий суддя, суд, керуючись нормою ч. 2 ст. 535 КПК України, разом зі своїм розпорядженням про виконання цієї ухвали надсилає її копію органу державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, на який покладається обов'язок виконати дану ухвалу. Специфіка виконання ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення полягає в тому, що у разі, якщо ухвала про накладення грошового стягнення була виконана, орган державної виконавчої служби Міністерства юстиції України зобов'язаний вжити заходів, спрямованих на повернення учаснику кримінального провадження стягнутих на її підставі грошових коштів, а у разі, якщо така ухвала не була виконана, цей орган закриває виконавче провадження зі стягнення з учасника кримінального провадження грошових коштів на виконання ухвали про накладення грошового стягнення.

Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що ухвала слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, але її скасування можливе на підставі відповідного клопотання, у зв'язку з чим порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення істотно відрізняється від порядку апеляційного перегляду ухвал слідчого судді, суду. Порядок скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення включає в себе чотири етапи, зміст кожного з

яких, на відміну від етапів порядку його накладення, є однаковим як для досудового розслідування, так і для судового провадження. Зокрема, у структурі порядку скасування ухвали про накладення грошового стягнення доцільно виділити такі етапи: 1) ініціювання розгляду питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення; 2) розгляд питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення; 3) постановлення ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування цієї ухвали; 4) виконання ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування цієї ухвали.

Норми кримінального процесуального закону, які визначають порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення, сформульовані законодавцем недостатньо досконало, містять окремі недоліки і прогалини, із метою усунення яких необхідно: 1) надати право подати клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення особі, на яку було накладено грошове стягнення, незалежно від того, чи була вона присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, учасника кримінального провадження, який здійснює її захист або представляє її інтереси, слідчого, прокурора чи за власною ініціативою; 2) передбачити обов'язок слідчого судді розглянути клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду, а суду – негайно після його подання; 3) визнати особу, яка подала клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, обов'язковим учасником судового засідання з розгляду клопотання про накладення грошового стягнення під час досудового розслідування; 4) надати слідчому судді право здійснити судовий виклик певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення.

Висновки до розділу 3

Як свідчать результати проведеного дослідження, порядок накладення грошового стягнення незалежно від стадії кримінального провадження, в якій застосовується даний захід забезпечення кримінального провадження, включає в себе такі етапи: 1) ініціювання накладення грошового стягнення; 2) розгляд питання про накладення грошового стягнення; 3) постановлення ухвали про накладення грошового стягнення або відмову у його накладенні; 4) виконання ухвали про накладення грошового стягнення. Зміст кожного з цих етапів зумовлений специфікою процесуальної діяльності сторін і суду під час досудового розслідування та судового провадження.

Норми кримінального процесуального закону, які врегульовують порядок накладення грошового стягнення, сформульовані законодавцем у загальному як для досудового розслідування, так і судового провадження, у зв'язку з чим не враховують особливості застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування. Із метою усунення містять наявних недоліків і прогалин доцільно внести наступні зміни і доповнення до норм кримінального процесуального закону у частині врегулювання порядку накладення грошового стягнення:

1) викласти ч. 2 ст. 144 КПК України у такій редакції: «2. Грошове стягнення накладається: під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором чи за власною ініціативою, а під час судового провадження – ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою»;

2) викласти ч. 1 ст. 146 КПК України у такій редакції: «1. Під час досудового розслідування клопотання про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Слідчий суддя має право здійснити судовий виклик певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення. Виклик такої особи здійснюється у порядку, передбаченому статтею 134 цього Кодексу. Слідчий суддя має право дослідити будь-які матеріалів, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення».

Ухвала слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, але її скасування можливе на підставі відповідного клопотання, у зв'язку з чим порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення істотно відрізняється від порядку апеляційного перегляду ухвал слідчого судді, суду. Порядок скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення включає в себе чотири етапи, зміст кожного з яких, на відміну від етапів порядку його накладення, є однаковим як для досудового розслідування, так і для судового провадження. Зокрема, у структурі порядку скасування ухвали про накладення грошового стягнення доцільно виділити такі етапи: 1) ініціювання розгляду питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення; 2) розгляд питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення; 3) постановлення ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування цієї ухвали; 4) виконання ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування цієї ухвали.

Норми кримінального процесуального закону, які визначають порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення, сформульовані законодавцем недостатньо досконало, містять окремі недоліки і прогалини. Із метою їх усунення необхідно:

1) викласти перше речення ч. 1 ст. 147 КПК України у такій редакції: «1. Ухвала про накладення грошового стягнення може бути скасована ухвалою слідчого судді, суду за клопотанням особи, на яку було накладено грошове

стягнення, незалежно від того, чи була вона присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, учасника кримінального провадження, який здійснює її захист або представляє її інтереси, слідчого, прокурора чи за власною ініціативою»;

2) викласти ч. 2 ст. 147 КПК України у такій редакції: «2. Клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення розглядається під час досудового розслідування слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду, а під час судового провадження судом негайно після його подання.

Слідчий суддя, суд, визнавши доводи особи обґрунтованими, може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення. В іншому випадку слідчий суддя призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, а суд заслуховує у порядку статті 350 цього Кодексу думку щодо клопотання інших учасників судового провадження.

Під час досудового розслідування клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення розглядається за участю особи, яка подала клопотання.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється слідчий, прокурор, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, проте його неприбуття не перешкоджає такому розгляду.

Слідчий суддя має право здійснити судовий виклик певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Виклик такої особи здійснюється у порядку, передбаченому статтею 134 цього Кодексу».

ВИСНОВКИ

У **Висновках** сформульовані найбільш вагомі результати проведеного дослідження грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження:

1. Становлення та розвиток накладення грошового стягнення у кримінальному процесі України пройшло у чотири етапи: 1) зародження грошового стягнення у кримінальному процесі та його розвиток в законодавстві України з другої половини XIX – до початку XX ст. (СКС 1864 р.); 2) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві УСРР з початку 20-х років до кінця 50-х років XX ст. (КПК УСРР 1922 р. та 1927 р., ОКС СРСР 1958 р.); 3) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві УРСР з 60-х років XX ст. до 2012 р. (КПК УРСР 1960 р.); 4) розвиток процедури накладення грошового стягнення в законодавстві України з квітня 2012 р. до сьогодні (КПК України 2012 р.).

2. Грошове стягнення у кримінальному провадженні – це міра кримінальної процесуальної відповідальності, передбачена кримінальною процесуальною санкцією, яка застосовується з метою забезпечення дієвості кримінального провадження, і полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України в дохід держави на підставі ухвали слідчого судді або суду визначеним КПК України учасником провадження у разі невиконання ним процесуальних обов'язків.

3. Грошовому стягненню у кримінальному провадженні притаманні такі основні ознаки: 1) грошове стягнення – це штрафна санкція кримінальної процесуальної відповідальності; 2) грошове стягнення спрямоване на досягнення єдиної мети – забезпечити належний порядок кримінального провадження, його дієвість; 3) воно має каральний характер, його застосування приводить до матеріальних втрат; 4) підстави, межі та порядок його застосування детально регламентовані кримінальним процесуальним законом; 5) має виражений примусовий характер; 6) полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України у дохід держави; 7) накладається на учасника кримінального провадження у разі невиконання ним процесуальних обов'язків на підставі ухвали слідчого судді або

суду; 8) може застосовуватися як самостійно, так і в сукупності з іншими заходами забезпечення кримінального провадження (наприклад, із запобіжними заходами).

4. У разі невиконання кримінальних процесуальних обов'язків доцільно накладати на учасника кримінального провадження виключно грошове стягнення, а не адміністративний штраф, адже у випадку порушення кримінальних процесуальних норм має застосовуватися кримінальна процесуальна відповідальність, а саме її штрафна санкція – накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження.

5. Проведений огляд зарубіжного досвіду застосування грошового стягнення у кримінальному процесі дозволяє узагальнити підходи законодавців зарубіжних країн до визначення його правової природи: 1) грошове стягнення – це захід кримінальної процесуальної відповідальності, яка застосовується за невиконання обов'язків, закріплених у кримінальному процесуальному законі, і за порушення порядку в судовому засіданні (КПК РФ, КПК РБ, КПК РК, КПК КР, КПК РВ, КПК Австрії, КПК ЧР); 2) грошове стягнення – це штраф (каральний захід примусу), який застосовується до учасників кримінального процесу у разі порушення порядку в судовому засіданні, непокори розпорядженням головуєчого або при прояві неповаги до суду, і являє собою санкцію у вигляді адміністративної відповідальності за вчинення кримінального процесуального правопорушення (КПК РУ, КПК Туркменістану); 3) грошове стягнення – це захід примусу у вигляді судового штрафу, що застосовується судовою інстанцією до учасників кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків і порушення порядку в суді (КПК РМ та АР, КПК Грузії, КПК ЛР, КПК ФРН, КПК Болгарії, КПК Франції); 4) грошове стягнення – це процесуальна санкція, яку уповноважена особа або слідчий суддя може застосувати до особи, що не виконує передбачені законом процесуальні обов'язки, перешкоджає проведенню процесуальної дії або проявляє неповагу до суду (КПК Латвії); 5) грошове стягнення – це штраф за невиконання процесуального обов'язку, який є покаранням, а не кримінальним процесуальним примусовим заходом (КПК

Бельгії); 6) в кримінальному процесуальному законодавстві США не передбачено такого заходу примусового характеру як накладення грошового стягнення за невиконання процесуальних обов'язків учасниками кримінального провадження; в Англії накладення грошового стягнення за невиконання процесуальних обов'язків можливе тільки у разі порушення умов майнової поруки.

6. Підставою накладення грошового стягнення як заходу кримінальної процесуальної відповідальності є закріплене в законі винне, суспільно-небезпечне, протиправне діяння учасника кримінального провадження, що полягає у невиконанні чи неналежному виконанні покладених на нього обов'язків у сфері кримінального судочинства, чим порушує вимоги кримінального процесуального законодавства, завдає шкоди правам і законним інтересам інших учасників кримінального провадження та має наслідком застосування передбаченої законом відповідальності.

7. Кримінальні процесуальні правопорушення, які мають наслідком накладення грошового стягнення, характеризуються певною специфікою за їх об'єктивними ознаками. Специфіка об'єкта правовідносин, що захищаються грошовим стягненням, проявляється в їх безпосередньому (спеціальному) характері. З огляду на норми КПК України, такі правовідносини можна поділити на два види: 1) правовідносини, що виникають у зв'язку із залученням учасників кримінального провадження до провадження процесуальних дій; 2) правовідносини, які виникають у зв'язку з безпосереднім виконанням учасниками кримінального провадження своїх обов'язків.

За формами прояву об'єктивної сторони правопорушення, які мають наслідком накладення грошового стягнення, вчиняються лише у формі бездіяльності зобов'язаних учасників. Така бездіяльність може проявлятися в: 1) ухиленні учасників без поважних причин від явки за викликом до органу досудового розслідування і суду для участі в процесуальних діях; 2) невиконанні або неналежному виконанні учасниками кримінального провадження взятих на себе обов'язків.

8. Порядок накладення грошового стягнення незалежно від стадії кримінального провадження, в якій застосовується даний захід забезпечення кримінального провадження, включає в себе такі етапи: 1) ініціювання накладення грошового стягнення; 2) розгляд питання про накладення грошового стягнення; 3) постановлення ухвали про накладення грошового стягнення або відмову у його накладенні; 4) виконання ухвали про накладення грошового стягнення. Зміст кожного з цих етапів зумовлений специфікою процесуальної діяльності сторін і суду під час досудового розслідування та судового провадження.

9. Ухвала слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, але її скасування можливе на підставі відповідного клопотання, у зв'язку з чим порядок скасування ухвали про накладення грошового стягнення істотно відрізняється від порядку апеляційного перегляду ухвал слідчого судді, суду. Порядок скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення включає в себе чотири етапи, зміст кожного з яких, на відміну від етапів порядку його накладення, є однаковим як для досудового розслідування, так і для судового провадження. Зокрема, у структурі порядку скасування ухвали про накладення грошового стягнення доцільно виділити такі етапи: 1) ініціювання розгляду питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення; 2) розгляд питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення; 3) постановлення ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування цієї ухвали; 4) виконання ухвали про скасування ухвали про накладення грошового стягнення або про відмову у задоволенні клопотання про скасування цієї ухвали.

10. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано доцільність внесення змін і доповнень до норм кримінального процесуального закону у частині врегулювання підстав і процесуального порядку застосування грошового стягнення, основними з яких є:

1) доповнити ч. 1 ст. 131 КПК України реченням такого змісту: «Заходами забезпечення кримінального провадження є заходи примусового характеру, що полягають у обмеженні прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом, з метою досягнення дієвості кримінального провадження»;

2) викласти п. 7 ч. 1 ст. 138 КПК України в такій редакції: «несвоєчасне одержання повістки про виклик, що об'єктивно унеможлиблює з'явлення особи на виклик»;

3) викласти ч. 1 ст. 139 КПК України в такій редакції «1. Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, перекладач, експерт, спеціаліст, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому цим Кодексом порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі: ...»;

4) доповнити ч. 3 ст. 139 КПК України реченням наступного змісту: «За злісне ухилення від явки на учасників кримінального провадження накладається грошове стягнення у розмірі від 2 до 5 розмірів прожиткового мінімуму»;

5) доповнити ч. 1 ст. 144 КПК України реченням такого змісту: «Грошове стягнення – це міра кримінальної процесуальної відповідальності, передбачена кримінальною процесуальною санкцією, яка застосовується з метою забезпечення дієвості кримінального провадження, і полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України у дохід держави на підставі ухвали слідчого судді або суду визначеним цим Кодексом учасником провадження у разі невиконання ним процесуальних обов'язків»;

6) викласти ч. 2 ст. 144 КПК України у такій редакції: «2. Грошове стягнення накладається: під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором чи за

власною ініціативою, а під час судового провадження – ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою»;

7) викласти ч. 1 ст. 146 КПК України у такій редакції: «1. Під час досудового розслідування клопотання про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Слідчий суддя має право здійснити судовий виклик певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення. Виклик такої особи здійснюється у порядку, передбаченому статтею 134 цього Кодексу. Слідчий суддя має право дослідити будь-які матеріалів, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення»;

8) викласти перше речення ч. 1 ст. 147 КПК України у такій редакції: «1. Ухвала про накладення грошового стягнення може бути скасована ухвалою слідчого судді, суду за клопотанням особи, на яку було накладено грошове стягнення, незалежно від того, чи була вона присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, учасника кримінального провадження, який здійснює її захист або представляє її інтереси, слідчого, прокурора чи за власною ініціативою»;

9) викласти ч. 2 ст. 147 КПК України у такій редакції: «2. Клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення розглядається під час досудового розслідування слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду, а під час судового провадження судом негайно після його подання.

Слідчий суддя, суд, визнавши доводи особи обґрунтованими, може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення. В іншому

випадку слідчий суддя призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, а суд заслуховує у порядку статті 350 цього Кодексу думку щодо клопотання інших учасників судового провадження.

Під час досудового розслідування клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення розглядається за участю особи, яка подала клопотання.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється слідчий, прокурор, за клопотанням якого було накладено грошове стягнення, проте його неприбуття не перешкоджає такому розгляду.

Слідчий суддя має право здійснити судовий виклик певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Виклик такої особи здійснюється у порядку, передбаченому статтею 134 цього Кодексу»;

10) ч. 1 ст. 327 КПК України доповнити реченням: «Суд має право постановити ухвалу про накладення грошового стягнення на перекладача, експерта, спеціаліста у випадках та в порядку, передбачених главами 11 та 12 цього Кодексу»;

11) викласти ч. 3 ст. 493 КПК України в такій редакції: «3. Передання під нагляд батьків опікунів, піклувальників, адміністрації дитячої установи можливе лише за їхньої на це згоди та згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого. Особа, яка взяла зобов'язання про нагляд, має право відмовитися від подальшого виконання цього зобов'язання, заздалегідь про це повідомивши»;

12) ч. 5 ст. 493 КПК України доповнити положенням наступного змісту: «При порушенні зобов'язання представником дитячої установи, грошове стягнення від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму покладається на адміністрацію дитячої установи».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання кримінального процесу України: Навчальний посібник / Є.М. Блажівський, І.М. Козьяков, О.М. Толочко, С.С. Мірошніченко, Г.П. Власова та ін.; [за заг. ред. Є.М. Блажівського]. – К.: Національна академія прокуратури України; Центр учбової літератури, 2013. – 304 с.
2. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2-х т. / С.С. Алексеев. – Т. 1. – М.: Юридическая литература, 1981. – 355 с.
3. Альмухаметов Б. Привод и денежное взыскание / Б. Альмухаметов, Б. Булатов // Законность. – 2003. – № 3. – С. 22-23.
4. Барабаш А.С. Негативная уголовно-процессуальная ответственность / А.С. Барабаш // Правоведение. – 1987. – № 4. – С. 89-93.
5. Басай В.Д. Поняття і види процесуальних строків за новим Кримінальним процесуальним кодексом України // В.Д. Басай, С.О. Ковальчук // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – Том XI. – Одеса, 2012. – С. 429-437.
6. Басай В.Д. Процесуальні строки за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: поняття, види, порядок обчислення та додержання / В.Д. Басай // Європейські перспективи. – 2012. – № 4. – Ч. 1. – С. 103-111.
7. Белькова О.В. Правовий статус свідка в кримінальному процесі України: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. В. Белькова. – Х., 2005. – 223 с.
8. Білокінь Р. Кримінальна процесуальна відповідальність як вид юридичної відповідальності / Р. Білокінь // Jurnalul juridic national: teorie si practica. – 2015. – August. – P. 116-119.
9. Білокінь Р. Співвідношення кримінальної процесуальної відповідальності й кримінального процесуального примусу / Р. Білокінь // Jurnalul juridic national: teorie si practica. – 2015. – Decembrie. – P. 216-218.
10. Білокінь Р.М. Кримінальна процесуальна відповідальність: дискусії та концепції / Р.М. Білокінь // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – № 3. – С. 151-157.

11. Білокінь Р.М. Кримінальна процесуальна відповідальність: поняття та характеристика / Р.М. Білокінь // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 6. – Том 3. – С. 79-82.
12. Білоус О.Д. Привід та грошове стягнення як засоби забезпечення явки учасників кримінального провадження / О.Д. Білоус // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 5. – С. 267-269.
13. Бондаренко О. Особисте зобов'язання як форма процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні / О. Бондаренко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 2 (35). – С. 66-70.
14. Бондаренко О.М. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження / О.М. Бондаренко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 2. – С. 98-100.
15. Борисов В.І. Проблеми затримання та взяття під варту на досудовому провадженні по кримінальній справі: Монографія / В.І. Борисов, Н.В. Глинська, В.С. Зеленецький, О.Г. Шило. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2005. – 352 с.
16. Бородин В. Уголовно-процессуальные правонарушения как основания отмены или изменения приговора / В. Бородин // Российская юстиция. – 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: http://www.juristlib.ru/book_2799.html
17. Булатов Б.Б. Государственное принуждение в уголовном судопроизводстве: Монография / Б.Б. Булатов. – Омск: Омская академия МВД России, 2003. – 320 с.
18. Булатов Б.Б. Меры уголовно-процессуального принуждения (по главе 14 УПК России) / Б.Б. Булатов, В.В. Николук. – М.: Спарк, 2003. – 180 с.
19. Булатова Д.Ф. Особенности применения мер уголовно-процессуального пресечения в отношении несовершеннолетних / Д.Ф. Булатова // Научное обозрение. – 2008. – № 3. – С. 99-102.
20. Бутов В.Н. Уголовный процесс Австрии / В.Н. Бутов. – Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1988. – 200 с.

21. Вапнярчук В. Сутність категорії «тягар доказування» у кримінальному провадженні України / В. Вапнярчук // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 2 (77). – С. 145-155.
22. Варпаховская Е. Денежное взыскание в уголовном судопроизводстве / Е. Варпаховская // Законность. – 2003. – № 8. – С. 33.
23. Василенко Д.Л. Обмеження окремих прав громадян під час досудового провадження: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Д. Л.Василенко. – К., 2008. – 215 с.
24. Вепрев В.С. Основания уголовно-процессуальной ответственности: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В.С. Вепрев. – Челябинск, 2006. – 22 с.
25. Вепрев В.С. Основания уголовно-процессуальной ответственности: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. С. Вепрев. – Челябинск, 2006. – 265 с.
26. Вершинина С.И. Залог в системе мер пресечения / С.И. Вершинина. – Тольятти, 1999. – 120 с.
27. Ветрова Г.Н. Уголовно-процессуальная ответственность / Г.Н. Ветрова; [отв. ред. А.М. Ларин]. – М.: Наука, 1987. – 211 с.
28. Ветрова Г.Н. Уголовно-процессуальные правонарушения / Г.Н. Ветрова. – М.: Наука, 1985. – 200 с.
29. Войтович І.І. Ухвали слідчого судді за результатами розгляду клопотання про накладення грошового стягнення / І.І. Войтович // Право і суспільство. – 2015. – № 3. – С. 178-182.
30. Габлей Н.Г. Засуджений, виправданий як суб'єкти кримінально-процесуальної діяльності: Дис. ... канд. юрид. наук / Н. Г. Габлей. – Івано-Франківськ, 2009. – 214 с.
31. Гаврилюк Л.В. Відповідальність слідчого: кримінально-процесуальні засади: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Л. В. Гаврилюк. – К., 2009. – 199 с.
32. Гаврилюк Л.В. Деякі особливості застосування електронних засобів контролю під час досудового розслідування / Л.В. Гаврилюк // Наука і правоохорона. – 2014. – № 1 (23). – С. 97-102.

33. Гафизов М.Х. Денежное взыскание как мера уголовно-процессуального принуждения: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / М. Х. Гафизов. – М., 2007. – 168 с.

34. Гідулянова Є.М. Застосування до неповнолітніх заходів кримінально-процесуального примусу / Є.М. Гідулянова // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-1. – С. 339-342.

35. Гловюк І. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження / І. Гловюк // Право України. – 2014. – № 10. – С. 97-104.

36. Гловюк І.В. Презумпції й тягар доказування у розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження / І.В. Гловюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 84-89.

37. Говорун Д. Активність слідчого судді у застосування заходів забезпечення кримінального провадження як засіб реалізації принципу публічності / Д. Говорун // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 179-184.

38. Голобутовський Р.З. Методичні рекомендації щодо розгляду адміністративними судами справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний посібник / Р.З. Голобутовський. – К.: Істина, 2014. – 48 с.

39. Гошовський М. Роль прокурора на стадії досудового розслідування. Забезпечення процесуального керівництва розслідуванням / М. Гошовський // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 4 (5). – С. 71-74.

40. Григорчук Є.В. Зміст напрямків діяльності в межах допоміжної функції у кримінальному судочинстві України / Є.В. Григорчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 1. – Том 3. – С. 139-142.

41. Грошевий Ю.М. Кримінальний процес України / Ю.М. Грошевий, В.М. Хотенець. – Х.: Право, 2000. – 494 с.

42. Гумін О.М. Система заходів забезпечення кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / О.М. Гумін // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2013. – № 1. – С. 226-231.

43. Давиденко С.В. Особливості застосування грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження / С.В. Давиденко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 4. – С. 192-196 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/4_2016/54.pdf

44. Данченко Т.В. Застава в системі запобіжних заходів у кримінальному процесі України: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Т. В. Данченко. – Ірпінь, 2007. – 193 с.

45. Дубинский А.Я. Эффективность применения мер уголовно-процессуального принуждения органами предварительного расследования в системе МВД СССР: Учебное пособие / А.Я. Дубинский. – К.: НИИРИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1985. – 166 с.

46. Есаков Г.А. Уголовное право зарубежных стран / Г.А. Есаков, Н.Е. Крылова, А.В. Серебrenникова. – М.: Проспект, 2008. – 336 с.

47. Жеребкін В.Є. Логіка: Підручник / В.Є. Жеребкін – [11-те вид., випр.]. – К.: Товариство «Знання», КОО, 2011. – 262 с.

48. Жога Е. Санкции в структуре норм уголовно-процессуального права / Е. Жога, С. Полуин, Н. Громов // Российский следователь. – 1999. – № 6. – С. 40.

49. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; [за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина]. – Х.: Право, 2011. – 584 с.

50. Захарко А.В. Віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи / А.В. Захарко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 3. – С. 403-409.

51. Зеленина О.А. Процессуальная ответственность в уголовном судопроизводстве: содержание и реализация / О.А. Зеленина [Электронный

ресурс]. – Режим доступа к документу: <http://www.justicemaker.ru/view-article.php?id=22&art=3479>

52. Зинатуллин З.З. Меры уголовно-процессуального принуждения / З.З. Зинатуллин // Правоведение. – 1985. – № 1. – С. 86-88.

53. Зинатуллин З.З. Уголовно-процессуальное принуждение и его эффективность / З.З. Зинатуллин. – Казань: Издательство Казанского университета, 1981. – 136 с.

54. Игнатов С.Д. Уголовно-процессуальная ответственность и ее применение: Учебное пособие / С.Д. Игнатов, Н.Н. Сафин. – Ижевск: Издательство Удмуртского университета, 1988. – 95 с.

55. Іващенко О.В. Інформування учасників кримінального провадження: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. В. Іващенко. – Одеса, 2013. – 232 с.

56. Калиновский К.Б. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Туркменистана. Постатейный / [Под общ. ред. А.В. Смирнова]. – Ашхабад: Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе, Центр ОБСЕ в Ашхабаде, 2012. – 656 с.

57. Капустянский В.Г. Убеждение и принуждение в советском уголовном процессе: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / В.Г. Капустянский. – Л., 1983. – 20 с.

58. Капустянский В.Г. Убеждение и принуждение в советском уголовном процессе: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. Г. Капустянский. – Л., 1983. – 189 с.

59. Кармазіна К. Дії захисника з окремих питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження: Методичні рекомендації для адвокатів щодо здійснення захисту гарантованого державою / К. Кармазіна, Є. Грішин, Т. Сівак (керівник авторського колективу); за заг. ред. Р. Мартиновського та А. Вишневського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/Library/MP_sudove.pdf

60. Карпов Н. Накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження (діагностика проблеми) / Н. Карпов, А. Штанько // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1. – С. 70-78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/70-karpov.pdf>
61. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: Підручник / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К.: Кондор, 2006. – 477 с.
62. Керимов Д.А. Методология права: предмет, функции, проблемы философии права / Д.А. Керимов. – [4-е изд.]. – М.: Издательство СГУ, 2008. – 521 с.
63. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України / Є.Г. Коваленко, В.Т. Малярєнко. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 687 с.
64. Ковальчук С.О. Клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення: правова природа, структура, вимоги до змісту та порядок складання / С.О. Ковальчук // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2014. – Вип. 3. – С. 252-262.
65. Коврига З.Ф. Уголовно-процессуальная ответственность / З.Ф. Коврига. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1984. – 191 с.
66. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
67. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/>
68. Кожевніков Г. Заходи забезпечення кримінального провадження / Г. Кожевніков // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 68-70.
69. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

70. Концепція реформування кримінальної юстиції України, схвалена Радою національної безпеки і оборони України та затверджена Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>

71. Корнуков В.М. Меры процессуального принуждения в советском уголовном процессе / В.М. Корнуков. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1978. – 137 с.

72. Костенко О.М. Проблема № 1 сучасної цивілізації (в українському контексті): Монографія / О.М. Костенко. – Черкаси: СУЕМ, 2008. – 112 с.

73. Краткое изображение процессов или судебных тяжёб 1715 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: http://nwapa.spb.ru/html/db/0351/chapter_8.html

74. Крет Г.Р. Встановлення кримінального процесуального правопорушення як підстави накладення грошового стягнення / Г.Р. Крет // Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми: Збірник матеріалів четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 24-25 квітня 2015 року). – Івано-Франківськ, 2015. – С. 106-109.

75. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

76. Кримінальний процес України: Навчальний посібник для підготовки до іспиту / [За заг. ред. Ю.П. Аленіна]. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 328 с.

77. Кримінальний процес України: Підручник / [За ред. В.В. Назарова, Г.М. Омельченко]. – К.: Юридична думка, 2005. – 548 с.

78. Кримінальний процес: Підручник / [За ред. Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної]. – Х.: Право, 2010. – 608 с.

79. Кримінальний процес: Підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; [За ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шилю]. – Х.: Право, 2013. – 824 с.

80. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>

81. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. – Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; [За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова]. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

82. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. – Т. 2 / Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.; [За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова]. – Х.: Право, 2012. – 664 с.

83. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила]. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

84. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко]. – Х.: Одиссей, 2013. – 1104 с.

85. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>

86. Кузовенкова Ю.А. Денежное взыскание в системе мер уголовно-процессуальной ответственности: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ю.А. Кузовенкова. – Самара, 2009. – 19 с.

87. Кузовенкова Ю.А. Денежное взыскание в системе мер уголовно-процессуальной ответственности: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ю. А. Кузовенкова. – Самара, 2009. – 209 с.

88. Кузовенкова Ю.А. Денежное взыскание в уголовном судопроизводстве как санкция уголовно-процессуальной ответственности / Ю.А. Кузовенкова // Общество и право. – 2008. – № 3. – С. 224-228.

89. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (загальна частина) / В.В. Рожнова,

Д.О. Савицький, Я.Ю. Конюшенко та ін. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2012. – 398 с.

90. Кучинська О.П. Кримінальний процес України: Навчальний посібник / О.П. Кучинська, О.А. Кучинська. – К.: Прецедент, 2005. – 202 с.

91. Лившиц Ю.Д. Меры процессуального принуждения в советском уголовном процессе / Ю.Д. Лившиц. – М.: Юридическая литература, 1964. – 138 с.

92. Лиманська М.В. Застосування грошового стягнення у кримінальному провадженні / М.В. Лиманська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – Серія «Право». – Випуск 24. – Том 4. – С. 106-111.

93. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій / Л.М. Лобойко. – К.: Істина, 2005. – 456 с.

94. Лобойко Л.Н. Уголовно-процессуальное право: Учебное пособие: Курс лекций / Л.Н. Лобойко. – Х.: Одиссей, 2007. – 672 с.

95. Лук'янчиков Є.Д. Виклик на допит: правові, організаційні, тактичні аспекти / Є.Д. Лук'янчиков // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2003. – № 2. – С. 228-232.

96. Лунеев В.В. Проблемы юридических наук криминального цикла / В.В. Лунеев // Государство и право. – 2007. – № 5. – С. 39-59.

97. Макаров М.А. Прийняття слідчим суддею рішення про накладення грошового стягнення / М.А. Макаров // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 4. – Том 3. – С. 104-106.

98. Малиновский А.А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права / А.А. Малиновский. – М.: Международные отношения, 2002. – 376 с.

99. Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Теорія, історія і практика: Монографія / В.Т. Маляренко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 544 с.

100. Маркелова Ю.А. К вопросу об основаниях и пределах применения денежного взыскания как санкции уголовно-процессуальной ответственности /

Ю.А. Маркелова // Юридический аналитический журнал. – 2006. – № 2 (16). – С. 154-159.

101. Мартинців А.М. Клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення / А.М. Мартинців // Наше право. – 2015. – № 2. – С. 102-108.

102. Мартинців А.М. Кримінальне процесуальне правопорушення як підстава накладення грошового стягнення / А.М. Мартинців // Прикарпатський юридичний вісник. – 2014. – Вип. 3 (6). – С. 293-306.

103. Мартинців А.М. Невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків у разі застосування особистого зобов'язання як підстава накладення грошового стягнення / А.М. Мартинців // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 1. – Том 4. – С. 128-133.

104. Мартинців А.М. Поняття грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження / А.М. Мартинців // Прикарпатський юридичний вісник. – № 2 (5). – 2014. – С. 269-278.

105. Мартинців А.М. Порядок ініціювання розгляду та вирішення питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення / А.М. Мартинців // Європейські перспективи. – 2015. – № 2. – С. 86-92

106. Мартынцив А.М. Нормативное регулирование денежного взыскания в уголовном процессе Украины и зарубежных стран / А.М. Мартынцив // *Legea și Viata*. – Nr. 11/3 (275). – 2014. – С. 52-56.

107. Махов В.Н. Уголовный процесс США (досудебные стадии): Учебное пособие / В.Н. Махов, М.А. Пешков. – М.: ЗАО «Бизнес школа «Интел Синтез», 1998. – 208 с.

108. Медведева О.В. Залог и поручительство в системе мер уголовно-процессуального принуждения по законодательству Российской Федерации: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. В. Медведева. – Волгоград, 1998. – 219 с.

109. Мельников В.Ю. Понятие мер уголовно-процессуального принуждения и его виды / В.Ю. Мельников // Северо-Кавказский юридический вестник. – 2006. – № 2. – С. 126-138.

110. Миколенко О.М. Критерії класифікації заходів забезпечення кримінального провадження та їх співвідношення з заходами кримінального процесуального примусу / О.М. Миколенко // Правова держава. – 2014. – № 17. – С. 81-84.

111. Мирошніченко Ю.М. Заходи кримінально-процесуального примусу: сутнісна характеристика, умови та підстави застосування / Ю.М. Мирошніченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Вип. 4. – Том 2. – С. 148-150.

112. Михайленко О.Р. Нагляд прокуратури за додержанням законності при застосуванні заходів, пов'язаних з обмеженнями особистої волі громадян / О.Р. Михайленко // Злочини проти особистої волі людини: Збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного семінару (м. Харків, 19-20 вересня 2000 р.). – Х.: ПФ «Книжкове видавництво «Листвиця Марії», 2000. – С. 73-76.

113. Михайлов В.А. Меры пресечения в российском уголовном процессе / В.А. Михайлов. – М.: Право и закон, 1996. – 304 с.

114. Михайлова О.Е. Иные меры процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве России: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О.Е. Михайлова. – Владимир, 2009. – 26 с.

115. Михеєнко М.М. Кримінальний процес України: Підручник / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.

116. Модельный уголовно-процессуальный кодекс для государств – участников Содружества Независимых Государств от 17.02.1996 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: <http://old.iacis.ru/html/?id=22&pag=31&nid=1>

117. Молдаван А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: Навчальний посібник / А.В. Молдован. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.

118. Мурзановська А.В. Місце грошового стягнення в системі заходів кримінально-процесуальної відповідальності / А.В. Мурзановська // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 4. – С. 251-254.

119. Назаренко Р.І. Характеристика кримінально-процесуальних відносин на початковому етапі досудового провадження: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Р.І. Назаренко. – К., 2001. – 19 с.

120. Назаров В. Обмеження прав громадян у кримінальному процесі / В. Назаров // Вісник Академії прокуратури України. – 2006. – № 3. – С. 76-80.

121. Назаров В.В. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження / В.В. Назаров // Європейські перспективи. – 2013. – № 3. – С. 102-106.

122. Назаров В.В. Примус у кримінальному провадженні: національні та міжнародні аспекти / В.В. Назаров // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 660-666 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2010_4_105.pdf

123. Наказателно-процесуален кодекс Република България от 14.10.2005 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступа к документу: <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2135512224>

124. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / [За ред. О.А. Банчука, Р.О. Куйбіди, М.І. Хавронюка]. – Х.: Фактор, 2013. – 1072 с.

125. Некрасов С.В. Юридическая сила доказательств в уголовном судопроизводстве / С.В. Некрасов. – М.: Экзамен, 2004. – 128 с.

126. Никитина О.В. Сущность и значение судебного контроля при применении иных мер процессуального принуждения в досудебном производстве (в порядке гл. 14 УПК РФ): Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О.В. Никитина. – Челябинск, 2006. – 24 с.

127. Никоненко М.Я. Значення у процесі доказування заходів забезпечення кримінального провадження / М.Я. Никоненко // Юридична наука. – 2014. – № 7. – С. 118-125.

128. Ольков С.Г. Уголовно-процессуальные правонарушения в российском судопроизводстве и общая теория социального поведения / С.Г. Ольков. – Тюмень: Тюменская высшая школа МВД РФ, 1993. – 220 с.

129. Ольков С.Г. Уголовно-процессуальные правонарушения в российском уголовном судопроизводстве: Автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / С.Г. Ольков. – М., 1994. – 30 с.

130. Основы уголовного судопроизводства СССР и союзных республик 1958 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: <http://www.zaki.ru/pagesnew.php?id=1749>

131. Падалка А.М. Деякі проблеми змісту кримінальної процесуальної відповідальності потерпілого у кримінальному судочинстві України / А.М. Падалка // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 2. – С. 315-316.

132. Петрухин И.Л. Уголовно-процессуальная ответственность / И.Л. Петрухин // Правоведение. – 1984. – № 3. – С. 61-68.

133. Пеший Д. Понятие, сущность и виды ответственности за уголовно-процессуальные правонарушения субъектов, обеспечивающих законность в досудебном производстве / Д. Пеший // Legea și viața. – 2015. – Aprilie. – P. 74-77.

134. Попелюшко В.О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні / В.О. Попелюшко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1 (9) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14pvoukp.pdf>

135. Попова З.В. Виды процессуальных санкций / З.В. Попова // Арбитражный и гражданский процесс. – 2006. – № 12. – С. 17-20.

136. Попова З.В. Санкции норм процессуальных отраслей права: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / З.В. Попова. – СПб, 2012. – 20 с.

137. Порядок надсилання учасникам судового процесу (кримінального провадження) текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень, затверджений наказом Державної судової адміністрації України від 01.06.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://ab.mk.court.gov.ua/sud1401/lectronn/newpilot/>

138. Порядок реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів, затверджений Наказом МВС України від 22.11.2012 р. № 1077 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z2109-12>

139. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. (Витяг) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://textbooks.net.ua/content/view/932/17>

140. Правила надання послуг поштового зв'язку, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 р. № 270 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/270-2009-п>

141. Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2012 р. № 295 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/295-2012-п>

142. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/314-18>

143. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1801-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>

144. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13>

145. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. № 565-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/565-12/page3>

146. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр>

147. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21.01.1994 р. № 3857-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3857-12>

148. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>

149. Рожнова В.В. Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В.В. Рожнова. – К., 2003. – 18 с.

150. Рожнова В.В. Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. В. Рожнова. – К., 2003. – 216 с.

151. Руденко М. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура / М. Руденко // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1. – С. 160-168.

152. Садова Т.В. Заходи кримінально-процесуального примусу й їх класифікація / Т.В. Садова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – № 3. – С. 160-163.

153. Садова Т.В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи в контексті міжнародних стандартів: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Т. В. Садова. – Одеса, 2009. – 243 с.

154. Самбор М.А. Кримінальний процесуальний кодекс України потребує вдосконалення / М.А. Самбор // Науковий вісник Чернівецького університету. 2014. – Вип. 728. Правознавство. – С. 135-141.

155. Самощенко И.С. Ответственность по советскому законодательству / И.С. Самощенко, М.Х. Фарукшин. – М.: Юридическая литература, 1971. – 240 с.

156. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / О.Ф. Скакун [Пер. з рос. С.О. Буракоєський]. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

157. Слободзян А.П. Правообмеження особи у зв'язку із застосуванням до неї особистого зобов'язання / А.П. Слободзян // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 3. – С. 205-208.

158. Смоков С.М. Види обмежень конституційних прав громадян у новому кримінальному процесуальному кодексі України / С.М. Смоков // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 628-631.

159. Сопронюк І. Процесуальна економія як принцип кримінального судочинства України / І. Сопронюк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2006. – Вип. 43. – С. 344-350.

160. Спільна окрема думка суддів Тора Вільямссона, Біндшедлер-Роберт, Гьольчюкю, Матчера та Валтікоса, яка не збігається з позицією більшості (справа «Броуган та інші проти Сполученого Королівства») // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2001. – № 4. – С. 100-102.

161. Стойко Н.Г. Уголовный процесс Англии и Уэльса, Бельгии и Дании: Сравнительно-правовой аспект / Н.Г. Стойко, А.С. Шагинян. – Красноярск, 1997. – 82 с.

162. Стойко Н.Г. Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и романо-германской правовых систем: Монография / Н.Г. Стойко. – СПб.: Издательский Дом СПбГУ, Издательство юридического факультета СПбГУ, 2006. – 264 с.

163. Столмаков А.И. Виды нарушений законности в уголовно-процессуальной сфере, их характеристика и проблема деликтологии /

А.И. Столмаков // Уголовно-процессуальная деятельность и правоотношения в стадии предварительного расследования: Сборник научных статей. – Волгоград, 1981. – С. 11–19.

164. Столмаков А.И. Понятие правонарушения по советскому уголовно-процессуальному праву / А.И. Столмаков // Правоведение. – 1980. – № 1. – С. 71–76.

165. Столмаков А.И. Санкции в уголовном судопроизводстве / А.И. Столмаков // Правоведение. – 1982. – № 3. – С. 64–65.

166. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: Підручник / В.М. Тертишник. – [5-те вид., доп. і перероб.]. – К.: А.С.К., 2007. – 848 с.

167. Толкаченко А.А. К вопросу о возможности наложения денежного взыскания на адвоката-представителя потерпевшего за нарушения порядка в судебном заседании / А.А. Толкаченко // Вестник МОВС. – 2007. – № 2/4. – С. 16.

168. Томін Е.Є. Кримінально-процесуальна відповідальність як вид юридичної відповідальності / Е.Є. Томін // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 6. – С. 341–345.

169. Томін Е.Є. Кримінально-процесуальне правопорушення: поняття, склад і відмінність від інших порушень кримінального процесуального законодавства / Е.Є. Томін // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 6. – С. 227–230 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/6_2014/63.pdf

170. Томін Е.Є. Процесуальні порушення у досудовому та судовому провадженнях: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Е. Є. Томін. – К., 2016. – 221 с.

171. Трунова Л.К. Современные проблемы применения мер пресечения в уголовном процессе: Дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Л. К. Трунова. – М., 2002. – 419 с.

172. Туманянц А.Р. Європейські стандарти захисту прав людини при оскарженні ухвал слідчого судді під час досудового розслідування /

А.Р. Туманянц // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2013. – Вип. 6. – Том 2. – С. 143-146.

173. Тупельняк І.І. Повноваження слідчого та прокурора щодо виклику учасників за новим КПК для участі у слідчих діях / І.І. Тупельняк // Митна справа. – 2013. – № 6 (90). – Ч. 2. – С. 121-126.

174. Уголовно-процессуальное законодательство Чешской Республики: Учебно-методическое пособие / Сост. Л.В. Майорова. – Красноярск: Красноярский государственный университет, 1999. – 107 с.

175. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14.07.2000 г. № 907-I [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: https://www.unodc.org/tldb/pdf/Azerbaijan_Code_of_Criminal_Procedure_in_Russian_Full_tex.pdf

176. Уголовно-процессуальный кодекс Грузии от 09.10.2009 г. № 1772-Пс [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_-09_10_2009.pdf

177. Уголовно-процессуальный кодекс Киргизской Республики от 30.06.1999 г. № 63 [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: http://online.adviser.kg/Document/?doc_id=30241915

178. Уголовно-процессуальный кодекс Латвии от 21.04.2005 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html

179. Уголовно-процессуальный кодекс Литовской Республики от 14.03.2002 г. – М.: Юристъ, 2004. – 236 с.

180. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения от 01.07.1998 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=rus>

181. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16.07.1999 г. № 295-3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: <http://levonevski.net/pravo/norm2009/num37/d37043.html>

182. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 04.07.2014 г. № 231-V [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: <http://online.zakon.kz/>

183. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14.03.2003 г. № 122-XV [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397729

184. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан от 22.09.1994 г. № 2013-XII [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_pr

185. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 22.11.2001 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_174909

186. Уголовно-процессуальный кодекс УСРР от 20.07.1927 г. // СУ УСРР. – 1927. – № 36-38. – Ст. 167-168.

187. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия – Strafprozessordnung (StPO): Научно-практический комментарий и перевод текста закона / П. Головненков, Н. Спица. – Universitätsverlag Potsdam, 2012. – 404 с.

188. Уголовный процесс Украины: Учебное пособие для подготовки к экзамену / Ю.П. Аленин, Н.И. Пашковский, И.В. Гловюк; под общ. ред. Ю.П. Аленина. – Х.: ООО «Одиссей», 2010. – 328 с.

189. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>

190. Устав Уголовного судопроизводства 1864 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/>

191. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 24.03.2014 р. у справі № 11-кп/796/398/2014 (кримінальне провадження № 12012110070000277) [Електронний

ресурс]. – Режим доступу до документа:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37820901>

192. Ухвала Балаклійського районного суду Харківської області від 04.03.2013 р. у справі № 610/643/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/610/56/2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29707478>

193. Ухвала Варвинського районного суду Чернігівської області від 20.06.2014 р. у справі № 731/362/14 (кримінальне провадження № 1-кп/731/32/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39365783>

194. Ухвала Великописарівського районного суду Сумської області від 18.03.2013 р. у справі № 575/101/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/575/7/13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30004129>

195. Ухвала Виноградівського районного суду Закарпатської області від 23.05.2013 р. у справі № 299/920/13-к (кримінальне провадження №12012070080000224) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31347909>

196. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 26.02.2013 р. у справі № 127/577/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/127/33/13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31854050>

197. Ухвала Дзержинського міського суду Донецької області від 02.12.2013 р. у справі № 225/6104/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/225/235/13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36497208>

198. Ухвала Зарічного районного суду м. Суми від 24.07.2014 р. у справі № 591/7720/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/591/19/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39888733>

199. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 04.08.2014 р. у справі № 344/5416/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/344/261/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40033636>

200. Ухвала Іршавського районного суду Закарпатської області від 17.09.2014 р. у справі № 301/1711/14-к (кримінальне провадження № 120130700100000643) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40509265>

201. Ухвала Ічнянського районного суду Чернігівської області від 05.03.2013 р. у справі № 733/293/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/733/15/13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29734066>

202. Ухвала Кіровського районного суду м. Кіровограда від 05.05.2014 р. у справі № 404/2811/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/404/228/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38523455>

203. Ухвала Кіровського райсуду м. Донецька від 18.03.2014 р. у справі № 258/13846/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/258/162/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37676109>

204. Ухвала Коломацького районного суду Харківської області від 31.01.2013 р. у справі № 1-в/625/1/13 (кримінальне провадження № 625/7/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28968792>

205. Ухвала Красилівського районного суду Хмельницької області від 18.10.2013 р. у справі № 677/1789/13-к (кримінальне провадження № 12013240170000047) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34356946>

206. Ухвала Ленінського районного суду м. Харкова від 25.06.2014 р. у справі № 642/5095/14 (кримінальне провадження № 1-кп/642/470/14)

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39992027>

207. Ухвала Новгород-Сіверського районного суду Чернігівської області від 15.04.2014 р. у справі № 739/278/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/739/16/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38230993>

208. Ухвала Новоархангельського районного суду Кіровоградської області від 14.08.2013 р. у справі № 396/2144/13-к (кримінальне провадження № 12013120230000776) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33075417>

209. Ухвала Новоархангельського районного суду Кіровоградської області від 08.07.2014 р. у справі № 394/1379/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/394/6/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39644354>

210. Ухвала Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 08.01.2014 р. у справі № 285/5769/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36570019>

211. Ухвала Першотравенського міського суду Дніпропетровської області від 06.09.2014 р. у справі № 186/1459/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/0186/152/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40368516>

212. Ухвала Рівненського міського суду Рівненської області від 05.06.2014 р. у справі № 569/4947/14-к (кримінальне провадження № 12014180010001361) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39496367>

213. Ухвала Романівського районного суду Житомирської області від 20.05.2013 р. у справі № 290/365/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32047632>

214. Ухвала Сарненського районного суду Рівненської області від 30.10.2013 р. у справі № 572/4623/13-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34440160>

215. Ухвала Суворовського районного суду м. Одеси від 03.06.2013 р. у справі № 1527/3381/13 (кримінальне провадження № 1-кп/523/102/13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31568968>

216. Ухвала Трускавецького міського суду Львівської області від 03.06.2013 р. у справі № 457/456/13-к (кримінальне провадження № 1-кп/457/31/13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34008518>

217. Ухвала Широківського районного суду Дніпропетровської області від 14.07.2014 р. у справі № 197/693/14-к (кримінальне провадження № 1-кп/197/104/14) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40463262>

218. Фаринник В. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід: процесуальні проблеми застосування та шляхи їх вирішення / В. Фаринник // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 4 (37). – С. 77–84.

219. Фірман О.В. Заходи забезпечення кримінального провадження та їх класифікація / О.В. Фірман // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 6. – С. 231-234.

220. Францифиров Ю.В. Противоречия уголовного процесса / Ю.В. Францифиров. – М.: Приор-издат, 2006. – 176 с.

221. Хавронюк М.І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: Монографія / М.І. Хавронюк. – К.: Істина, 2005. – 264 с.

222. Хрестоматія з історії держави і права України: Навчальний посібник: У 2 т. – Т. 1. З найдавніших часів до початку ХХ ст. / [В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький]. – К.: Ін Юре. – 1997. – 464 с.

223. Чабанюк В.Д. Кримінально-процесуальні правопорушення в досудовому провадженні та відповідальність за їх вчинення: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. Д. Чабанюк. – К., 2009. – 225 с.

224. Чечина Н.А. Об уголовно-процессуальной и гражданской процессуальной ответственности / Н.А. Чечина, П.С. Элькинд // Советское государство и право. – 1973. – № 9. – С. 37-38.

225. Чистякова В.С. Законность и обоснованность применения мер уголовно-процессуального принуждения / В.С. Чистякова. – М.: Издательство ВЮЗИ, 1978. – 94 с.

226. Чуклова Е.В. Понятие, основания и виды процессуальной ответственности: теоретический аспект: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Е.В. Чуклова. – Краснодар, 2009 – 28 с.

227. Чухраєв Д.А. Напрями вдосконалення особистої поруки в кримінальному процесі України / Д.А. Чухраєв // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 967-971 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11hdakpu.pdf>

228. Щодо порядку застосування адміністративними судами статті 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення: Лист Вищого адміністративного суду від 22.10.2010 р. № 1467/11/13-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v1467760-10>

229. Элькинд П.С. Сущность советского уголовно-процессуального права / П.С. Элькинд. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1963. – 172 с.

230. Элькинд П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве / П.С. Элькинд. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1976. – 143 с.

231. Янченко І.М. Кримінально-процесуальний примус при провадженні слідчих дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / І. М. Янченко. – Х., 2010. – 238 с.

232. Янченко І.М. Примусові слідчі дії в кримінальному судочинстві України / І.М. Янченко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 38. – С. 84-90.

233. American Bar Association. Criminal Justice Section Standards [Електронний ресурс]. – Режим доступу до Стандартів кримінального судочинства: <http://www.abanet.org/>

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

Шановний пане / шановна пані!

Ми вивчаємо правову природу грошового стягнення як заходу забезпечення кримінального провадження, підстави і процесуальний порядок його накладення та скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Просимо Вас взяти участь у дослідженні.

Інструкція: прочитавши поставлене запитання, оберіть одну із запропонованих відповідей та поставте позначку. За бажанням, обґрунтуйте Вашу відповідь.

1. Який вид відповідальності необхідно, на Вашу думку, застосовувати до учасників кримінального провадження у разі злісного ухилення від явки на виклик слідчого судді, суду?

Тільки кримінальну процесуальну відповідальність у виді накладення грошового стягнення _____

Тільки адміністративну відповідальність _____

Поєднувати перелічені види відповідальності _____

Ваш варіант відповіді _____

2. Чи підтримуєте Ви пропозицію про необхідність нормативного закріплення можливості накладення грошового стягнення на перекладача, експерта, спеціаліста у разі неявки без поважних причин за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду?

Так, підтримую _____

Ні, не підтримую _____

Ваш варіант відповіді _____

3. Чия згода, на Вашу думку, потрібна при обранні до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу – особистої поруки?

Лише поручителя, а згода підозрюваного, обвинуваченого не потрібна _____

Потрібна згода і поручителя, і підозрюваного, обвинуваченого _____

Ваш варіант відповіді _____

4. Чи вважаєте Ви допустимим застосування поручителем (батьками, опікунами, піклувальниками) примусу до підозрюваного, обвинуваченого (у тому числі неповнолітнього) у випадку застосування особистої поруки чи передання під нагляд, з метою забезпечення виконання покладених на цих осіб обов'язків (наприклад, забезпечення явки до органу досудового розслідування, суду)?

Так, вважаю допустимим _____

Ні, вважаю не допустимим _____

Ваш варіант відповіді _____

5. Як Ви вважаєте, чи доцільно внести зміни до ч. 2 ст. 144 КПК України, якими закріпити обов'язок слідчого погоджувати складене ним клопотання про накладення грошового стягнення з прокурором?

Так, доцільно, оскільки нормативне закріплення такого обов'язку слідчого сприятиме забезпеченню законності ініціювання питання про накладення грошового стягнення _____

Ні, не доцільно, оскільки погодження клопотання слідчого про накладення грошового стягнення з прокурором обмежує процесуальну самостійність слідчого _____

Ваш варіант відповіді _____

6. Чи доцільно, на Вашу думку, нормативно закріпити обов'язкову участь слідчого, прокурора у розгляді слідчим суддею клопотання про накладення грошового стягнення?

Так, доцільно, оскільки обов'язкова участь слідчого, прокурора у розгляді клопотання про накладення грошового стягнення дозволить слідчому судді заслухати його доводи щодо невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку_____

Ні, не доцільно, оскільки з огляду на вимоги обґрунтованості та вмотивованості доводи щодо невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку містяться у клопотанні про накладення грошового стягнення та доданих до нього копіях матеріалів_____

Ваш варіант відповіді_____

7. Як Ви вважаєте, чи доцільно наділити слідчого суддю повноваженнями щодо здійснення судового виклику певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для правильного вирішення питання про накладення грошового стягнення?

Так, доцільно, оскільки судовий виклик такої особи дозволить забезпечити безпосередність дослідження доказів, на які посилається слідчий, прокурор у поданому ним клопотанні про накладення грошового стягнення_____

Ні, не доцільно, оскільки наведені у клопотанні про накладення грошового стягнення доводи щодо невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку повинні підтверджуватися документами і не можуть міститися у показаннях_____

Ваш варіант відповіді_____

8. Які, на Вашу думку, підстави для відмови слідчим суддею, судом у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення є найбільш поширеними?

Відсутність відомостей, які підтверджують факт покладення на учасника кримінального провадження процесуального обов'язку _____

Неналежне повідомлення учасника кримінального провадження про час і місце прибуття або недотримання процесуальних строків здійснення такого повідомлення _____

Наявність поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку _____

Ваш варіант відповіді _____

9. Як Ви вважаєте, чи можливим є повторне накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження?

Так, повторне накладення грошового стягнення є можливим за умови повторного невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку _____

Ні, повторне накладення грошового стягнення є неможливим, оскільки учасник кримінального провадження не виконує один і той самий процесуальний обов'язок _____

Ваш варіант відповіді _____

10. Чи доцільно, на Вашу думку, розширити нормативно закріплене коло осіб, які вправі ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення?

Так, доцільно _____

Ні, не доцільно _____

Ваш варіант відповіді _____

11. Якщо Ви позитивно відповіли на питання 10, вкажіть, які особи підлягають наділенню правом ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення?

Особа, на яку було накладено грошове стягнення, незалежно від того, чи була вона присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом _____

Учасники кримінального провадження, які здійснюють захист або представляють інтереси особи, щодо якої було застосовано даний захід забезпечення кримінального провадження (захисник підозрюваного, обвинуваченого, законний представник неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого або особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, представник потерпілого, законний представник неповнолітнього потерпілого або потерпілого, визнаного в установленому законом порядку недієздатним чи обмежено дієздатним, і представник цивільного відповідача – за їх клопотанням) _____

Суб'єкти, які здійснюють кримінальне провадження (слідчий, прокурор – за їх клопотанням і слідчий суддя, суд – за власною ініціативою) _____

Ваш варіант відповіді _____

12. Якщо Ви негативно відповіли на питання 10, вкажіть, чому, на Вашу думку, недоцільно розширювати нормативно закріплене коло осіб, які вправі ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення?

Застосування даного заходу кримінального провадження обмежує права лише особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, у зв'язку з чим вона повинна виступати єдиним учасником кримінального провадження, наділеним правом ініціювати скасування ухвали про накладення грошового стягнення _____

Розширення нормативно закріпленого кола осіб, які вправі ініціювати розгляд питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, призведе до збільшення кількості випадків подання клопотань про скасування вказаних ухвал слідчих суддів, судів і, як наслідок, до затягування строків досудового розслідування та судового провадження _____

Ваш варіант відповіді _____

13. Як Ви вважаєте, чи доцільно нормативно закріпити обов'язкову участь у судовому засіданні з розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення особи, яке подала таке клопотання?

Так, доцільно, оскільки обов'язкова участь особи, яка заявила клопотання про скасування даного заходу забезпечення кримінального провадження, дозволить слідчому судді заслухати її доводи щодо поважності причин невиконання покладеного на неї процесуального обов'язку _____

Ні, не доцільно, оскільки з огляду на вимоги обґрунтованості та вмотивованості доводи щодо поважності причин невиконання цією особою покладеного на неї процесуального обов'язку містяться у клопотанні про скасування ухвали про накладення грошового стягнення та доданих до нього копіях матеріалів _____

Ваш варіант відповіді _____

14. Чи доцільно, на Вашу думку, наділити слідчого суддю повноваженнями щодо здійснення судового виклику певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для правильного вирішення питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення?

Так, доцільно, оскільки судовий виклик такої особи дозволить забезпечити безпосередність дослідження доказів, на які посилається особа у поданому нею клопотанні про скасування ухвали про накладення грошового стягнення _____

Ні, не доцільно, оскільки наведені у клопотанні про скасування ухвали про накладення грошового стягнення доводи щодо поважності причин невиконання особою покладеного на неї процесуального обов'язку повинні підтверджуватися документами і не можуть міститися у показаннях_____

Ваш варіант відповіді_____

15. Як Ви вважаєте, процесуальний строк якої тривалості є найбільш оптимальним для розгляду слідчим суддею клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення?

Негайно після його подання_____

Не пізніше двадцяти чотирьох годин з дня його надходження до суду_____

Не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду_____

Не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду_____

Не пізніше семи днів з дня його надходження до суду_____

Не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду_____

Ваш варіант відповіді_____

16. Яка, на Вашу думку, підстава для скасування ухвали про накладення грошового стягнення є найбільш поширеною?

Наявність поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку_____

Виконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку_____

Неналежне покладення на учасника кримінального провадження процесуального обов'язку_____

Ваш варіант відповіді_____

РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ

140 слідчих суддів, суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів

1. Який вид відповідальності необхідно на Вашу думку застосовувати до учасників кримінального провадження у разі злісного ухилення від явки на виклик слідчого судді, суду?

Тільки кримінальну процесуальну відповідальність у виді накладення грошового стягнення – 98 (70 %)

Тільки адміністративну відповідальність – 14 (10 %)

Поєднувати перелічені види відповідальності – 28 (20 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

2. Чи підтримуєте Ви пропозицію про необхідність нормативного закріплення можливості накладення грошового стягнення на перекладача, експерта, спеціаліста у разі неявки без поважних причин за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду?

Так, підтримую – 116 (83 %)

Ні, не підтримую – 24 (17 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

3. Чия згода, на Вашу думку, потрібна при обранні до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу – особистої поруки?

Лише поручителя, а згода підозрюваного, обвинуваченого не потрібна – 94 (67 %)

Потрібна згода і поручителя, і підозрюваного, обвинуваченого – 28 % (39 осіб)

Ваш варіант відповіді – 7 (5 %)

4. Чи вважаєте Ви допустимим застосування поручителем (батьками, опікунами, піклувальниками) примусу до підозрюваного, обвинуваченого (у тому числі неповнолітнього) у випадку застосування особистої поруки чи передання під нагляд, з метою забезпечення виконання покладених на цих осіб обов'язків (наприклад, забезпечення явки до органу досудового розслідування, суду)?

Так, вважаю допустимим – 78 (56 %)

Ні, вважаю не допустимим – 46 (33 %)

Ваш варіант відповіді – 16 (11 %)

5. Як Ви вважаєте, чи доцільно внести зміни до ч. 2 ст. 144 КПК України, якими закріпити обов'язок слідчого погоджувати складене ним клопотання про накладення грошового стягнення з прокурором?

Так, доцільно, оскільки нормативне закріплення такого обов'язку слідчого сприятиме забезпеченню законності ініціювання питання про накладення грошового стягнення – 122 (87,1 %)

Ні, не доцільно, оскільки погодження клопотання слідчого про накладення грошового стягнення з прокурором обмежує процесуальну самостійність слідчого – 18 (12,9 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

6. Чи доцільно, на Вашу думку, нормативно закріпити обов'язкову участь слідчого, прокурора у розгляді слідчим суддею клопотання про накладення грошового стягнення?

Так, доцільно, оскільки обов'язкова участь слідчого, прокурора у розгляді клопотання про накладення грошового стягнення дозволить слідчому судді заслухати його доводи щодо невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку – 102 (78,9 %)

Ні, не доцільно, оскільки з огляду на вимоги обґрунтованості та вмотивованості доводи щодо невиконання учасником кримінального

провадження покладеного на нього процесуального обов'язку містяться у клопотанні про накладення грошового стягнення та доданих до нього копіях матеріалів – 38 (27,1 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

7. Як Ви вважаєте, чи доцільно наділити слідчого суддю повноваженнями щодо здійснення судового виклику певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для правильного вирішення питання про накладення грошового стягнення?

Так, доцільно, оскільки судовий виклик такої особи дозволить забезпечити безпосередність дослідження доказів, на які посиляється слідчий, прокурор у поданому ним клопотанні про накладення грошового стягнення – 110 (78,6 %)

Ні, не доцільно, оскільки наведені у клопотанні про накладення грошового стягнення доводи щодо невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку повинні підтверджуватися документами і не можуть міститися у показаннях – 30 (21,4 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

8. Які, на Вашу думку, підстави для відмови слідчим суддею, судом у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення є найбільш поширеними?

Відсутність відомостей, які підтверджують факт покладення на учасника кримінального провадження процесуального обов'язку – 55 (39,3 %)

Неналежне повідомлення учасника кримінального провадження про час і місце прибуття або недотримання процесуальних строків здійснення такого повідомлення – 45 (32,1 %)

Наявність поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку – 40 (28,6 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

9. Як Ви вважаєте, чи можливим є повторне накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження?

Так, повторне накладення грошового стягнення є можливим за умови повторного невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку – 119 (85 %)

Ні, повторне накладення грошового стягнення є неможливим, оскільки учасник кримінального провадження не виконує один і той самий процесуальний обов'язок – 21 (15 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

10. Чи доцільно, на Вашу думку, розширити нормативно закріплене коло осіб, які вправі ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення?

Так, доцільно – 112 (80,0 %)

Ні, не доцільно – 28 (20,0 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

11. Якщо Ви позитивно відповіли на питання 10, вкажіть, які особи підлягають наділенню правом ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення?

Особа, на яку було накладено грошове стягнення, незалежно від того, чи була вона присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом – 43 (30,7 %)

Учасники кримінального провадження, які здійснюють захист або представляють інтереси особи, щодо якої було застосовано даний захід забезпечення кримінального провадження (захисник підозрюваного, обвинуваченого, законний представник неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого або особи, визнаної у встановленому законом порядку

недієздатною чи обмежено дієздатною, представник потерпілого, законний представник неповнолітнього потерпілого або потерпілого, визнаного в установленому законом порядку недієздатним чи обмежено дієздатним, і представник цивільного відповідача – за їх клопотанням) – 37 (26,4 %)

Суб'єкти, які здійснюють кримінальне провадження (слідчий, прокурор – за їх клопотанням і слідчий суддя, суд – за власною ініціативою) – 32 (22,9 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

12. Якщо Ви негативно відповіли на питання 6, вкажіть, чому, на Вашу думку, недоцільно розширювати нормативно закріплене коло осіб, які вправі ініціювати розгляд питання про скасування ухвали слідчого судді, суду про накладення грошового стягнення?

Застосування даного заходу кримінального провадження обмежує права лише особи, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, у зв'язку з чим вона повинна виступати єдиним учасником кримінального провадження, наділеним правом ініціювати скасування ухвали про накладення грошового стягнення – 17 (12,1 %)

Розширення нормативно закріпленого кола осіб, які вправі ініціювати розгляд питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення, призведе до збільшення кількості випадків подання клопотань про скасування вказаних ухвал слідчих суддів, судів і, як наслідок, до затягування строків досудового розслідування та судового провадження – 11 (7,9 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

13. Як Ви вважаєте, чи доцільно нормативно закріпити обов'язкову участь у судовому засіданні з розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення особи, яке подала таке клопотання?

Так, доцільно, оскільки обов'язкова участь особи, яка заявила клопотання про скасування даного заходу забезпечення кримінального провадження,

дозволить слідчому судді заслухати її доводи щодо поважності причин невиконання покладеного на неї процесуального обов'язку – 120 (85,7 %)

Ні, не доцільно, оскільки з огляду на вимоги обґрунтованості та вмотивованості доводи щодо поважності причин невиконання цією особою покладеного на неї процесуального обов'язку містяться у клопотанні про скасування ухвали про накладення грошового стягнення та доданих до нього копіях матеріалів – 20 (14,3 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

14. Чи доцільно, на Вашу думку, наділити слідчого суддю повноваженнями щодо здійснення судового виклику певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для правильного вирішення питання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення?

Так, доцільно, оскільки судовий виклик такої особи дозволить забезпечити безпосередність дослідження доказів, на які посилається особа у поданому нею клопотанні про скасування ухвали про накладення грошового стягнення – 110 (78,6 %)

Ні, не доцільно, оскільки наведені у клопотанні про скасування ухвали про накладення грошового стягнення доводи щодо поважності причин невиконання особою покладеного на неї процесуального обов'язку повинні підтверджуватися документами і не можуть міститися у показаннях – 30 (21,4 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

15. Як Ви вважаєте, процесуальний строк якої тривалості є найбільш оптимальним для розгляду слідчим суддею клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення?

Негайно після його подання – 3 (2,1 %)

Не пізніше двадцяти чотирьох годин з дня його надходження до суду – 7 (5,0 %)

Не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду – 101 (72,1 %)

Не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду – 18 (12,9 %)

Не пізніше семи днів з дня його надходження до суду – 7 (5,0 %)

Не пізніше десяти днів з дня його надходження до суду – 4 (2,9 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)

16. Яка, на Вашу думку, підстава для скасування ухвали про накладення грошового стягнення є найбільш поширеною?

Наявність поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку – 53 (37,9 %)

Виконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку – 45 (32,1 %)

Неналежне покладення на учасника кримінального провадження процесуального обов'язку – 42 (30,0 %)

Ваш варіант відповіді – 0 (0 %)